T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İZNİK ROMA TİYATROSU MİMARİ BEZEMESİ VE BİTHYNİA BÖLGESİ TİYATROLARI ARASINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

ÖZLEM AKBAŞ ÖNSOY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programı

Danışman

Prof. Dr. Nur URFALIOĞLU

Temmuz, 2019

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İZNİK ROMA TİYATROSU MİMARİ BEZEMESİ VE BİTHYNİA BÖLGESİ TİYATROLARI ARASINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

Özlem AKBAŞ ÖNSOY tarafından hazırlanan tez çalışması çalışması 18.07.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programı **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Nur URFALIOĞLU

Yıldız Teknik Üniversitesi

Danışman

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Nur URFALIOĞLU, Danışman

Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Dr. Zafer SAĞDIÇ, Üye

Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Doç. Dr. Haluk ÇETİNKAYA, Üye

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi _____

Danışmanım Prof. Dr. Nur Urfalıoğlu sorumluluğunda tarafımca hazırlanan İznik Roma Tiyatrosu Mimari Bezemesi ve Bthynia Bölgesi Tiyatroları Arasındaki Yeri ve Önemi başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Özlem AKBAŞ ÖNSOY

İmza

Aileme

ve

biricik eşime

TEŞEKKÜR

“İznik Roma Tiyatrosu Mimari Bezemesi ve Bthynia Bölgesi Tiyatroları Arasındaki Yeri ve Önemi” başlıklı tez konusunu seçmemdeki en büyük neden lisans eğitimimi klasik arkeoloji bölümünde yapmam ve mesleğimi yakından ilgilendiren tiyatronun mimarlık tarihi açısından önemini belirtmek istememdir. Ayrıca 2006 yılında İznik Roma Tiyatrosundaki kazı ekibinde bulunmam da bu konuyu seçmeme neden olan diğer bir etkendir. Tiyatronun arkeolojik ve mimarlık tarihi alanlarının ikisini de yakından ilgilendirmesi, bu konuda yeterli çalışmaların yapılmaması nedeniyle daha sonra araştırma yapacaklar için bir veri oluşturması amaçlanmıştır.

İznik tiyatro kazısı ekibinde bulunmamı sağlayan ve bu konuyu çalışmama izin veren Sayın Yrd. Doç Dr.Bedri YALMAN’a ve çalışmamın her anında bana yol gösteren, her türlü desteği esirgemeyen ve tüm aksiliklere ragmen bu tezin bitmesi için elinden gelen herşeyi yaparak beni yönlendiren değerli hocam Prof.Dr. Nur URFALIOĞLU’na ve en içten teşekkürlerimi sunarım. Doğduğum günden bugüne kadar attığım her adımda desteklerini bir an olsun bile esirgemeyen, hep yanımda olan, maddi manevi her türlü desteği sağlayan herşeyim aileme; sevgili babam Ali AKBAŞ’a, canım annem Müjgan AKBAŞ’a ve kütüphane çalışması sırasında Eskişehir’deki kaynaklara ulaşmamı sağlayan bitanecik kardeşim Özer AKBAŞ’a tüm varlığımla teşekkür ederim. Son olarak araştırmam boyunca her konuda yardımcı olan, özellikle katalog kısmının oluşmasını sağlayan, her türlü kaprisime katlanan, hayatın bana verdiği en anlamlı hediyelerden biri olan ve varoluşuyla yaşamıma ışık tutan herşeyim olan biricik eşim Mustafa ÖNSOY’a ve tez hazırlama süresince oyun saatinden çaldığım yaşam amacım canım oğlum Kayra Berk ÖNSOY’a tüm kalbimle teşekkür ediyorum.

Özlem AKBAŞ ÖNSOY

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ vii

HARİTA LİSTESİ xv

ÖZET xvi

ABSTRACT xviii

1 Giriş 1

1.1 Literatür Özeti 1

1.2 Tezin Amacı 3

1.3 Hipotez 4

2 Roma Mimarlığı 6

2.1 Roma'da Kamu Yapıları 6

2.2 Roma Tiyatroları 18

3 Bithynia Bölgesi ve İznik 22

3.1 Bithynıa Bölgesı ve Kentlerinin Roma Dönemi Mimarisi 22

3.1.1. İzmit (Nicomedia)'nın Roma Mimarisi 25

3.1.2 Prusias Ad Hypium (Konuralp - Düzce)'un Roma Mimarisi 32

3.1.3 Aizanoi (Çavdarhisar) Roma Mimarisi 38

3.2 Bithynia Bölgesi Roma Tiyatroları 46

3.2.1 İzmit (Nicomedia) Tiyatrosu 46

3.2.2 Prusias Ad Hypium (Konuralp - Düzce) Tiyatrosu 52

3.2.3 Aizanoi (Çavdarhisar) Tiyatrosu 58

3.3 İznik 64

3.3.1 İznik'in Tarihi 66

3.3.2 İznik (Nikaia) Roma Mimarisi 81

4 İznik Roma Tiyatrosu 107

4.1 İznik Roma Tiyatrosu Tarihçesi 107

4.2 İznik (Nikaia) Roma Tiyatrosunun Mimari Özellikleri 110

4.3 İznik (Nikaia) Roma Tiyatrosunda Yapılan Kazılar 130

5 İznik Roma Tiyatrosu Mimari Bezemesi 133

5.1 İznik Roma Tiyatrosu Mimari Bezemesi Kataloğu 133

5.2 İznik Roma Tyatrosu Bezeme Özellikleri 167

6 İznik Roma Tiyatrosunun Bithynia Bölgesi Roma Tiyatrolari İçindeki Yeri ve Önemi 173

7 Sonuç ve Öneriler 191

Kaynakça 201

Tezden Üretilmiş Yayınlar 212

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1.1 Bazilika Uplia İç Görünüşü (Roth,2000).....9
Şekil 2.1.2 Bazilika Uplia (Wikimapia,2018) 10
Şekil 2.1.3 Roma Tiyatrosu Bölümleri(İ.Ü K. Arkeoloji Ana Bilim Dalı Arşivi) .10
Şekil 2.1.4 Aspendos Tiyatrosu (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2019) 11
Şekil 2.1.5 Amfitiyatro Planı.....12
Şekil 2.1.6 Roma Kolezyum (Burcu Çalhan, 2019) 13
Şekil 2.1.7 Pompei Kolezyum (Historylink101,2018) 13
Şekil 2.1.8 Circus Maxcimus Planı Çizimi (Mmdtkw,2018) 14
Şekil 2.1.9 Roma Caracalla Hamamı (Özhan Öztürk, 2019).....15
Şekil 2.1.10 Roma Caracalla Hamamı (Livius, 2018).....15
Şekil 2.1.11 Roma Caracalla Hamamı Planı (Wikipedia, 2019) 16
Şekil 2.1.12 Efes Celsus Kütüphanesi (Fotoğraf Özlem Akbaş Önsoy).....17
Şekil 2.1.13 Efes Celsus Kütüphanesi Restitüsyon(Virtualreconstruction,2019) .17
Şekil 2.2.1 Pompei Roma Tiyatrosu (Depositphotos,2019) 17
Şekil 2.2.2 Roma Marcellus Tiyatrosu (Whitman,2019) 17
Şekil 3.1.1 İzmit (Nicomedia) Surları (Artnicomedia .2019) 26
Şekil 3.1.2 İzmit (Nicomedia) Kale Kapısı (Öztüre,1969) 27
Şekil 3.1.3 İzmit (Nicomedia) Surları (İzmit, 2019) 27
Şekil 3.1.4 İzmit (Nicomedia) Sarnıç (Erkmensenan, 2019) 28
Şekil 3.1.5 İzmit (Nicomedia) Su Kemeri (Artnicomedia, 2019).....29
Şekil 3.1.6 İzmit (Nicomedia) Su Kemeri (Wikiwand, 2019) 29
Şekil 3.1.7 İzmit (Nicomedia) Diocletianus Sarayı Rekonstrüksiyon Çalışması (Answers, 1998).....30
Şekil 3.1.8 İzmit (Nicomedia) Tümülüs (Artnicomedia, 2019) 31
Şekil 3.1.9 İzmit (Nicomedia) Nekropol (Murathanbirinci, 2019) 31
Şekil 3.1.10 Konuralp'teki Mermer Köprü (Zeyrek ve Çelik, 2005) 33
Şekil 3.1.11 Konuralp'teki Mermer Köprü (Konurpegel, 2019) 33
Şekil 3.1.12 Konuralp'teki Mermer Köprünün Günümüzdeki Hali (Düzceresimleri, 2018).....34
Şekil 3.1.13 Konuralp(Prusias Ad Hypium Sur Duvarları(Konurpegel, 2019) 35
Şekil 3.1.14 Konuralp(Prusias Ad Hypium)Sur Duvarları(Kulturportalı, 2018) .35
Şekil 3.1.15 Konuralp (Prusias Ad Hypium) Surlarının Bahçe Duvarı ve Temel Olarak Kullanılması (Wowturkey, 2018) 36
Şekil 3.1.16 Konuralp (Prusias Ad Hypium) Su Kemeri (Konuralpegel, 2019)...37
Şekil 3.1.17 Konuralp (Prusias Ad Hypium) Su Kemeri (Erkmensenan, 2018) ..37
Şekil 3.1.18 Aizanoi (Çavdarhisar)Zeus Tapınağı Genel Görünü (Özlem Akbaş Önsoy, 2003).....39
Şekil 3.1.19 Aizanoi (Çavdarhisar)Zeus Tapınağı Alt Yapı (Özlem Akbaş Önsoy, 2003) 39
Şekil 3.1.20 Aizanoi (Çavdarhisar) Zeus Tapınağı Akroteri (Özlem Akbaş Önsoy, 2003) 40
Şekil 3.1.21 Aizanoi (Çavdarhisar)'Daki Penkalas Köprüsü(Özlem Akbaş Önsoy, 2003) 41

Şekil 3.1.22 Aizanoi (Çavdarhisar)'Daki Roma Köprüsü(Özlem Akbaş Önsoy, 2003) 41
Şekil 3.1.23 Aizanoi (Çavdarhisar)'Daki Hamam Kalıntısı (Özlem Akbaş Önsoy, 2003) 42
Şekil 3.1.24 Aizanoi(Çavdarhisar)Hamam Kalıntısı(Özlem Akbaş Önsoy,2003)43
Şekil 3.1.25 Aizanoi (Çavdarhisar) Hamamında Bulunan Mozaik (Özlem Akbaş Önsoy, 2003).....43
Şekil 3.1.26 Aizanoi (Çavdarhisar)'Daki Yuvarlak Yapı (Macellum)(Özlem Akbaş Önsoy, 2003).....44
Şekil 3.1.27 Aizanoi(Çavdarhisar)Sütunlu Cadde(Özlem Akbaş Önsoy,2003) ..45
Şekil 3.1.28 Aizanoi(Çavdarhisar)Sütunlu Cadde(Özlem Akbaş Önsoy,2003) ..45
Şekil 3.2.1 İzmit (Nicomedia) Tiyatrosunun Bulunduğu Yer (Ross,2007).....47
Şekil 3.2.2 İzmit (Nicomedia)Antik Tiyatrosuna Ait Tonozlu Giriş (Özlem Akbaş Önsoy, 2015) 48
Şekil 3.2.3 İzmit (Nicomedia)Antik Tiyatrosuna Ait Tonozlu Giriş (Özlem Akbaş Önsoy, 2015) 49
Şekil 3.2.4 İzmit (Nicomedia) Antik Tiyatrosu Tonozlu Giriş ve Duvar (Özlem Akbaş Önsoy, 2015) 49
Şekil 3.2.5 İzmit (Nicomedia) Ait Sütun Parçası (Ross,2007) 50
Şekil 3.2.6 İzmit (Nicomedia) Antik Tiyatrosuna Ait Kalıntılar (Özlem Akbaş Önsoy, 2015).....50
Şekil 3.2.7 İzmit (Nicomedia) Tiyatrosu Duvarları (Ross,2007).....51
Şekil 3.2.8 İzmit (Nicomedia) Antik Tiyatrosuna Ait Kalıntılar (Özlem Akbaş Önsoy, 2015).....51
Şekil 3.2.9 Konural (Prusias Ad Hypium)Tiyatrosu Oturma Basamakları (Özlem Akbaş Önsoy, 2015).....53
Şekil 3.2.10 Konuralp (Prusias Ad Hypium) Oturma Basamakları (Özlem Akbaş Önsoy, 2015).....53
Şekil 3.2.11 Konuralp (Prusias Ad Hypium) Tiyatrosunun Uzaktan Görünüşü (Duzce, 2018) 54
Şekil 3.2.12 Konuralp (Prusias Ad Hypium) Tiyatrosunun Havadan Görünüşü (Duzce, 2018) 54
Şekil 3.2.13 Konuralp (Prusias Ad Tiyatrosu Hypium) Tiyatrosu Sahne Binası Dış Görünüşü(Özlem Akbaş Önsoy, 2015).....55
Şekil 3.2.14 Konuralp (Prusias Ad Tiyatrosu Hypium) Tiyatrosu Sahne Binası Görünüşü (Özlem Akbaş Önsoy, 2015).....55
Şekil 3.2.15 Konuralp (Prusias Ad Tiyatrosu Hypium) Tiyatrosu Sahne Binası Uzaktan Görünüşü (Duzce, 2018) 56
Şekil 3.2.16 Konuralp(Prusias Ad Hypium)Tiyatrosu Sahne Binası (Özlem Akbaş Önsoy, 2015).....56
Şekil 3.2.17 Konuralp (Prusias Ad Hypium) Tiyatrosuna Ait Mimari Parçalar (Özlem Akbaş Önsoy, 2015) 57
Şekil 3.2.18 Konuralp (Prusias Ad Hypium) Tiyatrosuna Ait Mimari Parçalar (Özlem Akbaş Önsoy, 2015) 57
Şekil 3.2.19 Aizanoi (Çavdarhisar) Stadyumundan Tiyatronun Görünüşü (Özlem Akbaş Önsoy, 2003) 58

Şekil 3.2.20 Aizanoi (Çavdarhisar) Tiyatro ve Stadyum Hava Fotoğfarı (Wowturkey, 2019) 59
Şekil 3.2.21 Aizanoi (Çavdarhisar) Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy, 2003) 59
Şekil 3.2.22 Aizanoi (Çavdarhisar)Tiyatrosu Oturma Basamakları (Özlem Akbaş Önsoy, 2003).....59
Şekil 3.2.23 Aizanoi (Çavdarhisar) Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy, 2003) 60
Şekil 3.2.24 Aizanoi (Çavdarhisar) Tiyatrosu ve Stadyum (Özlem Akbaş Önsoy, 2003) 60
Şekil 3.2.25 Aizanoi (Çavdarhisar) Tiyatrsu Sahne Binası (Özlem Akbaş Önsoy, 2003) 61
Şekil 3.2.26 Aizanoi (Çavdarhisar) Tiyatrosu Sahne Binası (Özlem Akbaş Önsoy, 2003) 62
Şekil 3.2.27 Aizanoi(Çavdarhisar)Tiyatrosunun Yıkılmış Mimari Parçaları(Özlem Akbaş Önsoy, 2003) 62
Şekil 3.2.28 Aizanoi(Çavdarhisar)Tiyatrosu Yıkılmış Sahne Binası (Özlem Akbaş Önsoy, 2003).....63
Şekil 3.2.29 Aizanoi (Çavdarhisar) Tiyatrosu Sahne Binası Önündeki Parçalar (Özlem Akbaş Önsoy, 2003).....63
Şekil 3.3.1 Günümüzde İznik'in Kent Planı (Googleearth, 2019).....69
Şekil 3.3.2 İznik (Nikaia) Ayasofya Kilisesi (Özlem Akbaş Önsoy, 2019).....76
Şekil 3.3.2 İznik (Nikaia) Ayasofya Kilisesi (Özlem Akbaş Önsoy, 2019).....76
Şekil 3.3.4 İznik (Nikaia) Hacı Özbek Cami (Özlem Akbaş Önsoy, 2019).....77
Şekil 3.3.5 İznik (Nikaia) Hacı Özbek Cami (Özlem Akbaş Önsoy, 2019).....78
Şekil 3.3.6 İznik (Nikaia) Nilüfer Hatun İmareti (Archnet, 2019).....79
Şekil 3.3.7 İznik (Nikaia) Nilüfer Hatun İmareti (Özlem Akbaş Önsoy, 2019) 80
Şekil 3.3.8 İznik (Nikaia) Surları (Özlem Akbaş Önsoy, 2019) 81
Şekil 3.3.9 İznik (Nikaia) Surları (Özlem Akbaş Önsoy, 2019) 82
Şekil 3.3.10 İznik (Nikaia) Kenti İllüstrasyon Çalışması (Umay Müze Tasarım ve Teknolojileri, 2019).....82
Şekil 3.3.11 İznik (Nikaia) Lefke Kapısı Gravürü (Texier,2002) 84
Şekil 3.3.12 İznik (Nikaia) İstanbul Kapı (Özlem Akbaş Önsoy, 2013) 85
Şekil 3.3.13 İznik (Nikaia) İstanbul Kapıda Bulunan Tiyatro Maskları (Özlem Akbaş Önsoy, 2009) 86
Şekil 3.3.14 İznik (Nikaia) İstanbul Kapıdaki Tiyatro Maskları (Özlem Akbaş Önsoy, 2009).....86
Şekil 3.3.15 İznik (Nikaia) Lefke Kapı (Özlem Akbaş Önsoy, 2019) 87
Şekil 3.3.16 İznik (Nikaia) Lefke Kapı (Özlem Akbaş Önsoy, 2019) 88
Şekil 3.3.17 İznik (Nikaia) Yenişehir Kapı (Özlem Akbaş Önsoy, 2019) 89
Şekil 3.3.18 İznik (Nikaia) Yenişehir Kapı (Özlem Akbaş Önsoy, 2019) 89
Şekil 3.3.19 İznik (Nikaia) Yenişehir Kapı (Özlem Akbaş Önsoy, 2019) 90
Şekil 3.3.20 İznik (Nikaia) Obelisk (Özlem Akbaş Önsoy, 2019) 92
Şekil 3.3.21 İznik(Nikaia)Obelisk Kaide Detayı(Özlem Akbaş Önsoy,2019) 92
Şekil 3.3.22 İznik (Nikaia)Threptus Mezar Anıtı (Özlem Akbaş Ösoy, 2003)....93
Şekil 3.3.23 İznik (Nikaia) Çamdibi Mezar Anıtındaki Lahit Teknesi (Özlem Akbaş Önsoy, 2018) 94

Şekil 3.3.24 İznik (Nikaia) Çamdibi Mezar Anıtının Batı Cephesi (Özlem Akbaş Önsoy, 2018).....94
Şekil 3.3.25 İznik (Nikaia) Dörtyol Nekropolü (Yalçın Öztürk, 2019).....95
Şekil 3.3.26 İznik (Nikaia)Karacakaya Tümülüsü (Yalçın Öztürk, 2019).....96
Şekil 3.3.27 İznik (Nikaia)Karacakaya Tümülüsü (Yalçın Öztürk, 2019).....96
Şekil 3.3.28 İznik (Nikaia) Hespekli Kaya Mezarı (Özlem Akbaş Önsoy, 2019)97
Şekil 3.3.29 İznik (Nikaia) Merdivenli Kaya Sunak Alanı (Özlem Akbaş Önsoy, 2019).....98
Şekil 3.3.30 İznik (Nikaia) Merdivenli Kaya Sunak Alanı (Özlem Akbaş Önsoy, 2019).....98
Şekil 3.3.31 İznik (Nikaia) Karasu Köprüsü (Özlem Akbaş Önsoy, 2019).....99
Şekil 3.3.32 İznik (Nikaia) Roma Köprüsü (Özlem Akbaş Önsoy, 2019).....100
Şekil 3.3.33 İznik (Nikaia)Lefke Kapı Su Kanalı (Özlem Akbaş Önsoy, 2019).101
Şekil 3.3.34 İznik (Nikaia)Lefke Kapı Su Kanalı (Özlem Akbaş Önsoy, 2019).101
Şekil 3.3.35 İznik (Nikaia)Lefke Kapı Su Kanalı (Özlem Akbaş Önsoy, 2019).101
Şekil 3.3.36 İznik (Nikaia) Deliktaş Taş Ocağı (Yalçın Öztürk, 2019).....103
Şekil 3.3.37 İznik (Nikaia) Deliktaş Taş Ocağı (Yalçın Öztürk, 2019).....103
Şekil 3.3.38 İznik (Nikaia) İnikli Taş Ocağı (İznik, 2019).....104
Şekil 3.3.39 İznik (Nikaia) Sarıkaya Taş Ocağı (Yalçın Öztürk, 2019).....105
Şekil 3.3.40 İznik (Nikaia) Sarıkaya Taş Ocağı (Yalçın Öztürk, 2019).....105
Şekil 4.1.1 İznik (Nikaia) Roma Tiyatrosu Hava Fotoğrafı (Fotograf, 2019).107
Şekil 4.2.1 İznik (Nikaia) Roma Tiyatrosu Planı (Yalman,2000).....110
Şekil 4.2.2 İznik(Nikaia)Tiyatrosu(Bursa Büyükşehir Fotoğraf Arişivi,2019) 111
Şekil 4.2.3 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Sahne Binasının Kuzeybatıdan Görünüşü (Özlem Akbaş Önsoy, 2006).....112
Şekil 4.2.4 İznik(Nikaia)Tiyatrosu Sahne Binasının Kuzeydoğudan Görünüşüm (Özlem Akbaş Önsoy, 2010).....112
Şekil 4.2.5 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Sahne Binasındaki Süpürgelik Süslemesi (Özlem Akbaş Önsoy, 2010).....113
Şekil 4.2.6 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Sahne Binasındaki Nişlerden Biri.....113
Şekil 4.2.7 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Vomitorium Kısmı (Özlem Akbaş Önsoy, 2010).....115
Şekil 4.2.8 İznik(Nikaia)Tiyatrosu Vomitorium Kısmının Başka Açıdan Görünüşü (Bursa Büyükşehir Fotoğraf Arişivi, 2019).....115
Şekil 4.2.9 İznik(Nikaia)Tiyatrosu Basamakların Genel Görünüşü (Özlem Akbaş Önsoy, 2006).....116
Şekil 4.2.10 İznik(Nikaia)Tiyatrosu Oturma Basamaklarının Batı Bölümü (Özlem Akbaş Önsoy, 2006).....117
Şekil 4.2.11 İznik(Nikaia)Tiyatrosu Üst Caveaya Geçişi Sağlayan Kuzeydoğudaki Basamaklar (Özlem Akbaş Önsoy, 2006).....118
Şekil 4.2.12 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Üst Caveaya Geçişi Sağlayan Kuzeybatıdaki Basamaklar (Özlem Akbaş Önsoy, 2006).....118
Şekil 4.2.13 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Üst Caveayı Taşıyan Tonozlu Mekânların Dış Görünüşü (Özlem Akbaş Önsoy, 2008).....119
Şekil 4.2.14 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Üst Caveayı Taşıyan Duvarlar (Özlem Akbaş Önsoy, 2006).....119

Şekil 4.2.15 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Üst Caveayı Taşıyan Tonozlu Mekân (Bursa Büyükşehir Fotoğraf Arişivi, 2019) 120
Şekil 4.2.16 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Üst Caveayı Taşıyan Beşik Tonozlu Mekan (Bursa Büyükşehir Fotoğraf Arişivi, 2019) 120
Şekil 4.2.17 İznik (Nikaia Tiyatrosu Trapezoid (İkizkenar Yamuk) Biçimli, Tonozlu Mekân (Bursa Büyükşehir Fotoğraf Arişivi, 2019)..... 121
Şekil 4.2.18 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Oturma Basamakları ve Tonozlu Bölüm (Özlem Akbaş Önsoy, 2008) 121
Şekil 4.2.19 Alt Caveayı T aşıyan Beşik Tonozlu Mekan (Bursa Büyükşehir Fotoğraf Arişivi, 2019) 122
Şekil 4.2.20 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Tonozlu Kısım (Bursa Büyükşehir Fotoğraf Arişivi, 2019)..... 122
Şekil 4.2.21 İznik (Nikaia) Tiyatrosunda Bulunan Bizans Yapısında Yer Alan Fresk (Yalman, 2000) 123
Şekil 4.2.22 İznik (Nikaia) Tiyatrosunda Bulunan Bizans Yapısında Yer Alan Fresk (Yalman, 2000) 124
Şekil 4.2.23 İznik (Nikaia)Tiyatrosunda Bulunan Yazıtlı Parça(Yalman, 2000)124
Şekil 4.2.24 İznik (Nikaia) Tiyatrosunun Tonozlu Mekânın Önünde Bulunan Seramik Fırınının Üstten Görünüşü(Özlem Akbaş Önsoy, 2006) 125
Şekil 4.2.25 İznik (Nikaia) Tiyatrosundaki Seramik Fırınının Ağız Kısmı (Özlem Akbaş Önsoy, 2006) 126
Şekil 4.2.26 İznik (Nikaia) Tiyatrosundaki Toplu Mezarlıktan Bir Bölüm(Yalman, 2000) 127
Şekil 4.2.27 İznik (Nikaia) Tiyatrosunda Bulunan Beyin Ameliyatı Geçirmiş Kafatası (Özbek, 1990) 127
Şekil 4.2.28 İznik (Nikaia) Tiyatrosunun Orkestra Bölümünü Tamamını Ortaya Çıkarmak Için 2006 Yılında Yapılan Çalışmalar (Özlem Akbaş Önsoy, 2006) 128
Şekil 4.2.29 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Orkestra Bölümü ve Oturma Basamakları (Özlem Akbaş Önsoy, 2006) 128
Şekil 4.2.30 İznik (Nikaia) Tiyatrosunun Orkestra Bölümü (Meriç, 2017)..... 129
Şekil 4.2.31 İznik (Nikaia) Tiyatrosunda 2016 ve 2017 Yılları Arasında Kazı Çalışması Yapılan Yerler (Meriç, 2017) 129
Şekil 4.3.1 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Üç Boyutlu Görselleştirme Çalışması (Veysel Can Caner, 2019)..... 132
Şekil 4.3.2 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Üç Boyutlu Görselleştirme Çalışması (Veysel Can Caner, 2019) 132
Şekil 5.1.1 Kaidenin Yandan Görünüşü (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)..... 134
Şekil 5.1.2 Kaidenin Önden Görünüşü (Özlem Akbaş Önsoy, 2008) 134
Şekil 5.1.3 Kaidenin Üst Tablasının Detayı (Özlem Akbaş Önsoy, 2008) 134
Şekil 5.1.4 Kaidenin Ön Yüzü (Yalman, 1985)..... 135
Şekil 5.1.5 Kaidenin Arka Yüzü (Yalman, 1985) 135
Şekil 5.1.6 Niş Kenarında Bululan Friz Parçası ve Süpürgelik (Yalman,1985)136
Şekil 5.1.7 Süpürgelikten Bir Bölüm (Özlem Akbaş Önsoy,2008) 136
Şekil 5.1.8 Friz Parçası Detayı (Yalman,1985) 136
Şekil 5.1.9 Friz Parçası (Yalman, 1985) 137

Şekil 5.1.10 Friz Parçası Detayı (Yalman, 1985) 137
Şekil 5.1.11 Plaster Parçası Sol Yanı (Yalman, 1987) 138
Şekil 5.1.12 Plasterin Ön Cephesi (Yalman, 1987) 138
Şekil 5.1.13 Plasterin Sağ Yanı (Yalman, 1987) 138
Şekil 5.1.14 Plaster Parçasının Ön Cephesi (Yalman, 1987) 139
Şekil 5.1.15 Plasterin Sağ Yanı (Yalman, 1987) 139
Şekil 5.1.16 İznik İstanbul Kapı Tiyatro Maskları (Özlem Akbaş Önsoy,2008) 140
Şekil 5.1.17 İstanbul Kapıda Batıdaki Maskın Yıkık Durumu (Yalman,2000) .. 140
Şekil 5.1.18 İstanbul Kapıda Doğudaki Maskın İlk Buluntu Hali(Yalman,2000) 140
Şekil 5.1.19 İstanbul Kapıda Yer Alan Batıdaki Maskın Detayı (Özlem Akbaş Önsoy, 2008) 140
Şekil 5.1.20 İstanbul Kapıda Yer Alan Doğudaki Maskın Detayı (Özlem Akbaş Önsoy,2008) 140
Şekil 5.1.21 İznik Tiyatrosu Iıı. No'lu Nişe Ait Olduğu Düşünülen Friz Parçası (Yalman, 1985) 141
Şekil 5.1.22 Friz Parçası Detay (Yalman, 1985) 141
Şekil 5.1.23 Süpürgelik ve Korniş Kısmı (Özlem Akbaş Önsoy,2008) 141
Şekil 5.1.24 Süpürgelik Parçası (Yalman, 1989) 142
Şekil 5.1.25 Süpürgelik Parçası Süsleme Detayı (Yalman, 1989) 142
Şekil 5.1.26 Süpürgelik Parçası Süsleme Detayı (Yalman, 1989) 142
Şekil 5.1.27 Plaster Parçası Ön Yüzü (Yalman, 1993) 143
Şekil 5.1.28 Plasterin Sağ Yüzü (Yalman, 1993) 143
Şekil 5.1.29 Plasterin Üç Yüzünün Çizimi (Yalman, 1993) 143
Şekil 5.1.30 Ön Yüzdeki Erosun Detayı (Yalman,1993) 143
Şekil 5.1.31 Kaide ve Plaster Kaidesi (Yalman, 1993) 144
Şekil 5.1.32 Plaster Kaidesi (Yalman, 1993) 144
Şekil 5.1.33 Plaster Kaidesi Detay (Yalman, 1993) 144
Şekil 5.1.34 Plaster Kaidesi (Yalman, 1988) 145
Şekil 5.1.35 Plaster Kaidesi Ön Yüzü (Yalman, 1988) 145
Şekil 5.1.36 Plaster Kaidesi Sağ Yanı (Yalman, 1988) 145
Şekil 5.1.37 Sütun Tamburu (Yalman, 1995) 146
Şekil 5.1.38 Sütun Üzerindeki Yazının Detayı (Yalman, 1995) 146
Şekil 5.1.39 Sütunun Buluntu Durumu (Yalman, 1995) 146
Şekil 5.1.40 Plaster Kaidesi (Yalman, 1995) 147
Şekil 5.1.41 Kaidenin Buluntu Durumu (Yalman, 1995) 147
Şekil 5.1.42 Plaster Kaidesi (Yalman, 1985) 148
Şekil 5.1.43 Plaster Kaidesi Süsleme Detayı (Yalman, 1985) 148
Şekil 5.1.44 Yazıtlı Kaide (Yalman, 1985) 149
Şekil 5.1.45 Yazıtlı Kaide Detayı (Yalman, 1985) 149
Şekil 5.1.46 İznik Lefke Kapı Plaster Kaidesi (Özlem Akbaş Önsoy, 2008) 150
Şekil 5.1.47 Kaidenin Ana Süslemesinin Detayı (Özlem Akbaş Önsoy,2008) .. 150
Şekil 3.1.48 Kaide Boncuk Dizisi Süsleme Detayı (Özlem Akbaş Önsoy,2008) 151
Şekil 5.1.49 Kaide Lesbos Kymationu Süsleme (Özlem Akbaş Önsoy,2008) ... 151
Şekil 5.1.50 Mermer Friz Parçası Nın Görünümü (Şahin, 1979) 153
Şekil 5.1.51 Mermer Friz Parçası Başka Açıdan Görünümü (Yalman, 2000) ... 153
Şekil 5.1.52 Frizin Sol Bölümün Detayı (Şahin, 1979) 154

Şekil 5.1.53 Frizin Sağ Bölümünün Detayı (Şahin, 1979) 154
Şekil 5.1.54 Arşitrav Parçası (Özlem Akbaş Önsoy,2008) 155
Şekil 5.1.55 Arşitrav Parçası Süsleme Detayı (Özlem Akbaş Önsoy,2008) 155
Şekil 5.1.56 Arşitravdaki Sarmaşik Motif Detayı (Özlem Akbaş Önsoy,2008) . 156
Şekil 5.1.57 Arşitrav Parçası (Özlem Akbaş Önsoy,2008) 156
Şekil 5.1.58 Arşitrav Parçasının Yan Görünüşü (Özlem Akbaş Önsoy, 2008) .. 157
Şekil 5.1.59 Arşitrav Parçasının Buluntu Durum (Özlem Akbaş Önsoy, 2008) 157
Şekil 5.1.60 Mermer Bloğun Üstten Görünüşü (Özlem Akbaş Önsoy, 2008) ... 154
Şekil 5.1.61 Mermer Bloğun Ön Yüzü (Özlem Akbaş Önsoy, 2008) 154
Şekil 5.1.62 Mermer Bloğun Süsleme Detayı (Özlem Akbaş Önsoy, 2008) 154
Şekil 5.1.63 Mermer Kornişin Buluntu Durumu (Özlem Akbaş Önsoy,2008) .. 155
Şekil 5.1.64 Mermer Kornişin Ön Yüzünde Yer Alan Süsleme (Özlem Akbaş Önsoy, 2008) 155
Şekil 5.1.65 Mermer Tavan Kaseti (Yalman, 1986) 156
Şekil 5.1.66 Mermer Korniş Parçasının Sağ Bölümü Görünüşü(Yalman, 1986) 157
Şekil 5.1.67 Korniş Parçasının Ön ve Sol Bölümü(Özlem Akbaş Önsoy, 2008) 157
Şekil 5.1.68 Kornişin Süsleme Detayı (Özlem Akbaş Önsoy, 2008) 157
Şekil 5.1.69 Sahne Binasının Bir Bölümü (Özlem Akbaş Önsoy, 2008) 158
Şekil 5.1.70 Sahne Binasında Yer Alan Nişin Bezeme Detayı(Özlem Akbaş Önsoy, 2008) 158
Şekil 5.1.71 Sahne Binası Süpürgelik Bezemesi(Özlem Akbaş Önsoy,2008) ... 158
Şekil 5.1.72 Sahne Binasındaki Süpürgeliğin Bezeme Detayı(Özlem Akbaş Önsoy, 2008) 158
Şekil 5.1.73 Sahne Binasındaki Kornişler (Özlem Akbaş Önsoy, 2008) 159
Şekil 5.1.74 Korniş ve Süpürgelikler (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)… 159
Şekil 5.1.75 Korniş ve Süpürgelikler (Özlem Akbaş Önsoy, 2008) 159
Şekil 5.1.76 Kornişlerin Genel Görüntüsü(Özlem Akbaş Önsoy, 2008) 159
Şekil 5.1.77 Kornişin Süsleme Detayı (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)… 159
Şekil 5.1.78 Üst Caveaya Geçişi Sağlayan Kuzeybatı Basamaklardaki Söve (Özlem Akbaş Önsoy, 2008(Özlem Akbaş Önsoy, 2008)) 160
Şekil 5.1.79 Söve Parçası Detayı (Özlem Akbaş Önsoy, 2008) 160
Şekil 5.1.80 Üst Caveaya Geçişi Sağlayan Kuzeydoğu Basamaklardaki Söve Parçası (Özlem Akbaş Önsoy, 2008) 160
Şekil 5.1.81 Lefke Kapıdaki Lento Parçası(Özlem Akbaş Önsoy, 2008)…… 161
Şekil 5.1.82 Lefke Kapının Genel Görünüşü ve Parçanın Yeri(Özlem Akbaş Önsoy, 2008) 161
Şekil 5.1.83 Lentonun Yandan Görünüşü (Özlem Akbaş Önsoy, 2008) 161
Şekil 5.1.84 Kırık Mimari Parçalar (Yalman, 1993) 162
Şekil 5.1.85 Kırık Mimari Parçaların Çizimi (Yalman, 1993)… 162
Şekil 5.1.86 Kırık Mimari Parçaların Çizimi (Yalman, 1993) 162
Şekil 3.1.87 Kırık Mimari Parçaların Çizimi (Yalman, 1993) 162
Şekil 5.1.88 Kırık Heykel Parçaları (Yalman, 1993) 163
Şekil 5.1.89 Mermer Elin Çizimi (Yalman, 1993) 163
Şekil 5.1.90 Heykel Parçası Çizimi (Yalman, 1993) 163
Şekil 5.1.91 Tiyatro Duvarında Yer Alan Kalkan Kabartması (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)… 164

Şekil 5.1.92 Kalkan Kabartması Detayı (Özlem Akbaş Önsoy,2008) 164
Şekil 5.1.93 Herkül Kabartması (Yalman,2000).....164
Şekil 5.1.94 Tiyatro Duvarında Bulunan Yazı (Özlem Akbaş Önsoy,2008) 164
Şekil 5.1.95 Mask Bezemeli Üst Yapı Elemanı (Meriç, 2017).....165
Şekil 5.1.96 2016 Kazılarında Bulunan Mermer Herme Başı (Meriç, 2017).....166
Şekil 6.1.1 Nicomedia(İzmit)Tiyatro Alanının Genel Görünüşü(Ross,2007) ..173
Şekil 6.1.2 İznik (Nikaia) Tiyatrosu (Gezginrehberler, 2019) 174
Şekil 6.1.3 Konuralp (Prusias Ad Hypium) Tiyatrosu (Mapio, 2019) 175
Şekil 6.1.4 İznik (Nikaia) Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy,2006) 175
Şekil 6.1.5 Aizanoi (Çavdarhisar)Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy,2003) 176
Şekil 6.1.6 İznik (Nikaia) Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy,2006) 157
Şekil 6.1.7 Perge Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy, 2002) 178
Şekil 6.1.8 İznik (Nikaia) Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy,2006) 178
Şekil 6.1.9 Perge Tiyatrosuna Ait Sahne Binası Süslemeleri (Özlem Akbaş Önsoy, 2002).....179
Şekil 6.1.10 Perge Tiyatrosu Arşitrav Parçası (Özlem Akbaş Önsoy, 2002).....180
Şekil 6.1.11 Perge Tiyatrosuna Sahne Binası Kapısındaki Süslemeler (Özlem Akbaş Önsoy, 2002) 180
Şekil 6.1.12 Aspendos Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy, 2002).....181
Şekil 6.1.13 Aspendos Tiyatrosu Sahne Binasındaki Tavan Kasetleri(Özlem Akbaş Önsoy, 2002) 182
Şekil 6.1.14 Aspendos Tiyatrosuna Ait Sahne Binasındaki Süsleme (Özlem Akbaş Önsoy) 182
Şekil 6.1.15 İznik (Nikaia) Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy,2006) 183
Şekil 6.1.16 Side Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy, 2002) 184
Şekil 6.1.17 İznik (Nikaia) Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy,2006) 184
Şekil 6.1.18 Side Tiyatrosu Arşitrav Parçası(Özlem Akbaş Önsoy, 2002).....185
Şekil 6.1.19 Sagalassos Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy, 2002) 186
Şekil 6.1.20 İznik (Nikaia) Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy,2006) 186
Şekil 6.1.21 Sagalassos Tiyatrosu Sahne Binası Süslemeleri (Özlem Akbaş Önsoy, 2002) 187
Şekil 6.1.22 Patara Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy, 2005).....187
Şekil 6.1.23 Hierapolis Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy, 2002).....181
Şekil 6.1.24 İznik (Nikaia) Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy,2006) 181
Şekil 6.1.25 Hierapolis Tiyatrosu Sahne Binası Süslemeleri (Özlem Akbaş Önosy, 2002) 183

Harita Listesi

Harita 3.1.1 Anadolu ve Çevresi Antik Bölgeler (Arkeolojidunyasi,2016) 23
Harita 3.3.1 Bithynia Bölgesi Ve Kentleri Haritası (Arkeolojidunyasi,2016)..... 64
Harita 3.3.2 İznik(Nikaia) Haritası (Yalman, 2000).....65
Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı (Yalman, 2000) 134
Harita 5.1.2 İstanbul Kapı Planı (Yalman, 2000) 140
Harita 5.1.3 Lefke Kapı Planı (Yalman, 2000) 150
Harita 5.1.4 İznik Roma Tiyatrosu 2016 Yılı Kazı Çalışması Yapılan Plankareler (Meriç, 2017) 165

ÖZET

İznik Roma Tiyatrosu Mimari Bezemesi ve Bithynia Bölgesi Tiyatroları Arasındaki Yeri ve Önemi

Özlem AKBAŞ ÖNSOY

Mimarlık Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Nur URFALIOĞLU

1980–2007 yılları arasındaki kazı döneminde bulunan İznik Roma Tiyatrosuna ait bezemeli mimari parçalar ve parçaların süsleme özellikleri ayrıntılı olarak incelenip Bithynia bölgesinde bulunan tiyatrolar ile karşılaştırılması yapılarak yeri ve öneminin saptanması öngörülmüştür.

İlk bölüm giriş kısmından oluşmaktadır. Bu bölümde genel olarak tez çalışmasında sıklıkla kullanılan kaynakların taraması yapılmış, tezin seçiliş amacı, çalışma konuları, tezin sınırları belirlenerek çalışmada izlenen yöntem ve metodlar hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde Roma Mimarlığı kısaca değinilmiştir. Bu bağlamda Roma'daki kamu yapıları ve Roma Tiyatroları üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümü Bithynia bölgesi içinde İznik oluşturur. Roma döneminde Bithynia Bölgesi mimarlığı ele alındıktan sonra Bithynia Bölgesinde yer alan

Nicomedia ve Konuralp Roma tiyatroları ile Bithynia krallığına bağlı Phrygia kenti Aizanoi tiyatrosu incelenmiştir. En son kısmında ise İznik tarihi ve İznik'in Roma dönemi mimarisi detaylı şekilde anlatılmıştır.

Dördüncü bölümde tezimizin ana konusunu oluşturan İznik Roma tiyatrosunun tarihçesi, mimari özellikleri, tiyatroda yapılan kazılar detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Beşinci bölümde İznik Roma tiyatrosuna ait bezemeli mimari parçaların kataloğu oluşturulmuştur. Bu katalogda tiyatroda bulunan parçaların yanı sıra, müzede bulunan ve surlarda devşirme olarak kullanılan friz parçaları da dikkate alınmıştır. Katalog kısmında parçaların resimleri konularak detaylı tanımları yapılmış, bugün buluntukları yer ile parçanın ne olduğu belirtilmiş ve biliniyorsa buluntu yılları yazılmıştır. Bu katalog sonucunda parçaların bezeme özellikleri ortaya konularak bu özellikler ayrı bir başlık halinde toplanmıştır.

Altıncı bölümde ise İznik Roma Tiyatrosunun Bithynia Bölgesi Roma Tiyatroları içindeki yeri ve önemi karşılaştırılmalarla yapılmıştır.

Değerlendirme bölümü olan yedinci bölümde İznik Roma tiyatrosu bezeme özellikleri göz önüne alınarak değerlendirmeler yapılmış ve İznik'in turizme katkısı için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: İznik, tiyatro, mimari bezeme, İznik Roma Tiyatrosu

ABSTRACT

The Architectural Ornaments of The İznik Roman Theaters And Its İmportance Between Bithynia Region Roman Theaters

Özlem AKBAŞ ÖNSOY

Department of Architecture

Master Thesis

Advisor: Prof. Dr. Nur URFALIOĞLU

It is envisaged to determine the place and importance of the decorated architectural pieces belonging to the Roman Theater of İznik during the excavation period between 1980 and 2007 and to compare them with the theaters in Bithynia in detail.

The first section consists of the introduction. In this section, the resources used frequently in the thesis study are generally searched, the purpose of the thesis selection, the study subjects, and the limits of the thesis is determined and the methods and methods followed in the study are given.

In the second part, Roman Architecture is briefly mentioned. In this context, public buildings and Roman theaters in Rome are emphasized.

The third part consists of İznik in Bithynia region. After the architecture of Bithynia Region in Roman period, Nicomedia and Konuralp Roman theaters in Bithynia region and Aizanoi theater of Phrygia city of Bithynia Kingdom were examined. In the last part, the history of İznik and the Roman architecture of İznik are explained in detail.

In the fourth chapter, the history, architectural features and excavations of the Roman theater of İznik which is the main subject of our thesis are explained in detail.

In the fifth chapter, a catalog of decorated architectural pieces belonging to the Roman theater of İznik was created. In this catalog, in addition to the pieces found in the theater, the frieze pieces found in the museum and used as reused in the city walls are taken into consideration. In the catalog section, detailed descriptions of the parts have been made, where they are today and what the fragment is, and if known, the years of the finds have been written. As a result of this catalog, the decorative features of the pieces were revealed and these features were collected as a separate title.

In the sixth chapter, the place and importance of İznik Roman Theater in Roman Theaters of Bithynia Region was made with comparisons.

In the seventh section, which is the evaluation section, evaluations were made considering the decorative features of the Roman theater of İznik and suggestions were made for the contribution of İznik to tourism.

Key words: İznik, theater, architectural ornaments, İznik Roman Theater

1
GİRİŞ

1.1 Literatür Özeti

Araştırmama öncelikle litaratür taramasıyla başladım. Bu bağlamda Alman Arkeoloji Enstitüsü, Amerikan Araştırma Enstitüsü, , İngiliz Arkeoloji Araştırma Enstitüsü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi ile Anadolu Üniversitesi Kütüphaneleri ile Bursa Şehir Kütüphanesi literatür taramasında kullanılan başlıca kütüphaneler oldular. Bu kurumlarda bulunan kitap, makale, ansiklopedi, müze kurtarma kazıları bildirileri ile kazı araştırma sonuçları bildirileri, elektronik ortamdaki site ve kütüphane belgeleri, yayımlanmış tezler, çizim ve fotoğraf arşivlerini inceledim.

Tezimin 2. Bölümünde Mimarlığın Öyküsü adlı kitabıyla Leland M. Roth önemli bir kaynak olmuştur. Ayrıca Martin Thorpe'ye ait Roma Mimarlığı ile Mortimer Wheeler'e ait Roma Mimarlığı ve Sanatı da bu bölümde faydalandığım kitaplardan olmuştur.

Tezimin 3. Bölümüne Bithynia Bölgesindeki Roma Tiyatrolarını incelemekle başladım. İznit (Nicomedia) Tiyatrosu için Ayşe Çalık Ross'un Antik İzmit Nikomedia kitabından, Turgut Hacı Zeyrek'in Nicomedia; Arkeolojik açıdan genel bir değerlendirme kitabından, Turgut Hacı Zeyrek ile Rahmi Asal'ın XXII. Araştırma Sonuçları Toplantısındaki bildirisinden; Konuralp Tiyatrosu için Turgut Hacı Zeyrek ile Gülbahar Baran Çelik'in Anadolu'nun Kuzeybatısında Bir Antik Kent Prusias Ad Hypium (Kieros) Konuralp Üskübü adlı kitabı ile Zekai Konrapa'nın Bolu Tarihi Kitabından; Bithynia Kolonisi olan Çavdarhisar Tiyatrosunu incelerken ise Klaus Rheidt'in Aizanoi Çavdarhisar Rehberi kitabı temel başvuru kaynaklarım oldu. İznik Tarihi ve İznik'in Roma yapıları bölümlerinde ise 1980 ile 2016 yıllarında İznik'te çalışma yapan Bedri Yalman'ın

İznik (Nikai'a) ile Nikaia İznik kitapları temel kaynaklarımdan olmuşlardır. Ayrıca Sencer Şahin'in kitapları ve makaleleri ile Martin Schede'nin İznik Kılavuzu, Alfons Maria Schneider'in kitapları ile makalelerinden, Semavi Eyice'nin İznik Tarihçesi ve Eski Eserleri kitabından yararlandım. Ayrıca Bilge Umar'ın Bithynia ile Rudolf Naumann'ın Eski Anadolu Mimarlığı kitapları da bu bölümde kullandığım temel kaynaklardan olmuştur.

Tezimin 4. Bölümünde yer alan İznik Roma Tiyatrosu tarihçesi ile Roma Tiyatrosu Mimari özellikleri bölümünde uzun yıllar tiyatro kazılarına kazı başkanlığı yapan Bedri Yalman'ın makale ve kitaplarından, Maria Schneider'in kitaplarından, Semavi Eyice'nin İznik Tarihçesi ve Eski Eserleri kitapları ana kaynaklarım oldular. Roma Tiyatrosu kazılarının tarihçesi bölümünde ise 1980-2008 yılları arası kazı başkanlığı yapan Yrd. Doç. Dr. Bedri Yalman'nın her yıl yapılan Kazı ve Araştırma Sonuçları toplantılarındaki bildirilerinden ve 2017 ile 2018 yıllarında kazının bilimsel danışmanlığını yapan Doç. Dr. Aygün Ekin Meriç'in bildirilerinden yararlanılmıştır.

Tezin 5. Bölümünü oluşturan İznik Roma Tiyatrosu mimari bezeme kataloğunda yer alan parçaların fotoğrafların bir kısmı tarafımca çekilmiştir. Ancak ulaşamadığım parçaların çizim ve fotoğraflarını da Kazı ve Araştırma sonuçları toplantıları bildirilerinde kullanılan fotoğraflardan ve Bedri Yalman'nın yazdığı İznik kitaplarından alınmıştır.

Tezimin 6. Bölümünde ise Ayşe Çalık Ross'un Nicomedia kitabı, Turgut Hacı Zeyrek'in Nicomedia: Arkeolojik açıdan genel bir değerlendirme kitabı, Turgut Hacı Zeyrek ile Gülbahar Baran Çelik'in Anadolu'nun Kuzeybatısında Bir Antik Kent Prusias Ad Hypium (Kieros) Konuralp Üskübü adlı kitabı, Klaus Rheidt'in Aizanoi Çavdarhisar Rehberi kitabı, Bedri Yalman'ın İznik (Nikai'a) ile Nikaia İznik kitapları temel kaynaklarım olmuştur.

Tezimin 7. Bölümünü oluşturan sonuç ve öneriler kısmında ise tüm yararlandığım makale, kitap, bildiriler ile yapılan kazı çalışmaları ışığında kendi yorumlarımla değerlendirmeler yer almaktadır.

1.2 Tezin Amacı

Antik tarihte İznik'te kesişen ticari, askeri ve sivil amaçlı yollar ve kentin stratejik konumu kenti M.Ö IV. yüzyıldan itibaren bölgenin önemli merkezi yaparak uğrunda savaşılan bir şehir haline getirmiştir. Bugün anıtsal eserlerin günümüze korunarak ulaşmasının en önemli nedeni ise kentin ana yollardan uzak kalması olmuştur. Şehirde pek çok deprem, istila ve salgın hastalık olmasına karşın kent sürekliliğini korumuş ve hiçbir zaman terk edilmemiştir. Kent Bithynia Krallığından sonra Roma döneminde de birçok anıtsal yapılarla süslenmiştir.

Dinler tarihinde önemli bir yere sahiptir. Hırıstiyanlık döneminde önemli kararların alındığı iki büyük konsil toplantısına ev sahipliği yapmıştır. Kent XII. yüzyılda Selçuklulara, XIII. yüzyılda Bizans İmparatorluğuna ve XIV. yüzyılda da kısa bir süre Osmanlı İmparatorluğuna başkentlik yapmıştır. Bizans İmparatoru İstanbul'u Haçlılar idaresine bıraktıktan sonra, kent Nikaia İmparatorluğu adı altında varlığını sürdürmüştür. Mimari eserlerin pek çoğu bu dönemde yapılmıştır. Osmanlı İmparatorluğuna katılmasıyla kentte Roma ve Bizans kültürü yanında Osmanlı kültürü de kendini hissettirerek, mimari örneklerin ilklerinin yapılmasına başlanmıştır. XVI. yüzyıldan itibaren saray İznik çini ve seramik sanatını desteklemeye başlamış ve bu sayede kent dünya çapında bir üne kavuşmuştur. İznik denince ilk akla gelen çini olmuştur.

Tez kapsamında tarih öncesi çağlardan beri yerleşim gören ve her çağda önemli bir yere sahip İznik'in günümüze gelen en önemli yapılarından biri olan Roma tiyatrosunun ayrıntılı olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada öncelikle İznik, Bithynia bölgesinde ele alınmış öncelikle tarihine ve özellikle Roma dönemi mimarisine kısaca değinilmiştir. Daha sonra Bithynia'da bölgesinde ortaya çıkarılan tiyatrolardan kısaca bahsedilmiştir.

Tezimizin ana konusunu oluşturan tiyatronun tarihçesi, mimari özellikleri detaylı şekilde anlatılarak, bugüne kadar yapılan kazılar hakkında genel bilgiler verilmiştir. Tiyatroda bugüne kadar yapılan kazılar neticesinde ortaya çıkarılan 33 adet bezemeli mimari parçalar tespit edilmiştir. Tespit edilen 33 parçanın ne

olduğu, bulundukları yıl, bulunduğu plankare, bugün bulunduğu yer ile parçaların bezeme özellikleri fotoğraf ve çizimlerle birlikte tezin bel kemiğini oluşturan katalog kısmında ele alınmıştır. Ayrıca devşirme malzeme olarak Bizans ve Osmanlı döneminde tiyatrodan taşınan bezemeli parçalarda aynı şekilde katalog kısmına dâhil edilmiştir. Katalog kısmının oluşturulmasından sonra tiyatronun mimari bezemelerinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Sonraki bölümde İznik Roma tiyatrosunun, Bithynia Bölgesinde yer alan tiyatrolar arasındaki yeri ve önemi hakkında kısa bir değerlendirme yapılmıştır.

1.3 Hipotez

Antik Nikaia'nın arkeolojik yönden gerektiğince araştırılmadığı bir gerçektir. Çeşitli şekillerde ortaya çıkmış bazı heykeltıraş eserleri, yazıtlar ve sikkeler incelenmekle birlikte, kazılar sadece surlar ve tiyatro ile sınırlı kalmıştır. Yeni kazıların projelendirilmesi, Helenistik Dönem'de Bithynia Bölgesinin, Roma İmparatorluk döneminde Bithynia /Bithynia et Pontus eyaletinin ikinci büyük kenti olan Nikaia için daha kapsamlı bilgilere ulaşmamızı sağlayabilecektir.

Bu çalışma ile İznik'in en önemli yapılarından biri olan Roma Tiyatrosunun Bithynia Bölgesi içinde yeri vurgulanmak istenmiştir. İnsanlar geçmişten günümüze sürekli kendilerinin, kullandıkları eşyaların ve yaşam alanların hoş görünmesini istemişler ve bunun için çeşitli bezeme motiflerini kullanmışlardır. Bezemenin insan yaşamında bu kadar önemli olması neticesinde bezeme sanatıyla uğraşanların oluşturduğu bir iş kolu ortaya çıkmıştır. Bu iş kollarından biri de taş üzerinde bezeme ustalığıdır. Roma Dönemi'nde artan yapı faaliyetleri ile birlikte zenginliğin ve gücün göstergesi olarak yapıların iç ve dış cephelerinde bezemeler yoğun olarak kullanılmıştır. Bezemeler, kültürlerin sosyal, ekonomik durumları ve birbirleriyle olan iletişimleri hakkında bilgi edinebilmemizin yanı sıra, yazıtı olmayan yapıların tarihlendirilmesinde de önemli bir yere sahiptir. Antik Dönem insanının mimari yapılarında önemli bir yer tutan mimari bezemeler İznik Roma Tiyatrosunda da kullanılmıştır. Tezimizin kapsamında bu

mimari bezeme parçaları katalog haline getirilerek tiyatronun antik dokusunun doğru yayınlanması için bir belge niteliğinde olması amaçlanmıştır.

2

ROMA MİMARLIĞI

2.1 Roma'da Kamu Yapıları

Roma sanatı temeli mimaride yatar. Bu açıdan Roma mimarisi, Romalıların görüş ve iradesinin tipik bir yansıması olarak ele alınabilir. Bu mimariye Etrüsklerin rüstik (duvarları yarı yontulmuş ya da taşın ilkel durumunu anımsatır biçimde yontulmuş taşlarla örülmüş olan yapı) unsurlarını da almıştır. Fakat bu rüstik zevk Greklerde yoktur. Kubbeyi Etrüsk 'ten almış olsa da kendi kullanabileceği bir yapı biçimine getirip adını vermiştir (Turani, 2010).

Romalılar mimarlığı kusursuzlaştırdılar ve Akdeniz dünyasının her yerine yaydılar. Grek-Romen mimarlığı Yunanistan'ın detaylardaki zarafetini ve formdaki sadeliği Roma'nın kentsel ölçekte ortaya koyduğu güç duygusu ve akılcı işlevselcilikle birleştirdi. Roma mimarlığı bu dünyaya odaklandı. Betonun yeni ve esnek kullanımını bulan Roma mimarları mekanı şekillendirmenin ve mekanla oynamanın gölge ve ışığı biçimlendirmenin yollarını keşfettiler. Planlayıcı ve teşkilatçı olmalarının verdiği etkiyle şehirler planlı olarak yapılmıştır. Taş, tuğla ve mermer kullanıp mimari eserler ortaya koymuşlardır. Zaman içerisinde kireç harcını bağlayıcı olarak kullanmış olmalarının etkisiyle kemer ve kubbe yapım tekniğinin ilerlemesine, geniş alanların üzerlerinin örtülmesi ve de geniş mekânlı, kubbeli, anıtsal yapıların inşa edilebilmesini sağlamıştır. (Kretzschmer, 2000)

Romalılar ahşap çatı örtüsü yerine, büyük mekânın üzerini örten kâgir tonoz ve kubbeyi seçmeleri, ağır taşıyıcı duvarların yapılmasında temel oluşturmuştur. Bu nedenle sütunlar daha çok dekoratif amaçlarla kullanılmıştır. Yine bir ilk olarak

sütun üslubuna kompozit başlığı katmışlardır. Yine Pantheon'un inşâsı da bu dönemde başlamaktaydı (Kesme, 2017).

Roma kentinin en önemli öğelerinden biri de her iki yanında dükkanlar bulunan direkli caddelerdir. Bu caddeleri ya da meydanları süsleyen taklar ise heykel taşıyıcı olup, üzeri tonoz kemerle örtülü bir ya da üç gözlü geçitlere sahiptirler. Tek gözlü taklara Roma'da Titus, üç gözlülere yine Roma'daki Konstantin takı örnek gösterilebilir.

Roma 'da mimari, politik propaganda olarak kullanılırdı. Dini yapılar yerine, insanların beğenisi ve ihtiyacı doğrultusunda seküler yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. Roma'nın kurulmasından, Cumhuriyet Döneminin sonuna kadar kerpiçten yapılan ve plansız büyüyen şehirde İmparator Augustus ile birlikte şehir planlaması başlar.

Ana tema olarak kemerler kullanılır. Bu kemerli yapıların hala özgün durumda olan bir örneği Roma'daki en eski köprü olan ve M.Ö. 62'de yaptırılmış Pons Fabricius dir.

Roma döneminde tonoz bir mimari element haline gelmiştir ve anıtsal binalarda tercih edilir. Romalılar dekoratif özellikli Grek yapı sanatına karşılık, fonksiyonel ve strüktif yapılar ortaya koymuşlardır. Bunlar;

- Zafer Takı
- Dikilitaşlar
- Tiyatrolar
- Hamamlar
- Podyum Tapınağı
- Merkezi Kubbeli Yapılar
- Tonoz ve Kemerli Yapılar
- Şehir Kapıları
- Köprüler

Etrüsk tapınaklarının etkisiyle yapılmış olan Roma tapınaklarının çoğu Yunan tapınaklarına benzemektedir. Romalılar merdiven sütunlarını binanın ön cephesine yapmış olmalarıyla farklarını ortaya koymuşlardır. Ayrıca, Yunan tapınakları bağımsızken, Roma'da kutsal mekânların bir ünitesi biçiminde inşa edilmesiyle yine farkını yansıtmaktadır (Thorpe, 2002).

Kamusal mekân, kamusal aktiviteyi barındıran, toplumsal yaşantıyı besleyen ve yönlendiren mekândır. Tarihinin en eski devirlerinden beri insanlar bir araya gelebilecekleri mekânlara ihtiyaç duymuşlardır. Toplumun her kesiminden insanın sürekli etkileşim halinde bulunduğu kamusal alanlar, toplumsal kimliği şekillendiren en önemli öğelerden biridir. Antik çağlarda genellikle kamusal dış mekânlar toplumsal hayatı daha çok barındırırken, daha sonraki devirlerde kamusal hayat iç mekânlara da kaymaya başlamıştır.

Roma Uygarlığı zamanında ise kentsel yaşam üzerinde odaklanılması, kamusal kullanım için kapalı yapıların inşa edilmesini gündeme getirdi. Bundan daha da önemlisi kent mekânının sürekliliği önem kazandı. Kentsel açık alanlarda süregelen toplumsal aktivitenin iç mekânlarda devam etmesi fikri gelişti.

Roma Dönemi'nde mekân sürekliliğinin yanı sıra kent nüfuslarının artması ile birlikte toplumsal yaşantının belli kurallara bağlı olarak yönlendirilmesi ve değişik toplumsal aktiviteleri barındıracak farklı yapıların tasarlanması önem kazandı. Din dışı yönetsel işlemler için kullanılan bazilikalar, geniş mekânların kapatılması ve yönlendirilmesini getirmiştir. Toplumsal yaşantıyı yönlendirme anlayışı, bu anlayışın işlevsel olarak yürütüldüğü bazilika yapısının mimari kimliğine de yansımıştır. İç mekândaki düzenli, ritmik ve görkemli karakter, imparatora ve onun adaletine duyulan saygıyı simgelemektedir.

Roma İmparatorluğu Dönemi'nde tarih içinde ilk defa toplumsal hayat bu denli desteklenmiş ve o devre göre çok büyük insan kitleleri aynı mekânlarda toplanmıştır. Roma İmparatorluğu'nda toplumsal kimlik, yurtseverlik ve adalete bağlılık ilkeleriyle şekillenmiştir. Bunun yanı sıra bilime gösterilen ilgi ve bilimsel çalışmalara sağlanan destek toplum yapısının bir parçası olmuştur (Onay, 2005).

Kamu Yapıları; Kentsel yaşam çok önemli bu nedenle farklı kamusal yapılar oluşmuştur.

- Bazilika
- Tiyatrolar
- Anfitiyatrolar
- Circuslar (araba yarışları için)
- Hamamlar
- Kütüphaneler

• ***Bazilika***; Krala ait yada kraliyet anlamına gelir. M.Ö 2. yy'da çok amaçlı yapılar olarak planlanlanmışlar ve dikdörtgen planlıdırlar.

Mahkeme salonu, toplanma alanı, borsa gibi çeşitli kullanım amaçları vardır. Genelde şehirde pazar yerinin kenarına inşa edilirlerdi. Yapı tipi özellikleri bakımından, daha sonradan hristiyanlarca uygun bulunup ibadet mekanlarına dönüştürülür.

Yargıçların oturduğu bir yada iki ucunda yer alan apsis yada silindir çıkıntısıyla birlikte iç sütun dizisine sahiptir. Yarım daire apsisin geometrik merkezinde imparatorun tinsel varlığını ifade eden bir sunak yer alır. Bazilika Ulpia bu tip yapıları en iyi örnekleyen yapıdır (Şekil 2.1.1, Şekil 2.1.2).

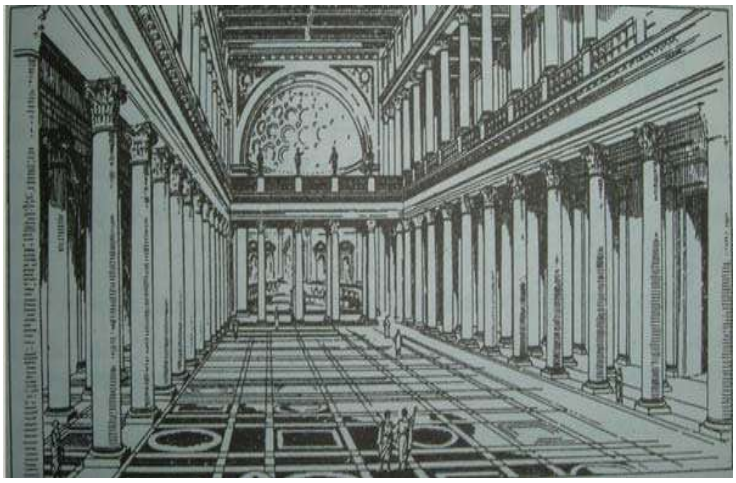

Şekil 2.1.1 Bazilika Uplia İç Görünüşü (Roth,2000)

Şekil 2.1.2 Bazilika Uplia (wikimapia, 2019)

- *Tiyatrolar; değişik* kamu yapılarının en büyüğü olan kamusal gösterilerin düzenlendiği açık mekanlardır (Şekil 2.1.3).

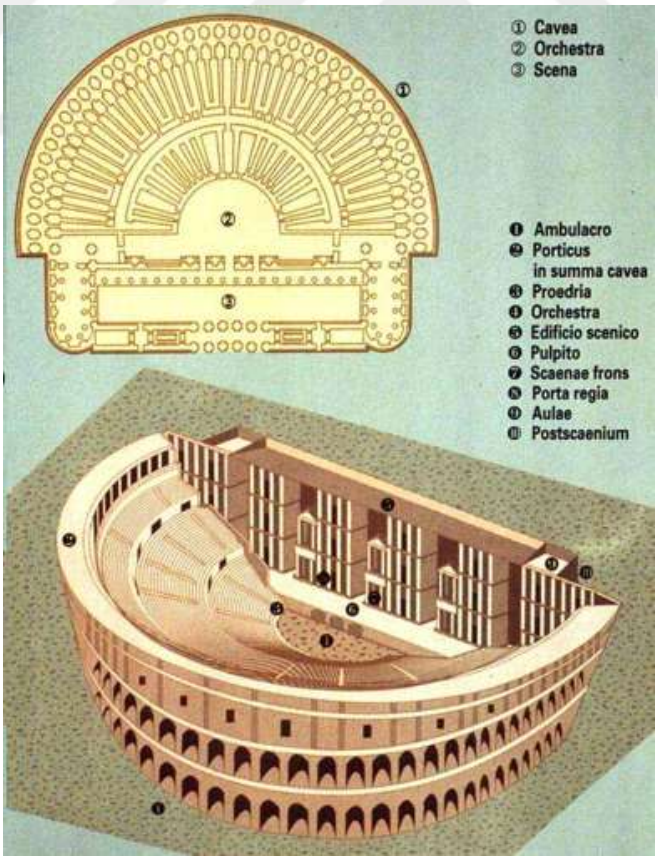

Şekil 2.1.3 Roma Tiyatrosu Bölümleri (İ.Ü Klasik Arkeoloji Ana Bilim dalı arşivi)

Yunan modellerinde türetilmiş *Roma Tiyatroları*, Yunan tiyatrolarının yarı dinsel işlevine sahip olamamıştır. Bu yüzden tapınakların yanına değil, Roma kentlerinin ticaret merkezlerinin yanına yapılmışlardır (Roth, 2002).

Yunan ve Roma tiyatroları arasındaki fark ise orkestra yani koro heyetine ayrılmış olan orta alanda Altar bulunmayışıdır. Yunan tiyatrolarında halkın oturacağı merdiven şeklinde basamaklar dağ yamacına inşa edilirken, Romalılar düz yerlerde, kemerler ve tonozlar üzerine inşa etmeyi seçerek daha büyük yapılar olmasını sağlamaktaydı. Yunan tiyatrosunda orkestra daire biçimini alırken Roma tiyatrosunda yarım daire şeklindedir ve sahne daha derindir. Yarım daire oturma sıralarının kenarları tonozlar ve arkadlar tarafından taşınmaktadır. Her Roma kentinin bir yada iki tiyatrosu bulunmaktadır. Bu güne kalmış en iyi örnek Türkiye/Aspendos tiyatrosudur (Şekil 2.1.4).

Şekil 2.1.4 Aspendos Tiyatrosu (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2019)

- *Amfitiyatro;* tiyatro tasarımına Romalıların getirdiği temel yenilik gladyatör dövüşlerinin ve diğer büyük ölçekli gösterilerin düzenlendiği *Oval Amfitiyatro*'yu oluşturmak üzere iki tiyatroyu birleştirmektedir (Şekil 2.1.5). Amfitiyatrolar eliptik planlı, basamaklı yapılardır. Cephesinde üç kat revak yükselir. Revaklar ve kolonadlar birbirine bağlanmıştır. Sütunlar en alttan, en üste tarihsel gelişim sırasına göre yerleştirilmiştir. En alt katta genelde dorik, ortada iyonik, son katta ise korint düzeninde sütunlar vardır. Roma'daki kolezyum, 70-82 yılarında, Vespasian döneminde yapılmaya başlanmıştır (Şekil 2.1.6). Türkiye'de amfitiyatro örneği yoktur.

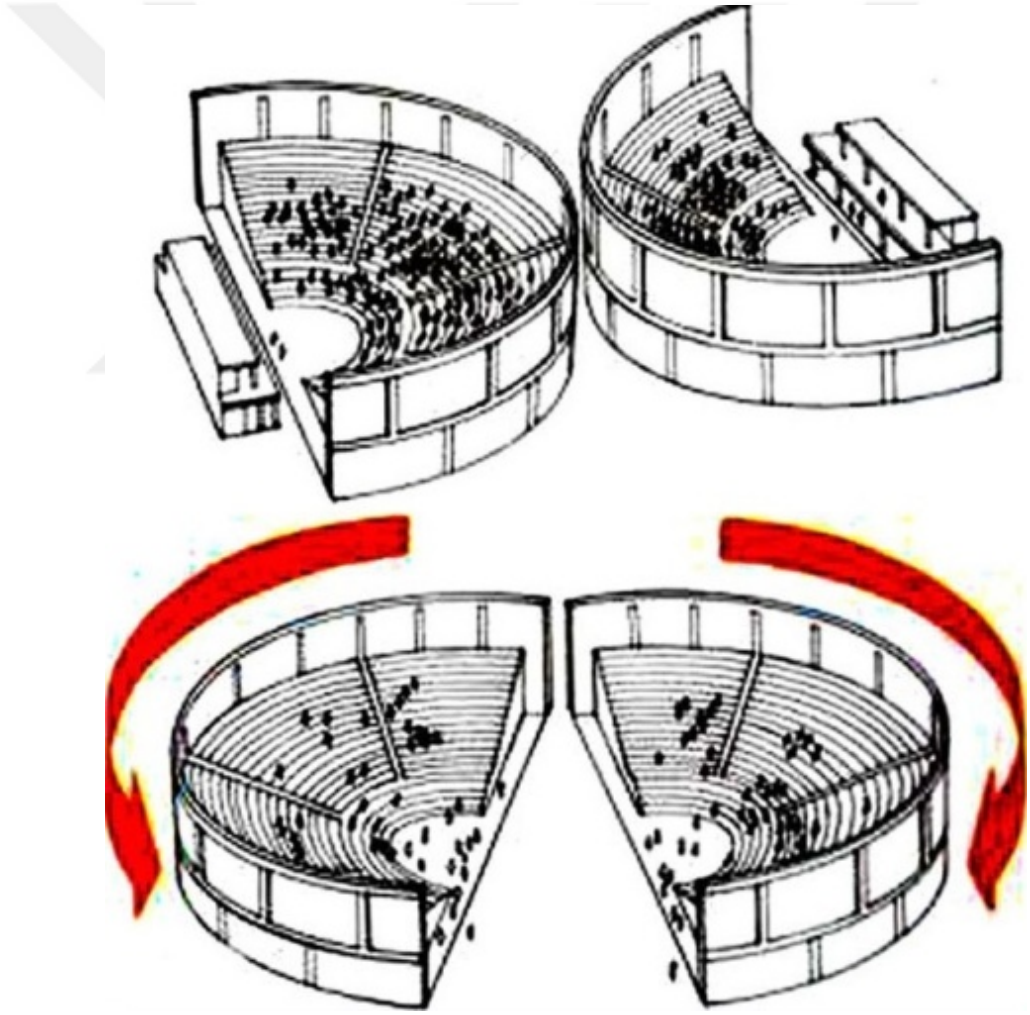

Şekil 2.1.5 Amfitiyatro Planı

Şekil 2.1.6 Roma Kolezyum (Burcu Çalhan, 2019)

Şekil 2.1.7 Pompei Kolezyum (historylink101, 2018)

Bugüne kalan en eski örnek M.Ö.80 civarında yapılmış Pompei'de bulunmaktadır. 150x105 m ölçüsündedir ve 20.000 seyirci kapasitelidir (Şekil 2.1.7). Romalılar döneminde amfitiyatro sözcüğü *Colosseum* diye adlandırılan Roma'daki dev *Flavian Amfitiyatro'suyla* neredeyse eş anlamlı hale gelmiştir.

- C*irsus'lar;* araba yarışları için daha büyük stadyumlara verilen isimdir (Şekil 2.1.8). Bunların en büyüğü Roma'daki Circus Maximus'dur. 550 m uzunluğunda, 115.8 m genişliğindeydi (Roth, 2002).

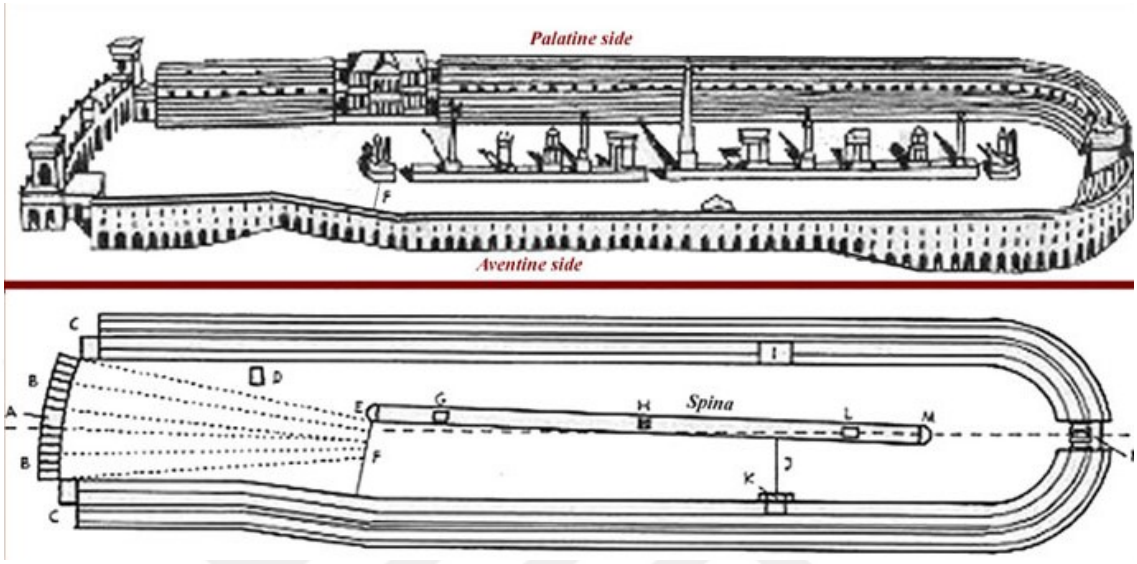

Şekil 2.1.8 Circus Maxcimus Planı Çizimi (Mmdtkw,2018)

- *Hamam'lar;* Roma'da toplumsal yaşantının geçtiği en önemli yapılardan biri de hamamdır. Hamamlar sadece yıkanma işlevini karşılayan yapılar değillerdi. Hamamlarda halkın eğitimi, eğlenmesi, iyi ve verimli vakit geçirmesi için gerekli her türlü donanım vardı. Üstelik bu yapılardan yararlanmak tamamen ücretsizdi. Hamamların bünyesinde, kütüphaneler, ders salonları, okuma odaları, beden eğitimi avluları, dükkanlar ve yeşil avlular bulunurdu. Devletin bu kamusal yapılara bu denli yatırım yapmasının nedeni yasadışı eylemlere yönelebilecek geniş işsiz kitlesini meşgul etmekti (Wheeler, 2004).

Hamamlarda bazı bölümler alttan ve duvardan ısıtılarak sıcak mekanlar elde edilmiştir. Soyunma yerleri, soğuk, ılık ve sıcak mekanlar hamamın en önemli bölümlerini oluşturuyordu. Hamamlar imparatorluk döneminde kitaplıklar, konferans salonları, havuzlar, spor salonları ile birleştirilerek görkemli yapılar halini almıştır. Roma'da Diokletianos ve Caracalla hamamları ile Anadolu'da Miletos, Ankara, Ephesos ve Perge'deki hamamlar en önemli örneklerdir. Şehirlere ve hamamlara su, kaynaktan su köprüleri ile sağlanırdı. Fransa'daki

Pont du Gard ve Antalya'daki Aspendos su kemerleri günümüze kalan en iyi örneklerdir. İmparator Valens zamanında yapılmış olan İstanbul'daki Bozdoğan Kemeri de bu tip yapıların geç örneklerinden biridir.

Şekil 2.1.9 Roma Caracalla Hamamı (Özhan Öztürk, 2019)

Şekil 2.1.10 Roma Caracalla Hamamı (Livius, 2018)

Büyük hamamlar (*Roma'daki Caracalla Hamamı* Şekil 2.1.9, Şekil 2.1.10) heykelle dolu geniş bahçelerin çevresine yerleştirilmiş dükkanlar, yemekhaneler, beden eğitimi avluları *(Palaestrae*), kütüphaneler, ders salonları ve okuma odaları *(Gymnasia*) içerirdi. Bu yapı bir anda 1600 kişi alabiliyordu.

Bir tek Roma'da değişik büyüklükte 925 hamam vardır (Boethius – WardPerkins, 1970). Bu yapılar *(Thermae*), yalnızca içinde yıkanılan yapılar değil; modern sağlık kulüplerinin özelliklerinin yanı sıra halk kütüphanelerinin ve okullarının özelliklerini kendilerinde birleştirmiştir (Roth, 2002).

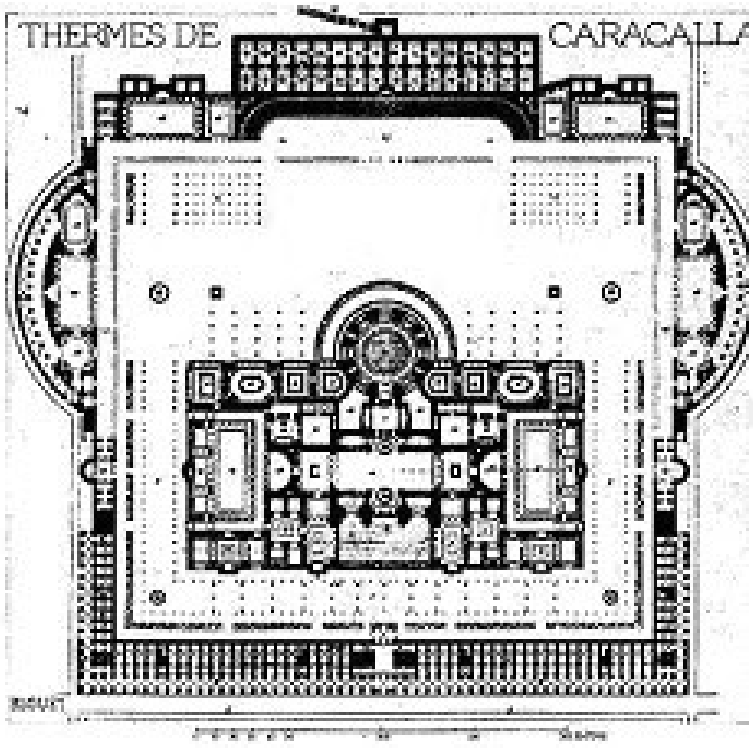

Şekil 2.1.11 Roma Caracalla Hamamı (Wikipedia, 2019)

- ***Kütüphaneler;*** her Roma kentinde tiyatro ve hamam bulunurdu. Bütün bunların yanında bir çok özel yapı daha vardır. Bunun en iyi örneği Türkiye/Efes'de M.S. 135'de yaptırılmış olan *Celsus Kütüphanesi'dir* (Şekil 2.1.12). Bu yapı iki katlı dikdörtgen bir bloktur; 16.8x10.9 m büyüklüğünde ve üç kenarı kitapların raflarını tutan girintilerle sınırlanmıştır. Arka duvarın ortasında Celsus'un heykelinin bulunduğu bir niş bulunmaktaydı (Şekil 2.1.13).

Şekil 2.1.12 Efes Celsus Kütüphanesi (Özlem Akbaş Önsoy.2018)

Şekil 2.1.13 Efes Celsus Kütüphanesi Restitüsyon Denemesi (virtualreconstruction.com, 2019)

2.2 Roma Tiyatroları

Tiyatro Roma'ya Etrüsk etkisi ile girmiştir. İlk başlarda tıpkı Yunanlarda olduğu gibi ahşap yapılarda sergilenmiştir. Ancak zaman içerisinde tahmini M.Ö. 55 yılında taş ve mermerden tiyatro binaları yapılırken mimari ve mühendisliğin ilerlemesiyle binaların cavealarının yamaca yaslanması gibi bir zorunluluk hissetmemişlerdir (Kargı, 1991). Roma dönemine ait bilinen ilk tiyatro M.Ö. 55 yılına tarihli Pompei'de bılunan tiyatrodur (Sinemoğlu, 1984), (Şekil 2.2.1).

Şekil 2.2.1 Pompei Roma Tiyatrosu (Depositphotos, 2019)

Etrüsklerden gelen etki ile popüler duruma gelen gladyatör oyunları nedeniyle Roma hakimiyetindeki kentlerde de yaygınlaşınca, birçok tiyatro tekrer elden geçirilmiş ve oyunlara uygun hale getirilmiştir. Bu nedenle Roma Tiyatrolarının bir çoğunda seyirci ile orkestra arasında bir duvar örülmesi en çok görülen değişikliktir.

Yunan modellerinden türetilmiş Roma tiyatroları, Yunan oyunlarının yanı sıra yeni Roma yapıtlarının da canlandırıldığı sahnelerdi, ama hiçbir zaman Yunan tiyatrosunun yarı dinsel işlevine sahip olmadı (Thorpe, 2002). Bu nedenle Roma tiyatroları tapınakların yanına değil, ticaret merkezlerinin yanına yapılmışlardır.

Ayrıca kutsal akropolislerin kenarlarına inşa edilmedikleri için Roma tiyatroları, taş payeler üzerinde yükselen eğik tonoz üstünde yukarıya doğru eğimlenen oturma sıralarına sahipti. Roma tiyatrosunun temel formu, Augustus'un kendisi tarafından projelendirilen, Marcus Agrippa'nın yönetiminde inşaa edilen ve M.Ö 12'a tarihlenen Roma Marcellus Tiyatrosunda kesin şeklini almıştır (Roth, 2002), (Şekil 2.2.2).

Şekil 2.2.2 Roma Marcellus Tiyatrosu (Whitman, 2019)

Roma tiyatroları tek bir yapıydı. Sahne binası ve auditorium kesintisiz bir çevre duvarı ile bir araya toplanmıştır. Sahne binasının duvarları auditorium ile aynı yüksekliğe çekilerek kapalı bir alan oluşturulmuş ve seyircinin dış dünya ile ilişkisi kesilerek dikkatin sahnede yoğunlaşması sağlanmaya çalışılmıştır. Kapalı alan oluşumunu biraz daha güçlendiren başka özellikler de mevcuttur. Bunlardan birincisi sahnede gösteri yapanları hava şartlarından korumak için yapılmış olan ahşap çatıdır. Ayrıca bu çatı sesin daha iyi dağılmasını sağlayan akustik bir görev de görmekteydi. Bununla birlikte izleyiciler için dış duvar üzerinde yerleştirilmiş ahşap direklere asılı tenteler bulunmaktaydı. İkinci özellik ise sahne duvarının (scaenae frons) zengin bir biçimde dekore edilmesidir. İki ya da üç katlı inşa edilmiş olan scaenae frons, sütunlar, girinti-çıkıntılar, eğik-düz şekiller ve heykellerle bezenerek düzenlenmiştir. Bu mimari biçim güneş yardımıyla ışık-gölge oyunları oluşturuyor, canlılık ve hareket meydana getiriyordu.

Romalı mimarlar kemer ve tonoz kullanarak tiyatroları düz bir zemine oturtabilmekteydiler. Bununla birlikte Yunan Tiyatrolarında olduğu gibi tiyatroları bir yamaca yasladıkları da olmuştur. Grek tiyatrolarında görülen at nalı şeklindeki plana sahip orkestra Romalı mimarlar tarafından yarım daire haline getirilmiştir. Böylece auditorim'un en ucundaki seyirciler dahi sahneyi iyi bir biçimde görebiliyorlardı. Orkestranın yarım daire şeklini alması auditorium'un da yarım daire kalmasını sağlamıştır. Ancak bunun görülmediği durumlar da söz konusudur. M.Ö. II. yüzyıldan itibaren üzerinde oyunların oynandığı proskene genişletilmiş, orkestra işlevini yitirmiştir. Orkestrada önemli kişilere oturma yerleri hazırlanmıştır.

Eski Roma Tiyatrolarına örnek olarak: Verone, Marcellus, Tivoli, Pompei ve Ostie tiyatroları ile Side Aspendos Tiyatrosu örnek olarak verilebilir (Bozkurt, 1950).

Roma tiyatrolarında koro ve dini tören olmaması, orkestraya verilen önemi ortadan kaldırmıştır. Orkestra yarım daire biçiminde planlamaya başlamış, scene ve seyircilerin oturduğu yerler birbirine yakınlaştırılarak sahne binası ve cavea arasında bir bütünlük sağlanmıştır. Roma Tiyatrolarında orkestra bazen oturma sıraları yerleştirilerek seyir yeri haline dönüştürülürdü. Bu yerlerde de senatörlerin oturduğu bilinmektedir.

Roma tiyatrolarında cavea gradus denen kademeli oturma yerlerinden oluşmuş, genellikle iki yada üç katlı bir yapıydı. Yarım daire biçimindeki bu bölüm, üstte kolonadlı bir galeri, her iki yan kenarında da baltei denilen duvarlar ile sahanlıklar ile sınırlanırdı (Kargı, 1991). Üzeri kemerle örtülü geçit yeri haline dönüşen paradoilerin orkestraya açılan anıtsal giriş kapıları üzerindeki seyirci yerleri, bazen bir kaç basamak kesilmek suretiyle 'tribunalia' adı verilen sahanlıklara dönüşmüştür. Bu sahanlıklar, kral ve kraliçenin oturmasına özgü localardı.

Roma tiyatrosunda cavea, taş ayaklar ve kemerler üzerinde yükseldiğinden giriş çıkış, birçok yerden yapılabiliyor ve merdivenlerle caveanın muhtelif yerlerine çıkılabiliyordu. Tiyatroya genellikle cavea cephesindeki çeşitli

kapılardan giren halk, kademeler altına gelen tonozlu dehlizlerden geçer, her bölümün kendine özgü merdivenlerinden çıkar ve "vomitaria" adı verilen kapılardan caveaya girerek otururdu (Kargı, 1991).

Roma tiyatrolarında üstü örtülü bir konuma geçen paradoslar, yükseklikleri eşit düzeye gelmiş olan cavea ile skene'yi birbirlerine bağlamaktadırlar. Böylece, Roma tiyatroları, dış dünya ile alakalarını tamamen kesmiş, adeta üzeri açık bir kutu haline gelmişlerdir. Romalılar, skeneyi Yunanlılardan örnek almışlar, ancak kendi tiyatro sanatlarına göre geliştirmişlerdir. Oyun yeri ile seyirci yerini ortak bir hacim şekline getirmedeki çabaları bu konuda en önemli gelişmedir. Roma tiyatrosunda oyun, proskenium denilen ve genellikle 1.5 metre yükseklikte olan bir sahnede oynanırdı. Yunan tiyatrosuna oranla daha derin ve alçak olan bu sahnenin arkasında kapılar ve ortestraya inen iki taraflı basamaklar vardır (Vitrivius, 1998).

Roma tiyatrolarında skene'nin ön cephesi, yani skene frons, çok ince işçilikle yapılmış süslemelerle doludur. Bu kısım, aynı zamanda daimi bir dekor teşkil ederdi. Skene binasının içinde, aktör locaları ve kulisler bulunurdu. Skene'nin cephesinde, oyunun oynandığı yerin arkasında ise ortada Kraliyet sarayındakiler gibi süslü, çifte kapılar vardır. Sağda ve solda konuk odalarının kapıları bulunur. Geride, Yunanlılar tarafından içlerinde üç süslü yüzü ve üç genel döner makine parçaları bulunduğundan sahne dekoru için ayrılmış yerler vardır. Skene, cavea'dan pulpitum denilen bir duvar ile ayrılırdı (Kargı, 1991).

3

BİTHYNİA BÖLGESİ VE İZNİK

Her toprağı binlerce yıllık kültür birikimiyle yoğrulmuş, dört imparatorluğa başkentlik yapmanın haklı gururunu taşıyan İznik, nadir yerleşim merkezlerinden biridir. Geçmişi milattan önceye dayanan ve Osmanlı devrinde "Bilginler Kenti" olarak anılan İznik, iki Ökümenik Konsil'i ağırlamak ve İznik Çinisi üretimi gibi Dünya ve kültür tarihi bakımından son derece önemli olaylara ev sahipliği yapmıştır. Evliya Çelebi'nin dediği gibi "beş mevsime sahip" olağanüstü özelliklere sahip bir kenttir. (Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 1970; Temelkuran ve Aktaş 1986). İznik, tarih öncesinden günümüze kadar önemini korumuş ve Marmara Bölgesi sınırları içinde kalan en önemli yerleşmelerden biri olmuştur.

3.1 Bithynıa Bölgesı ve Kentlerinin Roma Dönemi Mimarisi

İzmit merkez olmak üzere, Bolu, Adapazarı, İznik (Nikaia) ve Bursa'nin doğusunu içine alan Güneydoğu Marmara Bölgesi, antikçağda Bithynia olarak adlandırılır (Harita 3.1.1).

Bithynialılar M.Ö 7.yüzyıl boyunca Trakya'dan Anadolu'ya geçen ve İstanbul Boğazı'ndan Sakarya Irmağı (Sangarios) doğusuna kadar olan topraklara yerleşmiş Trak kökenli bir toplumdur (Sevin,2001). Strabon'a göre Bithynia'da; Bithynler, Phrygler, Mysialılar, Dolionlar, Mügdonlar ve Troialılar yaşamaktaydı. Ancak bunlar savaşçı ve göçebe kavimler oldukları için herhangi bir yere kalıcı olarak yerleşmemişlerdir (Strabon,14,5,23). Bu nedenle Bithynia'nın erken dönem yerleşmelerine ait arkeolojik buluntuları çok azdır. Ayrıca bölgede kurulan Khalkedon (Kadıköy), Nikomedia (İzmit), Astakus (İzmit Körfezi –

Basişkale) ve Herakleia Pontika (Karadeniz Ereğlisi) gibi çok önemli megara kolonileri bulunmaktaydı (Sevin, 2001).

Harita 3.1.1Anadolu Ve Çevresi Antik Bölgeler Haritası(Arkeoloji Dünyası, 2017)

Bithynia, her dönemde Anadolu'nun en zengin ve en verimli bölgelerinden biri olmuştur. Bu nedenle zenginlik kaynağı olan bu bölge sürekli cazip olmuş ve yerleşim alanları kurulmuştur. Bithynia su açısından sulanabilir ve arazi açısından da çok zengin topraklara sahip bir bölgedir. Buradaki verimli ovalar İstanbul'un tahıl ve sebze ambarı olmuş, yine bölgedeki çok sayıda sığır ve koyunda İstanbul'un et ambarı görevini üstlenmiştir. Ayrıca bu bölgede orman bakımından çok zengin alanlar olup kerestelik odun merkezi görevini görmekteydi. Bithynia bölgesinde yüzyıllardır şarapçılık ve üzümcülük ile zeytin ve zeytinyağı kullanılmaktaydı. Yine Marmara Denizi, İznik (Nikaia) ve Sapanca göllerinde balıkçılık yüzyıllardır yapılmaktaydı. Bithynia bölgesinin bir diğer zenginlik kaynağı da şifalı termal sulardır (Mansel, 1936).

Bithynia bölgesi çok eski devirlerden beri yerleşime tabi olmuştur ve bölgenin zenginliği insanları adeta kendine çekmiştir. Bu bölgede çeşitli uygarlıkların yaşadığı yüzey araştırmaları ve özellikle Ilıpınar Höyük kazıları sonucu ortaya çıkarılmıştır. Bu kazılar sonucunda höyükte üst üste 11 yerleşim alanı belirlenmiş olup en alt tabakadaki yerleşim günümüzden 7200 yıl öncesine, Neolitik Çağ'a tarihlenmiştir. Ayrıca bölgede çok sayıda höyüğün varlığı bölgeye binlerce yıldır yoğun olarak yerleşildiğini göstermektedir (Roodenberg, 1990).

Kaynaklara göre Bithynia bölgesinde 20'si büyük kent olmak üzere 50 kadar yerleşme alanı vardır. Bu yerleşme alanlarının arasında çiftlikler de bulunmaktadır. Çünkü buralar özellikle Roma ve Bizans devrinde İstanbul'a yakınlığı nedeniyle imparator ailesiyle, büyük yöneticilerin mal ve mülklerin bulunduğu bir alandı (Efe, 1990).

Bithynia kentlerinin hemen hemen tümünün yeri bugün bilinmekle birlikte, daha ufak çaptaki yerleşim alanlarının nerede olduğu araştırmacıların inceleme konusu olmuştur.

Bithynia'nın yerleşim alanları ile ilgili en yoğun bilgi, 11. ve 13. yüzyıl kaynaklarında yer almaktadır. Bu dönemde Bizans kaynaklarından yaklaşık 20 köyün adına rastlanmıştır. Köylerin önemli bir bölümünün özellikle 11.yüzyıl sonlarından itibaren Haçlı savaşları ve ardından Türk saldırıları ile ortadan kalktığı, bunun yerine ufak kalelerin kurulduğu görülmektedir. Türkler bölgeyi fethettikten sonra bu köylerin büyük bölümünün aynen korunduğu veya Türklerin yerleşmesiyle varlığını sürdürdüğünü görmekteyiz. Bunun en önemli kanıtı ise, 14.ve 19. yüzyıl belgelerine göre Bursa ve civarında olan yerleşim alanlarından 100 kadarı eski adını taşımaktadır (Kaplanoğlu,1996).

Bu bölümde Bithynia bölgesi kentlerinden olan ve tiyatrosu bulunan İzmit (Nicomedia) ile Konuralp - Düzce (Prusias Ad Hypium)'nin ve Phrygia bölgesinde bulunan fakat Bithynia krallığına bağlı Kütahya - Çavdarhisar (Aizanoi)'ın Roma dönemi mimarisi kısaca anlatılmıştır.

3.1.1. İzmit (Nicomedia)'nın Roma Mimarisi

İlk çağlarda Bithynia İzmit (Nicomedia) antik kenti Marmara Bölgesinin kuzey doğu köşesinde Kocaeli ilini içine almaktadır. Asya ve Avrupa doğal geçiş yolları üzerinde önemli bir kültür, ticaret ve jeopolitik köprü işlevi gören kent, M. Ö. bugünkü İzmit'in güney doğusuna, Başiskele çevresine yerleşen Megaralı göçmenler tarafından M.Ö. 712 yılında kurulmuş ve Astakoz adını almıştır. Kent, M.Ö. 300 yılına kadar yöreye egemen olmuş, M.Ö. 500–435 yılları arasında bağımsız bir kent olarak yaşamış ve kendi adına sikke bastırmıştır. M.Ö. 262 yılında Astakoz halkı, bugünkü İzmit'in bulunduğu alanda kurulan bölgeye yerleşmiş ve kent Bithynia kralı olan Nikomedes dolayısıyla Nikomedia adını almıştır (Öztüre,1969).

Bithynia Kralı IV. Nicomedes'in M.Ö. 74 yılında Krallığını Romalılara bağışlamasıyla İzmit (Nicomedia), Bithynia eyaletinin merkezi olmuştur (Jones,1998). Bir geçit yeri olan Nicomedeia, Roma yolları üzerinde bulunduğundan ulaşımda büyük önem taşıyor, Boğazlara yakın olması nedeniyle de bir Roma deniz kuvveti burada bulunuyordu. İmparator Diocletianus, M.S. 284 yılında Nicomedeia (İzmit)'yı Roma İmparatorluğu'nun ikinci başkenti yapmış ve buraya yerleşmiştir (Kean,2005). Kente Diocletianus Sarayı, pazaryerleri, tiyatro ve hipodrom gibi eserler yaptırmıştır. Böylece Nikomedia (İzmit), Roma, Antakya ve İskenderiye'den sonra dünyanın dördüncü büyük kenti haline getirilmiştir. Nikomedeia (İzmit), M.S. 358 yılının Ağustos ayında büyük bir deprem geçirerek geniş ölçüde hasara uğramıştır. M.S. 362'deki deprem ile ayakta kalan diğer yapıları da yıkarak yok etmiştir (Guidoboni,1994). Bundan sonra kent yeniden onarılmış ancak, eski durumuna hiçbir zaman gelememiştir (Texier I,1997). Doğu Roma İmparatoru I.Constantinius tarafından Byzantion'un, İmparatorluğun merkezi haline getirilmesi ve ardından İmparator Jüstinianus'un Kadıköy-İzmit arasındaki yolu askeri nedenlerle kapatması ve İznik (Nikaia) üzerinden ulaşımı sağlamasıyla İzmit (Nicomedia), eski önemini kaybetmiştir. Partlar ve Arapların Bizans'a saldırıları sırasında kent yağma edilmiştir (Zeyrek, 2005).

Tarih öncesinden beri kesintisiz iskân gören eski bir kent olan Nikomedeia (İzmit)'dan ilkçağın yanı sıra Helenistik, Roma ve Bizans döneminden günümüze ulaşmış az da olsa bazı kalıntı ve buluntular vardır. Bugünkü yeni kent dokusu eski antik yerleşim üzerine kurulduğu için, antik kalıntıların çoğu yeni binaların temelleri altında kalmış durumdadır. Bunlardan taşınabilenler müzede sergilenmektedir (Umar,2004). Sözü edilen kalıntılar şunlardır:

Kent Surları: Helenistik Dönem sur kalıntıları kesin tespit edilmemişse de geç dönem surları çeşitli çalışmalarla incelenmiştir (Şekil 3.1.1 ve Şekil 3.1.2).

Roma dönemine ait dış surlar geniş bir alanı kaplar. Kentin en yüksek bölümünü çevreleyen surlar Bizans dönemine ait iç kaledir (Foss,2002).

Şehir surları Roma, iç ve dış kale de Bizans dönemine tarihlendirilmiştir. İzmit surları, Orhan Mahellesi ve Paç Mahalleleri sınırından Seka arazisine kadar sürdüğü tespit edilmiştir. Kentin sınırlarının dönemsel gelişmeleri üzerine çalışmalar ise yüzey araştırması kapsamında sürdürülmektedir (Ross,2007).

Şekil 3.1.1 İzmit (Nicomedia) Surları (Art Nicomedia, 2018)

Bu surların yapımında İzmit (Nicomedia)'nın antik çağ mezarlarına ait mimari parçalar, yer yer mezar taşları blok taşların arasında kullanılmıştır. Ayrıca duvarlar tuğla ve harç tabakaları ile de sağlamlaştırılmıştır (Fıratlı,1971).

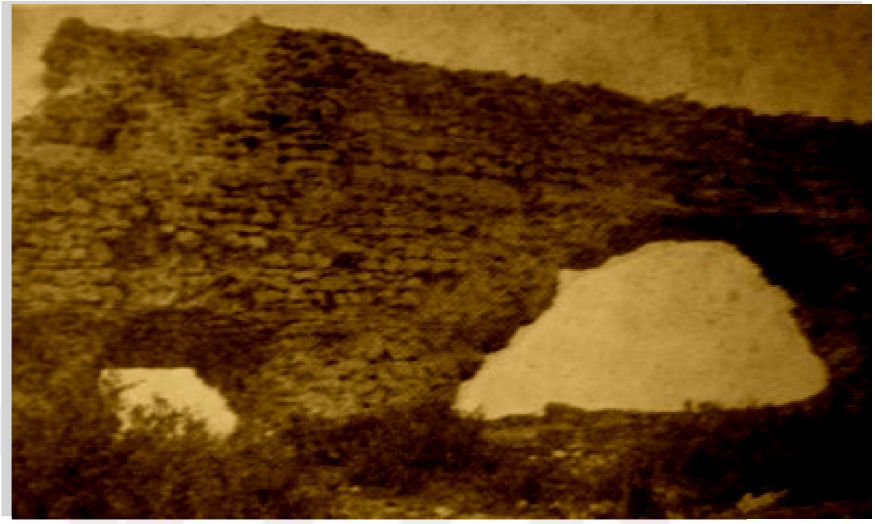

Şekil 3.1.2 İzmit (Nicomedia) Kale Kapısı (Öztüre,1969)

Şekil 3.1.3 İzmit (Nicomedia) Surları (İzmit .2019)

Roma Çağı duvar tekniği ve tuğla işçiliğini göstermesi yönünden İzmit (Nicomedia) şehir surları büyük önem taşımaktadır (Şekil 3.1.4). Roma duvarları arasında yer yer Helenistik döneme ait parçalara da rastlanmaktadır. Roma döneminde böylesine geniş bir sur alanı içerisinde Roma yerleşiminin bulunduğu da söylenemez. Yalnızca herhangi bir saldırıya karşılık önlem olarak surlar böylesine geniş tutulmuştur (Zeyrek,2005).

Akropol: Her antik kentte olduğu gibi Nikomedeia (İzmit)'da da antik çağda şehri çevreleyen surlarla dış etkilere karşı korunmuş bir akropol vardır. Etrafı surlarla çevrili akropolün kalıntıları kentin kuzeyindedir (Umar,2004).

Demeter Tapınağı: Antik çağda kentin baş tanrıçası Demeter adına yapılmış olan tapınağın kalıntılarından bazı parçalar müzede yer almaktadır. Kazılarda ele geçen sikkeler üzerinde görülen Tanrıça Demeter ve tapınak şekillerinden tapınağın İon düzeninde yapıldığı ve Helenistik özellikler gösterdiği anlaşılmaktadır (Ruge,1936).

Sarnıç: Kentin doğu kesiminde ve Hastane Bayırı denilen yerde antik çağda kente su sağlayan kalıntılar görülmektedir (Şekil 3.1.4).

Şekil 3.1.4 İzmit (Nicomedia) Sarnıç (Erkmen Senan, 2019)

Antik Su Kemeri: Yaklaşık 50 m. uzunluğunda, 15 m. yüksekliğinde ve iki katlı olarak inşa edilmiş, temelleri Roma dönemi izlerini taşımaktadır (Şekil 3.1.5).

Şekil 3.1.5 İzmit (Nicomedia) Su Kemeri (Art Nicomedia, 2019)

Şekil 3.1.6 İzmit (Nicomedia) Su Kemeri (Wikiwand, 2019)

Su kemerinin M.S. 2. yüzyılda İmparator Trajan döneminde İzmit (Nicomedia) Valisi Plinius tarafından yaptırıldığını antik kaynaklardan öğrenmekteyiz. Yapıldığı dönemlerden sonra sürekli onarım gördüğü, üst kısımlarında bulunan Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait izlerden anlaşılmaktadır (Aksoy 2000; Ünal 2001).

Nymphaion (Anıtsal Çeşme): Su perileri nymphalara adanmış, Tepecik Mahallesi İstanbul Caddesinde yer alan bir yapıdır. Müzedeki kalıntılardan ve korint düzeninde sütun başlıkları bulunan yapının büyüklüğünden çeşmenin görkemli bir yapı olduğu anlaşılmaktadır (Fırat,1971).

Agora (Pazar Yeri): Kentin agorası, DMO binası ve Seka İlköğretim Okulu´nun bulunduğu yerden başlamakta ve Mannesman Boru Fabrikası´nın bulunduğu alana kadar yayılmaktadır. Antik çağda bir hayli görkemli olduğu gerek Seka arazisinde ve gerekse müzedeki mevcut kalıntılardan anlaşılmaktadır. Büyük bir alanı kaplayan İzmit (Nicomedia) agorası sadece alışveriş yapılan bir yer olarak düşünülmeyip halkının uzun süreli gereksinimlerini karşılayan bir alan olarak tasarlandığı anlaşılmaktadır (Zeyrek ve Asal, 2004).

Diocletianus Sarayı ve Tersanesi: MS 284´te Dioctletianus´un Roma imparatoru olmasıyla imparatorluğun merkezinin İzmit (Nicomedia) olması kentte büyük bir imar faaliyetine sahne oldu. Dioctletianus´un kendi adına yaptırdığı saray (Şekil 3.1.7) ve tersane bugünkü Soydan, Belsa Plaza ve Tekel binalarının bulunduğu alanı kaplamaktaydı.

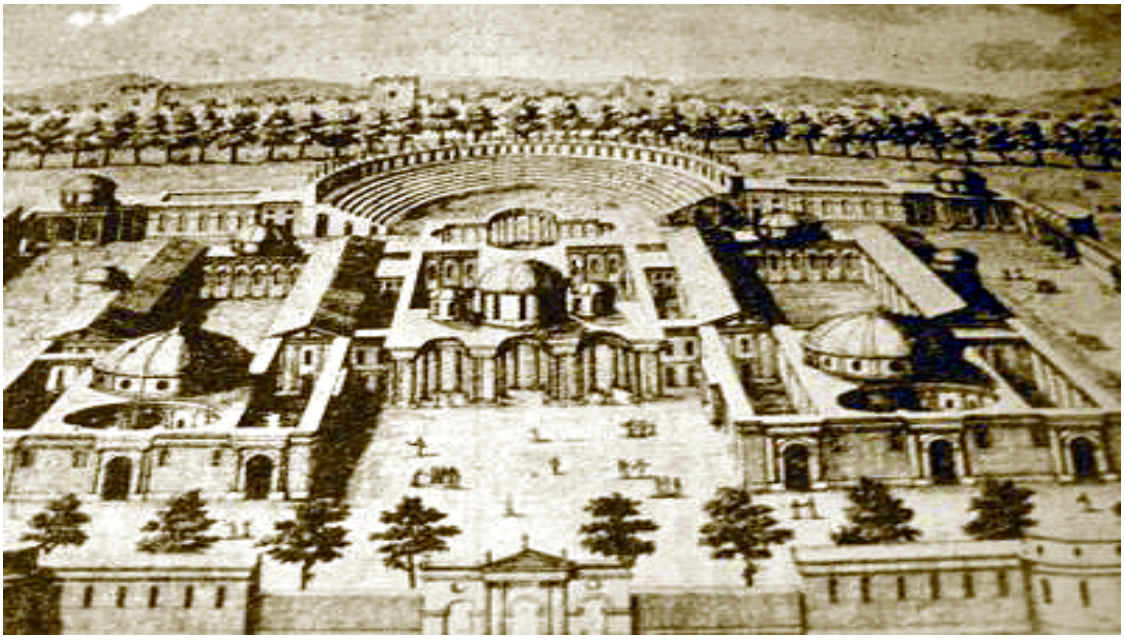

Şekil 3.1.7 İzmit (Nicomedia) Diocletianus Sarayı Rekonstrüksiyon Çalışması (Answers.1998)

Nekropol: Antik çağda kentin mezarlığına nekropol denirdi. Akropolün kuzeyinde yer alır. Gültepe olarak anılan bu kesiminde ve İzmit Müzesi tarafından gerçekleştirilen kazılarda, Helenistik dönemden kalma dörtgen lahit mezarlar ile Bizans dönemine ait semerdam kapaklı basit mezarlar ve hipojeler (yeraltında yapılan mezar odası ya da odaları) bulundu (Şekil 3.1.8 ve Şekil 3.1.9). Burada ayrıca kilise mezarlığı olarak nitelendirilen haç planlı bir martyrion kalıntısı da mevcuttur. Bu mezarlardan çok sayıda gözyaşı şişesi, kandil ve küçük buluntular ele geçirilmiştir (Umar,2004; Zeyrek,2005).

Şekil 3.1.8 İzmit (Nicomedia) Tümülüs (Art Nicomedia, 2019)

Şekil 3.1.9 İzmit (Nicomedia) Nekropol (Murathan Birinci, 2019)

3.1.2 Prusias Ad Hypium (Konuralp - Düzce)'un Roma Mimarisi

Düzce'ye bağlı Konuralp (Prusias Ad Hypium) beldesinde yer alan antik şehrin tarihi, M.Ö 3. yüzyıla kadar dayanıyor. Konuralp (Prusias Ad Hypium) ilk olarak tarih sahnesine Hypios adı ile çıkıyor. Doğudan batıya uzanan, Küçük Melen ve Tabak Çayları yakınında, ovada son bulan bir tepenin üzerine kurulan kasabanın adi Hypios'dan sonra Kieros olarak anılmaya başlamıştır. Kieros'un tarihi de tam olarak aydınlatılamamıştır. Mariandynlere ve Herekleia Devleti'ne karşı harekete geçen Bithynialılar, Kralları I Prusias (M.Ö.283 - M.Ö.183)'in eliyle Sangarios'un doğusundaki Kieros'u zaptettiler. Buraya Bithynia kolonisi yerleştirerek kısa zamanda eskisine göre daha bayındır hale getiren I. Prusias, şehri birçok abidelerle süsledi ve tahkim ettirdikten sonra adını da değiştirdi. Böylece Kieros M.Ö. 2. yüzyıl sonlarında tarih sahnesinden çekildi. Burası Kralın adına atfen "Prusias" ismini aldı. Bursa ve Gemlik'deki diğer Prusias şehirlerinden ayırt edilmek için bu yeni kente Prusias Pros Hypios, yani "Melen Kenarındaki Prusias" adi verildi (Konrapa, 1964).

Prusias Pros Hypios, M.Ö. 74 yılına kadar Bithynia hâkimiyetinde yaşadı. Kral, 4. Nikomedes, Philopater zamanında, siyasi çalkantılara maruz kaldı. Büyük Pontus Kralı Mithridates'in diğer Bithynia şehirleri gibi Prusias Pros Hypios'u istila ederek Pontus hâkimiyetine soktu. Bithynia Kralı IV. Nikomedes ise ölmeden önce krallığını Romalılara vasiyet yolu ile bıraktı. M.Ö. 74'den sonra, Roma hâkimiyeti başladı. Bu devrede Prusias Pros Hypios, Latin kültürünün tesiri altında kaldı. Merkezi Nikomedia (İzmit) olan Bithynia Pontus eyaletinin şehri olarak ve "Prusias Ad Hypium (Konuralp- Düzce)" adıyla yasayışına devam etti. (Umar,2004).

Ekonomik hayatın Roma Çağı boyunca canlı olduğu, hemen hemen bütün devlet reislerine ait paralardan ve mimari eserlerden anlaşılmaktadır. Şehrin sembolü olan Tanrıça Tyche heykeli ve bu gün Tabak Çayı yatağında toprakla kapanmaya yüz tutan Roma Köprüsü, 3 kemerli ve 10 metre boyundadır. Prusias Ad Hypium (Konuralp - Düzce)'un ilk çağlarına ait surlardan ise belirli bir iz kalmamıştır.

M.S. 535 yılına doğru Prusias (Konur alp), Claudiopolis'ten sonra bölgede ikinci önemli şehir oldu. Konuralp'de bulunan Haç işaretli mezar mermerleri de bu devre ait arkeolojik kalıntılardandır. M.S. 395'de Büyük Theodosius öldü ve Roma İmparatorluğu resmen Doğu ve Batı olmak üzere ikiye bölündü. Bu dönemde Prusias Ad Hypium (Konuralp-Düzce) da Doğu Roma İmparatorluğu sınırlarında kaldı (Konrapa, 1964).

Mermer Köprü: Konuralp'in batısından geçip, Efteni Gölüne dökülen Tabak Deresi üzerinde; Akçakoca yolu ile Çilimli yol ayrımındaki mermer köprünün yalnızca 10 metrelik üç kemeri görülebiliyor (Konurapa,1964),(Şekil 3.1.10 ve Şekil 3.1.11).

Şekil 3.1.10 Konuralp'teki Mermer Köprü (Zeyrek ve Çelik, 2005)

Şekil 3.1.11 Konuralp'teki Mermer Köprü (Konuralpegel, 2018)

Beyaz mermer bloklardan ve hiç harç kullanılmadan yapılmış olması köprünün en büyük özelliği olarak tanımlanıyor. Akçakoca Yolu Konuralp çıkısında bu gün kullanılmakta olan yeni köprünün arkasında kalan tarihi mermer köprünün, 50 yıl kadar önce, halen faaliyette olan yeni köprü yapılıncaya kadar kullanılmış olduğu biliniyor. Ancak ne zaman ve nasıl yarısının yıkıldığı konusunda kesin bir bilgi yoktur (Şekil 3.1.12). Yıkılmış olmasına rağmen bu gün bile taş yapısı bozulmamış olan köprünün de M.S. birinci yüzyıla ait olduğu sanılıyor (Zeyrek ve Çelik,2005).

Şekil 3.1.12 Konuralp'teki Mermer Köprünün Günümüzdeki Durumu (Düzce Resimleri, 2018)

Surlar: Roma çağına ait olan kale duvarlarından hiç bir kalıntı görülmüyor. Ancak, M.S. 253–268 yıllarında İmparator Gallienus zamanına ait sikkelerde, Prusias-ad-Hypium'un iki kuleli şehir kapısının tasviri görülmektedir (Zeyrek ve Çelik, 2005). Bizans çağı surlarının 200 metrelik bir kısmı ise hala ayaktadır (Şekil 3.1.13 ve Şekil 3.1.14).

Şekil 3.1.13 Konuralp (Prusias Ad Hypium) Sur Duvarları (Konuralpegel, 2018)

Şekil 3.1.14 Konuralp (Prusias Ad Hypium) Sur Duvarları (Kültür Portalı, 2018)

Bu surlar, Akçakoca Yolu kenarında, Antik köprünün bulunduğu yerin tam karşısından başlayarak Hamam Sokağına kadar devam eder. Evlerin bahçelerinde kalan surların bir kısmı bugün kimi yerde evlerin temelini kimi yerde de bahçe duvarlarını oluşturuyor (Şekil 3.1.15). Kale duvarları, bir biri üzerine konan kitabeli sunaklar, kaideler, tiyatroya ait oturma kademeleri ve büyük bloklarla yapılmıştır. Bizans dönemine ait olan surların büyük bir kısmı yarı yarıya toprak altında kalmış. Toprak üstünde bulunanlar ise ya evlere temel taşı olarak ya da bahçe duvarı gibi çeşitli amaçlarla kullanılıyor (Umar,2004; Zeyrek ve Çelik, 2005).

Şekil 3.1.15 Konuralp (Prusias Ad Hypium) Surlarının Bahçe Duvarı ve Temel Olarak Kullanılması (Wow Turkey, 2018)

Mozaikler: İlk olarak 1959 yılında Konuralp şehir merkezinin güneyinde, Akçakoca yolu kenarında Eski Roma Yolu olduğu tahmin edilen kanal mevkiinde tesadüfen iki büyük ve önemli mozaik bulunmuştur. 40 metrekarelik mozaik zeminde lir çalan Orpeus, çevresinde hayvanlar ve dört kösesinde dört mevsim tasvirli kadın başı figürleri bulunuyor. Diğer mozaikte ise Achilleus ve annesi Thetis'le ilgili ve bir sahne resmedilmiştir. Mozaik zeminin M.S. 1. yüzyılda Roma Devri'nde yasayan zengin bir Romalının evinin salonuna ait zemin döşemesi olabileceği tahmin ediliyor (Umar,2004).

Su Kemerleri: Şehrin eski su tesisatından kalma 11 tane istinat ayağı, akropol tepesi ile Kemer Kasım Köyü yolu üzerindeki tepeler üzerinde sağlam olarak duruyor (Şekil 3.1.16). Üzerinden geçen su kanallarını taşıdığı sanılan su tesisatı moloz taş ile yapılmıştır. Tesisat kimi kaynaklara göre Osmanlılar dönemine, kimi kaynaklara göre ise daha eski dönemlere ait olarak belirtiliyor. Su tesisatının 500 metre kadar doğusunda, Çan Kule denilen yerde kitabeli bir lahit ile mozaik döşeme kalıntıları ve kilise olması muhtemel bir harabe mevcuttur (Umar,2004). Su kemerlerinin kalıntıları günümüze evlerin arasında kalmıştır(Şekil 3.1.17).

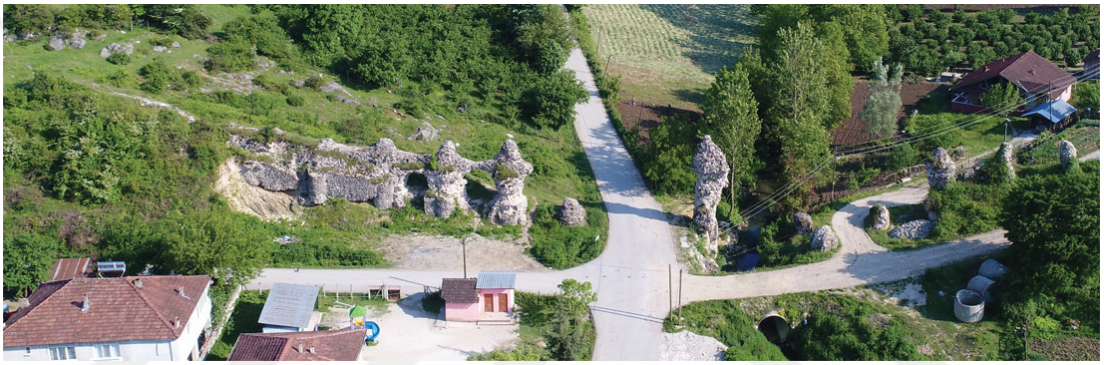

Şekil 3.1.16 Konuralp (Prusias Ad Hypium) Su Kemeri (Konuralpegel, 2018)

Şekil 3.1.17 Konuralp (Prusias Ad Hypium) Su Kemeri (Erkmen Senan, 2018)

3.1.3 Aizanoi (Çavdarhisar) Roma Mimarisi

Aizanoi (Çavdarhisar), Kütahya şehir merkezine 57 km. uzaklıkta Çavdarhisar İlçesi'ndedir. En parlak dönemini ikinci ve üçüncü yüzyılda yaşayan kent, Bizans Döneminde piskoposluk merkezi olmuştur. M.Ö. III. bin yıllarından yerleşme tabakaları ortaya çıkmıştır. Yakın zamanda ovanın birçok yerinde saptanan yerleşme tepeciklerinden biri de Anadolu'nun erken dönemlerinde bu ana kutsal alanın yerindeydi. Hellenistik Dönemde bu bölge değişimli olarak Bergama'ya ve

Bithinya'ya bağlı iken M.Ö. 133'te Roma egemenliğine girmiştir (Naumann,1973). Roma Devrinin başlamasıyla birlikte Çavdarhisar tarihinin en parlak dönemini yaşayacaktı. Bu dönem itibarıyla Çavdarhisar yerleşmelerinde taş kullanılmaya başlanmış ve özellikle halkın ortak kullanımına açık alanlar bu sayede günümüze kadar gelebilmiştir. Diğer ev gibi basit yapılardan günümüze ulaşanı yoktur. M.S. 17 yılında tüm Ege'yi sarsan ve bölgede taş üstünde bırakmayan deprem sonucunda Çavdarhisar'ın da yerle bir olduğu görülmektedir (Rheidt,1998).

Roma devrinin en önemli yapıtlarını ve şu şekilde özetleyebiliriz:

Zeus Tapınağı: Tapınağın kısa yanların her birinde 8, uzun yanlarda 15'er İon sütunu yer alır. Sütunlarla iç mekânlar (pronaos, cella ve opisthodomos) arasındaki uzaklık, sütunlar arasındakinden iki defa daha geniştir; böylece burada pseudodipteros planlı bir tapınak uygulanmış olmaktadır. 53 x 35 m. ölçülerindeki podyum üzerine yapılmış olan tapınak ile tonozlarla örtülü büyük bir alt yapının birleşimi, Anadolu'daki Roma mimarlık sanatında pek alışılmamış bir durumdur ve tam bir benzerine rastlanmamıştır (Naumann,1979).

Cella, opisthodomos ve pronaosu bütünüyle kaplayan alanın altındaki alt yapının daha önceki araştırmalarda Aizanoi (Çavdarhisar)'de Meter Steunene adıyla tapınılan Anadolu'nun Tanrıça Kybele'sinin kült yeri olduğu düşünülmektedir (Rheidt,1998). (Şekil 3.1.18 ve Şekil 3.1.19).

Şekil 3.1.18 Aizanoi (Çavdarhisar) Zeus Tapınağı Genel Görünüş (Özlem Akbaş Önsoy, 2003)

Şekil 3.1.19 Aizanoi (Çavdarhisar) Zeus Tapınağı Alt Yapı (Özlem Akbaş Önsoy, 2003)

Tapınağın kuzeybatı alınlığında orta akroterde bir kadın büstünün bulunması, tapınağın yalnız tanrıların babası Zeus'a değil, aynı zamanda Tanrıça Kybele'ye de adanmış olduğunu gösterir (Rheidt,1998). Son araştırmalar ise tapınağın çift tanrıya, hem Zeus hem de Kybele'ye adanmış olamayacağını ortaya koymuştur. Etki uyandıran alt yapı ise belki de kehanet yeri veya tapınağın deposu işlevini görüyordu. Kadın büstü biçimli akroter, tapınağın önünde, buluntu yerine yakın bir yere konmuştur (Şekil 3.1.20).

Şekil 3.1.20 Aizanoi (Çavdarhisar) Zeus Tapınağı Akroteri (Özlem Akbaş Önsoy, 2003)

Tapınağın yazıtlarının ve kesme taşlarının üzerinde savaş sahneleri atlıları gösteren çizimler vardır. Bu çizimler 13.yy.da tapınağın etrafındaki surlarda korunak arayan çavdarların yaşamlarından sahneler göstermektedir.

Şehir ve Köprüleri: Antik dönemde Penkalas denilen Kocaçay'ın her iki yakasında, Aizanoi (Çavdarhisar)'den günümüze kalan yapı kalıntılarının büyük bir kısmı Roma İmparatorluk Dönemi eserleridir (Şekil 3.1.21 ve Şekil 3.1.22).

İlkbaharda bugün dahi kabaran sulardan korunmak için her iki kıyıda iri kesme taşlardan yapılmış koruma duvarları bulunmaktaydı.

Şekil 3.1.21 Aizanoi (Çavdarhisar)'daki Penkalas Köprüsü (Özlem Akbaş Önsoy, 2003)

Şekil 3.1.22 Aizanoi (Çavdarhisar)'daki Roma Köprüsü (Özlem Akbaş Önsoy, 2003)

Antik dönemde iki yakayı birbirine bağlayan dört köprüden ikisi bugün bile geçişe hizmet etmektedir. Üst taraftaki alçak ahşap köprü yaya geçidi amaçlı kullanılmaktaydı. Onu takip eden beş kemerli taş köprü günümüze dek koruna gelmiştir. Yıkılmış olan üç kemerli köprüyü ise günümüzde de bütün trafik yükünü beş kemerli yapısıyla taşıyan şehrin ana köprüsü izler. Köprü korkuluğunun bir kaidesi üzerindeki yazıttan, açılış merasiminin M.S. 157 yılının eylül ayında yapıldığı anlaşılmaktadır (Tunç, 1978).

Hamam: M.S. 3. yüzyılın 2. yarısında şehrin kuzeydoğusunda aslında var olan büyük kireçtaşı bloklardan oluşan bir bina içine ikinci büyük bir hamam inşa edilmiştir (Şekil 3.1.23 ve Şekil 3.1.24). Hamam mekânlarından birinde, ortada Satyr ve Menad betimli kaliteli bir mozaik taban vardır (Şekil 3.1.25).

Şekil 3.1.23 Aizanoi (Çavdarhisar)'daki Hamam Kalıntısı (Özlem Akbaş Önsoy, 2003)

M.S. 4. veya 5. yüzyıldan sonra bu hamamın ana mekânı düzenlenmiş ve Aizanoi (Çavdarhisar)'ni erken Hıristiyan cemaatinin yöneticiliğine atanan piskoposluk merkezi işlevini görmüştür (Rheidt,1998).

Şekil 3.1.24 Aizanoi (Çavdarhisar)'daki Hamam Kalıntısı (Özlem Akbaş Önsoy, 2003)

Şekil 3.1.25 Aizanoi (Çavdarhisar) Hamamında Bulunan Mozaik (Özlem Akbaş Önsoy, 2003)

Agora, Heroon ve Dor Sütunlu Avlu: Penkalas (bugünkü Kocaçay) Irmağı'nın batı yakasında Aizanoi (Çavdarhisar) yeni kent merkezinde görkemli yapılara, Zeus tapınağı ile başlanmıştır. M.S. 2. yüzyılın ortalarında küçük bir tapınak olarak kabul edilen bir heroon bulunan ve etrafı galeriyle çevrelenmiş olan agora inşa edilmiştir. Güneyde Dor sütunlu galeriyle çevrili alan, tapınağı çevreleyen galeriden daha önce yapılmıştır (Rheidt,1998; Naumann,1974). Bu görkemli yapıların çoğu bugün köy ev ve bahçelerinin altında kalmış olup çok az bir kısmı günümüze kalmıştır. Tapınak düzlüğünün güneydoğusundan geçen yolun hemen yanında, agoranın kalp biçimli bir köşe sütunu görülmektedir. Mermer kaplı bir podyum üzerinde bulunan heroonun güneybatı duvarında, kuzeybatıdan podyumlu tapınak yapısına doğru giden bir merdivenin izleri kısmen görülebilmektedir. Bu yapının şehrin ileri gelenlerinden birinin anıt mezarı olduğu sanılmaktadır (Tulay,1982).

Yuvarlak Yapı (Macellum): Daha güneyde M.S. 2. yüzyılın 2. yarısında, olasılıkla gıda pazarı olarak kullanılmış yuvarlak bir yapı (Macellum) vardır (Şekil 3.1.26).

Şekil 3.1.26 Aizanoi (Çavdarhisar) Yuvarlak Yapı(Macellum) (Özlem Akbaş Önsoy, 2003)

Sütunlu Cadde: Sütunlu cadde, tapınaktan ana köprüden geçerek şehir dışındaki Meter Steunene kutsal alanına giden törensel yolun bir parçasıydı. Sütunlu Cadde M.Ö. 6. yüzyıla kadar varlığını korumuş olup, bir deprem neticesinde yıkılmış olmalıdır (Rheidt,1998) (Şekil 3.1.27).

Şekil 3.1.27 Aizanoi (Çavdarhisar) Sütunlu Cadde (Özlem Akbaş Önsoy, 2003)

Şekil 3.1.28 Aizanoi (Çavdarhisar) Sütunlu Cadde (Özlem Akbaş Önsoy, 2003)

Hamam ve Yuvarlak Yapının Kalıntıları: Stadion ve tapınak alanı arasında, M.S. 2. yüzyılın 2. yarısına ait, önünde sütunlu avlusu ve zengin süslemeleri bulunan bir hamam yer almaktaydı. Hamam mekânlarının zengin mermer kaplamaları ile su ve ısıtma kanal kalıntıları, bugün bile görülmektedir. Frigidarium ve caldarium gibi esas yıkanma odaları yapının ortasındadır. Bunlara çok sayıda yan mekânlar açılmaktadır. Bu mekânların en büyüğünde bir apsis içinde Tanrıça Hygieia'nın mermerden bir heykeli vardı. Kuzeydoğuda hamam yapısının önünde spor çalışmalarının yapıldığı kare biçimli büyük bir avlu (palaestra) yer almaktaydı. Palaestra'nın kuzeyindeki tarlalarda bulunan büyük taş bloklar, burada, içi yuvarlak, dışı çokgen biçimli görkemli bir mezar yapısının yer almış olabileceğini göstermektedir (Rheidt,1998).

3.2 Bithynia Bölgesi Roma Tiyatroları

Bithynia Bölgesindeki mimarisindeki tiyatrolardan İznik (Nikaia), İzmit (Nicomedia) ve Konuralp (Prusias Ad Hypium) tiyatroları ayakta kalan önemli yapılardandır. Bu bölümde tezin ana konusu olan İznik (Nikaia) Roma tiyatrosu dışındaki tiyatrolar incelenmiş, İznik (Nikaia) Roma tiyatrosu ise sonraki bölümde ayrıntıları ile anlatılmıştır.

Ayrıca bu bölümde Phrygia yerleşmesi olup, Bithynia Krallığına bağlı olan Aizanoi (Çavdarhisar) tiyatrosu da bu başlık altında incelenmiştir.

3.2.1 İzmit (Nicomedia) Tiyatrosu

Hellenistik dönem tiyatrolarının kentin en görkemli yerine, manzaraya hâkim doğal yamacına yapıldığı görülür. Bu konumlanış genellikle antik kentin en merkezi yeri olabileceği gibi görsel olarak da manzaraya hâkim bir yerin seçilmesi tercih edilirdi. Hellenistik dönemde kurulmuş bir başkent olmasından dolayı Nikomedia (İzmit) tiyatrosunun kentin en merkezi yerine kurulmuş olabileceği akla gelir. Nikomedia (İzmit) tiyatrosunun kalıntıları, yapının Helenistik olmasını göstermemesine rağmen Helenistik dönem tiyatrolarındaki

gibi Nicomedia körfezinin görsel olarak en güzel yamacına kurulduğu görülür (Ross,2007), (Şekil 3.2.1).

Orhan Mahallesinde yer alan tiyatro 2005 yılında yapılan "Kocaeli İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması" sırasında bilimsel olarak tespit edilmiştir. Tiyatronun daha çok doğu duvarındaki duvarlarının ve tonozlarının ayakta kaldığı tespit edilmiştir. Orhan Mahallesinde tespit edilen tiyatronun, konumu itibariyle bütün şehrin manzarasına hâkim bir yamaca yaslanmasından dolayı Helenistik bir tiyatro olması gerekiyor ancak ayakta kalan mimari kalıntılar Roma İmparatorluk döneminde yükseltilmiş kısımları olması nedeniyle tiyatronun Roma İmparatorluk tiyatrosu olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu yapı Helenistik – Roma evrelerinin aynı yapıda olması gereken, Efes Antik Tiyatro örneği gibi Helenistik –Roma tiyatrosu olmalıdır (Ross,2007).

Şekil 3.2.1 İzmit (Nicomedia) Tiyatrosunun Bulunduğu Yer (Ross, 2007)

Tiyatronun duvarlarının tamamen kireçtaşından yapılmış büyük bloklardan ve harç kullanılmadan örüldüğü anlaşılmıştır. Mevcut ayakta kalabilen yapının tonozlar halinde, birisi batıda olmak üzere 7 adet girişi tespit edilmiştir (Şekil

3.2.2, Şekil 3.2.3 ve Şekil 3.2.4). Oturma sıralarının ana kayaya oyularak yapıldığı ve sahne binasının ise büyük bir olasılıkla 5 – 10 m. derinliğinde toprak altında kaldığı öngörülmüştür. İç kale olarak tanınan sur duvarlarının aslında bazısının tiyatronun duvarları olduğu, diğerlerinin ise tiyatronun taşları alınarak yapıldığı daha önceki bilimsel çalışmalarda fark edilmemiştir. Aslında tiyatro, Bizans döneminde taşları alınarak surlarda kullanılmasından dolayı, hem görsel hem de fonksiyonel olarak Roma Döneminden itibaren önemini kaybetmiş gibi görünmektedir. Tiyatronun bazı kısımlarının binalar ve bitki örtüsüyle kaplanmış olmasına rağmen yapılan çalışmalarla mevcut kalıntılarının ölçüleri birleştirilmiştir (Şekil 3.2.6 Şekil 3.2.7 ve Şekil 3.2.8). Tiyatronun Roma dönemi kalıntılarından oluşan genişliği yaklaşık 164 m. ebatlarında, yüksekliğinin ise 60 m.'ye ulaştığı anlaşılmaktadır. Bu ölçüler doğrultusunda karşılaşılan yapının şimdiye kadar antik dünyanın en iyi bilinen, büyük tiyatrosu Efes Antik Tiyatrosu kadar büyük olduğu tespit edilen ölçülere ve ön çalışmalara dayanılarak düşünülmektedir (Ross,2007).

Şekil 3.2.2 İzmit (Nicomedia) Antik Tiyatrosuna Ait Tonozlu Giriş (Özlem Akbaş Önsoy, 2015)

Şekil 3.2.3 İzmit (Nicomedia) Antik Tiyatrosuna Ait Tonozlu Giriş (Özlem Akbaş Önsoy, 2015)

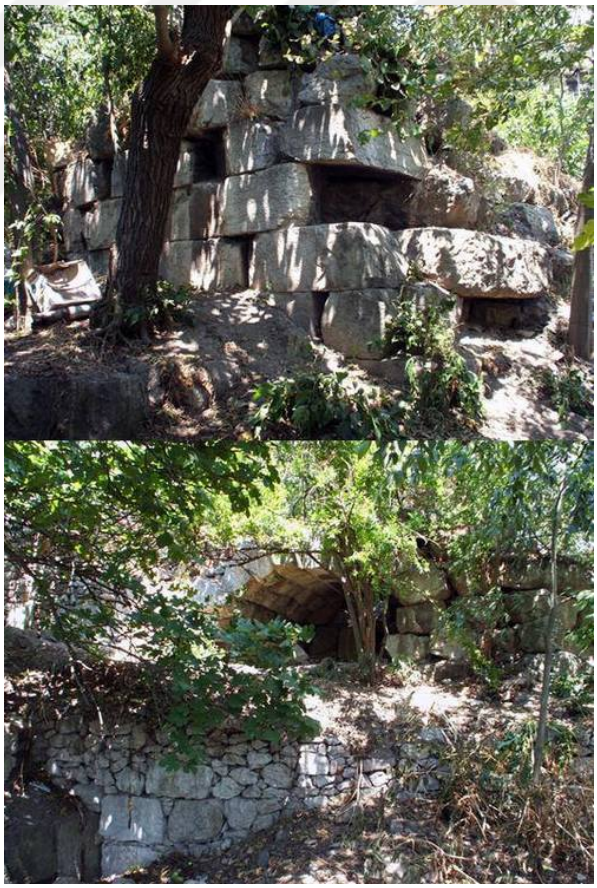

Şekil 3.2.4 İzmit (Nicomedia) Antik Tiyatrosuna Ait Tonozlu Giriş Ve Duvar (Özlem Akbaş Önsoy, 2015)

Şekil 3.2.5 İzmit (Nicomedia) Ait Sütun Parçası (Ross,2007)

Tiyatroda dönemine ait kiklopik taşlarının (oturma basamaklarının) bir kısmının İzmit´te istinat duvarı olarak kullanıldığını bir kısmının da İstanbul surlarının onarımında taş ustalarına satıldığını varsayılmaktadır. Bugün söz konusu olan tiyatroya ait orijinal malzeme olarak kemerli 3 bölüm bulunmakta olup küçük bir alandadır.

Şekil 3.2.6 İzmit (Nicomedia) Antik Tiyatrosuna Ait Kalıntılar (Özlem Akbaş Önsoy, 2015)

Şekil 3.2.7 İzmit (Nicomedia) Tiyatrosu Duvarları (Ross,2007)

Şekil 3.2.8 İzmit (Nicomedia) Antik Tiyatrosuna Ait Kalıntılar (Özlem Akbaş Önsoy, 2015)

İzmit (Nicomedia) tiyatrosu ile ilgili olarak arkeologlar ikiye bölünmüş durumdadır. Bazı araştırmacılar tiyatronun Helenistik dönemde yapıldığını ve Yunan özellikleri gösterdiğini düşünmektedir. Bazı araştırmacılar ise tiyatronun amfi tiyatro özelliğini gösterdiğini düşünmektedir. Ancak amfi tiyatronun böyle bir yamaçta olamayacağı ve topografik olarak da yapımına uygun olmadığı düşünülürse Yunan özellikleri gösteren bir yapı olması ihtimali güçlenmektedir.

Tiyatronun orijinal parçaları olmadığından ve temelleri bulunmadığından restorasyon çalışması yapmak pek mümkün gözükmemektedir. 1975 yılında sit alanı ilan edilen Orhan Mahallesi´nde 60 evin yıkılacağı gündeme gelmiştir. Ancak tiyatronun varlığının gerçek olmadığını tiyatroyla ilgili kalıntıların yeterli olmadığını düşünen mahalle sakinleri konuyla ilgili tepkilerini gösterdiler, mağduriyetlerine dile getirdiler. Mahalle sakinlerini tepkileri sonucunda antik tiyatroda yapılacak kazı çalışmaları durdurulmuştur.

Antik Nikomedia şehrinin en gösterişli yapılarından biri olan antik tiyatro, dünya arenasına bir dönem Anadolu'da hüküm sürmüş bir şehrin tarihine sahip çıkabildiğimizi gösterme açısından da önem taşır. Tiyatroların antik kentlerin en gösterişli yapıları olduğu düşünüldüğünde, kazı ve restorasyon çalışmalarının ardından günümüzde de kullanılabilecek bir duruma geleceği düşünülmektedir.

Nikomedia, Anadolu'da bilimsel kazısı yapılmakta olan 208 kentin % 96'sından daha büyük, görkemli ve gizemli unsurlar barındırıyor. Sanatın görkemini yaşamış, Bursa'dan İstanbul'a kadar olan bölgede Hellenistik Krallık ve Doğu Roma İmparatorluğu'na başkentlik yapmış kentin aydınlatılamamış tarihi; toprak üstüne ışık görmeyen unsurlarının çıkarılması ile sanat, mimari ve şehircilik açısından Anadolu Kültür Tarihine ışık tutacaktır.

3.2.2 Prusias Ad Hypium (Konuralp - Düzce) Tiyatrosu

Konuralp'in etnik zenginliğini gösteren en önemli kalıntılarından birisi tiyatrosudur. Halk arasında 40 Basamaklar olarak da bilinen antik tiyatro, M.S. birinci yüzyıla kadar yöreye hâkim olan Prusias Krallığı döneminin sanatsal

zenginliğini gösteren en canlı eserler arasındadır. Adı her ne kadar 40 Basamaklar olarak anılsa da, tiyatro ilk zamanlarından bu güne, sahnesi yıkılmış, oturma kademeleri ise yarı yarıya yok olmuş bir eser olarak kalmıştır (Şekil 3.2.9 ve Şekil 3.2.10).

Şekil 3.2.9 Konuralp (Prusias Ad Hypium) Tiyatrosu Oturma Basamakları (Özlem Akbaş Önsoy, 2015)

Şekil 3.2.10 Konuralp (Prusias Ad Hypium) Oturma Basamakları (Özlem Akbaş Önsoy, 2015)

Tepenin üst kısmına yaslanmış olarak duran tiyatro, yarı daire seklinde olup, iki ucu kesilmiş, oturma kademeleri yarı daireden daha kısa bir şekil almıştır. Güneye bakan tiyatronun uzunluğu 100 metre, genişliği ise 74 metredir. Beyaz, sağlam ve mahalli güzel kalkerli taşlardan yapılmıştır (Zeyrek ve Çelik, 2005), (Şekil 3.2.11 ve Şekil 3.2.12).

Şekil 3.2.11 Konuralp (Prusias Ad Hypium) Tiyatrosunun Uzaktan Görünüşü (Düzce, 2018)

Şekil 3.2.12 Konuralp (Prusias Ad Hypium) Tiyatrosunun Havadan Görünüşü (Düzce, 2018)

Üst kısmındaki oturma kademelerinin yarısı iyi korunabilmiş durumdadır. Aslanpençeleri ile süslenmiş olan oturma kademelerini bölümlere ayıran yedi merdiven bulunuyor. Sahne binası büyük dikdörtgen seklinde olan tiyatronun, sağda ve solda bir koridora açılan kemerli geçitleri ile orkestranın bulunduğu kesime geçiliyor. Kemerlerden yalnızca en sağdaki, yarı daire seklinde ve örtülü olanı bugüne kadar ayakta kalmıştır (Şekil 3.2.13 ve Şekil 3.2.14). Sahnenin önündeki üç büyük kemerli kapıdan ise bu gün yalnızca biri sağlam olarak duruyor (Şekil 3.2.15 ve Şekil 3.2.16).

Şekil 3.2.13 Konuralp (Prusias Ad Tiyatrosu Hypium) Tiyatrosu Sahne Binası Dış Görünüşü (Özlem Akbaş Önsoy, 2015)

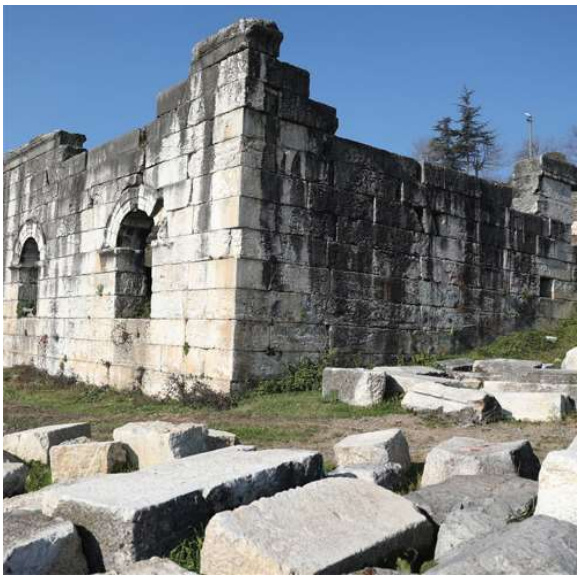

Şekil 3.2.14 Konuralp (Prusias Ad Tiyatrosu Hypium) Tiyatrosu Sahne Binası Dış Görünüşü (Özlem Akbaş Önsoy, 2015)

Şekil 3.2.15 Konuralp (Prusias Ad Tiyatrosu Hypium) Tiyatrosu Sahne Binası Uzaktan Görünüşü (Düzce, 2018)

Şekil 3.2.16 Konuralp (Prusias Ad Hypium) Tiyatrosu Sahne Binası (Özlem Akbaş Önsoy, 2015)

Cephede korniş altında büyük harflerle yazılı Yunanca kitabeden ise küçük bir parçası bugüne kadar muhafaza edilebilmiştir. Sahne binası ve orkestra bölümünde mimari parçalar dağınık halde bulunmaktadır (Umar,2004; Zeyrek ve Çelik, 2005),(Şekil 3.2.17, Şekil 3.2.18).

Şekil 3.2.17 Konuralp (Prusias Ad Hypium) Tiyatrosuna Ait Mimari Parçalar (Özlem Akbaş Önsoy, 2015)

Şekil 3.2.18 Konuralp (Prusias Ad Hypium) Tiyatrosuna Ait Mimari Parçalar (Özlem Akbaş Önsoy, 2015)

Yaklaşık 2000 yıllık tiyatronun alanı içinde kalan yapıların istimlâk edilmesi, Konur alp Belediyesi tarafından çevre düzenlemesi ve aydınlatmasının yapılmasından sonra düzenlenen çeşitli etkinliklerle yeniden canlandırılarak antik Tiyatro son yıllarda düzenlenen festival ve konserlere de ev sahipliği yapmaktadır.

3.2.3 Aizanoi (Çavdarhisar) Tiyatrosu

Aizanoi (Çavdarhisar)'deki stadion-tiyatro kombinasyonunun dünyada eşi benzeri yoktur (Şekil 3.2.19, Şekil 3.2.20 ve Şekil 3.2.21),

Şekil 3.2.19 Aizanoi (Çavdarhisar) Stadyumundan Tiyatronun Görünüşü (Özlem Akbaş Önsoy, 2003)

Şekil 3.2.20 Aizanoi (Çavdarhisar) Tiyatro Ve Stadyum Hava Fotoğrafı (Wow Turkey, 2019)

Şekil 3.2.21 Aizanoi (Çavdarhisar) Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy, 2003)

Şekil 3.2.22 Aizanoi (Çavdarhisar) Tiyatrosu Oturma Basamakları (Özlem Akbaş Önsoy, 2003)

Şekil 3.2.23 Aizanoi (Çavdarhisar) Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy, 2003)

Şekil 3.2.24 Aizanoi (Çavdarhisar) Tiyatrosu ve Stadyum (Özlem Akbaş Önsoy, 2003)

Stadionda yapılan 1982–1990 yılları arasındaki araştırmalar, bu yerin M.S. 160 yılından sonra başlanıp, aralıklarla M.S. 3. yüzyılın ortalarına değin bir yapım süreci geçirdiğini ortaya koymuştur (Şekil 3.2.24). stadion girişinin doğu kısmının onarımı sırasında, yeni bulunan ve tekrar yerlerine konan yazıtlar, kendisini daha önce ana köprünün yazıtından tanıdığımız, M. Apuleius Eurykles'in bu kompleksin yapımında da rol oynadığını göstermektedir. Stadionun oturma sıraları hafif çokgen biçimli olduğundan, yapı ortada genişlemektedir. En geniş kesimde batı tarafta bir kapı binası vardı. Restorasyon sırasında podyum üzerine konmuş iki oturma taşı, bu kapı binasının daha sonra bir dönemde oturma basamaklarıyla örtülerek kullanılmaz hale getirilmiştir (Rheidt,1998), (Şekil 3.2.22 ve Şekil 3.2.22).

Tiyatronun sahne kısmı zengin mermer bezemelerle kaplıydı (Şekil 3.2.25 ve Şekil 3.2.26). Stadionun tiyatroya bakan cephesi mermer kaplı bir duvarla sınırlıdır. Bu, aynı zamanda tiyatro sahnesinin de arka tarafının kaplamasıdır. Mermer parçaları bugün stadionun kuzeyinde görülebilmektedir. Bu cephe duvarının alçak kaidesi Dor düzenindedir. Pencereli ilk kat üzerinde büyük kemer açıklıklı yüksek Attika katı gelmektedir.

Şekil 3.2.25 Aizanoi (Çavdarhisar) Tiyatrsu Sahne Binası (Özlem Akbaş Önsoy, 2003)

Şekil 3.2.26 Aizanoi (Çavdarhisar) Tiyatrosu Sahne Binası (Özlem Akbaş Önsoy, 2003)

Bu bezemeler yüzyıllar boyu süregelen çeşitli depremler yüzünden oturma basamaklarının ortasına yıkıldıkları gibi kalmışlardır (Şekil 3.2.27, Şekil 3.2.28 ve Şekil 3.2.29).

Şekil 3.2.27 Aizanoi (Çavdarhisar) Tiyatrosunun Yıkılmış Mimari Parçaları (Özlem Akbaş Önsoy, 2003)

Şekil 3.2.28 Aizanoi (Çavdarhisar) Tiyatrosu Yıkılmış Sahne Binası (Özlem Akbaş Önsoy, 2003)

Şekil 3.2.29 Aizanoi (Çavdarhisar) Tiyatrosu Sahne Binası Önündeki Parçalar (Özlem Akbaş Önsoy, 2003)

Sahne binasını süsleyen özenle yapılmış mermer mimarideki bezemeler üzerine yapılan araştırmalar, yapının önce tek kat olduğunu ortaya koymuştur. Daha sonra stadion genişletilirken buraya da ikinci bir kat eklenmiştir. Mermer mimarinin çok az bir kısmı, asıl yeri olan kesme kalker taşlı yapının önünde kalmıştır. Düşmüş mermer parçaları arasında av sahnesi betimli kaliteli friz parçaları özellikle dikkat çekmektedir (Rheidt,1998).

3.3 İznik

İznik, antik Nikaia, bugün kendi ismiyle anılan ve eski çağlarda Askania Limne (Askanius Gölü) diye bilinen, etrafı oldukça yüksek dağlarla çevrili gölün doğu ucunda bulunmaktadır (Harita 3.3.1).

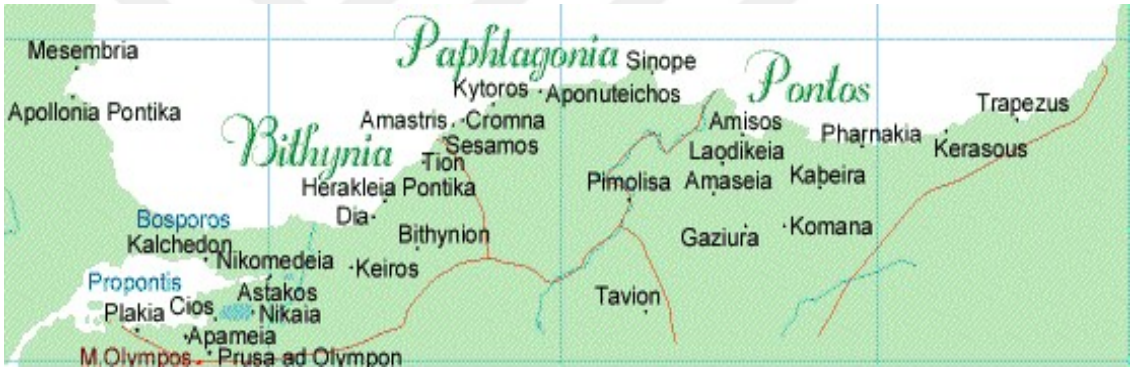

Harita 3.3.1 Bithynia Bölgesi ve Bithynia Kentleri Haritası (Arkeoloji Dünyası, 2017)

Dağların yamaçları ve doğu istikametinde kenti kuşatan büyük ve mümbit ova her türlü tarıma elverişli olup, antik devirlerde burada özellikle bağcılık yapılmaktaydı (Şahin, 2004).

Bursa'nın 86 kilometre kuzeydoğusunda, İznik Gölünün doğu kıyısında, çevresi Derbent Dağı, Ayvaş Dağları ve uzantılarıyla sınırlandırılmış son derece verimli bir ovada kurulmuştur. Karsak Suyu ve vadisi İznik (Askanius) Gölü'nü Gemlik Körfezine bağlamakta ve gölün fazla suyunu buraya boşaltmaktadır (Yalman, 1999). Toprağın zenginliği, tabiat güzelliği ve savaş durumunda korunaklı bir bölge olması nedeniyle Thrakia'dan gelip Bithynia'ya yerleşen ilk kavimler, savaş

durumu nedeniyle korunabilir olan bu bölgeye yerleşmeyi tercih etmişlerdir (Atasoy ve Raby,1989).

İzmit (Nikomedia) ve Yalova (Xenodochion)'dan gelen karayolu İznik (Nikaia)'ten Osmaneli (Lefke)'ne ve buradan Arapuçtu Boğazı ile Sakarya'ya ulaşmaktadır. Roma döneminde Nikaia'nın bölgenin önemli bir idari gücü olduğu, doğuda Galatia Bölgesi ve Göynük'ü, kuzeyde Bilecik'i, güneyde Domaniç Dağlarını, İnegöl ve Pazaryeri'ni, batıda Orhangazi'yi içine aldığı bilinmektedir (Yalman, 1999).

Ünlü coğrafyacı Strabon Nikaia'yı şöyle tasvir eder: "Bithynia'nın iç kısmında… Ve Nikaia, Bithynia'nın Metropolü Askania Gölü kıyısındadır. Çepeçevre büyük ve mümbit bir ovayla kuşatılmış olup, yazın sağlığa pek elverişli değildir; ilk kuruluşu Antigonas'a dayanır; çevresi on altı stadion (yaklaşık 2960 m.) olan kent, dört köşe bir plana sahiptir. Dört kapısı olup, düz bir sahada durduğundan ve yollar birbirini dümdüz kestiğinden, (kentin) orta yerindeki gymnasiumun yanındaki bir taştan bakıldığında, dört kapıyı da görmek mümkündür" (Strabon,12,4,7),(Harita 3.3.2).

Harita 3.3.2 İznik (Nikaia) Haritası (Yalman,2000)

Strabonun anlattığı kentin bu yapısı ve planı ana hatlarıyla günümüze kadar kalmıştır. Kentin dört kapısı her zaman mevcutmuş ve gerek ana caddelerin gerekse sokakların durumunda tarihsel süreçte fazla bir değişiklik olmamıştır. Strabon'dan sonra, geç Roma döneminden itibaren sadece surların daha geriye alındığına, 2960 metrelik sur çevresinin 4970 metreye ulaştığına tanık olunmaktadır (Şahin, 2004).

3.3.1 İznik'in Tarihi

İznik özellikle Antikçağ'da önemli bir kent niteliğindedir. Kent, Philippos'un oğlu Antigones tarafından Antigonia adıyla kurulmuştur. Antigones'in ölümünden sonra şehir, Lysimakhos'un eline geçmiş o da şehre karısının adı olan Nikaia ismini vermiştir. Yunan, Roma ve Bizans dönemlerinde Nikaia olarak bilinen şehir Bithynia bölgesinin önde gelen şehirlerinden biri olmuştur. M.Ö. 293'te Bithynia Krallığına bağlanması, önemli mimari yapılarla donatılması, adına altın sikkeler basılması tarihte bu şehrin "Altın Şehir" unvanı ile anılmasını sağlamıştır. Hırıstiyanlık açısından da önemli bir dini merkez olan İznik'in bir dönem Bizans Konsiline ev sahipliği yapması, birçok Yunan, Roma, Bizans ile Osmanlı dini ve sivil mimarlık örneğine de ev sahipliği yaptığı kaynaklardan ve günümüze ulaşan eserlerden bilinmektedir.

Mitolojiye göre antik dönemde kente adını veren Nikaia, Bereket Tanrıçası Kybele ve Sangarios (Sakarya) ırmağının kızıdır[1] (Yalman, 1999). Epigrafların araştırmalarına göre bugünkü İznik adı eski Yunanca "Eis Ten Nikaieon" (Nikaia'ya doğru) anlamına gelen kelime grubunun "Eis" ve "Nik" kısımlarının

[1] Nikaia erkeklerden uzak kalmaya ve hiç evlenmemeye karar vermiştir. Bütün gününü Sakarya'nın serin sularında, kırlarda, ormanlarda gönlünce eğlenerek geçirmektedir. Bir gün rengârenk kır çiçekleri, kuşlar, kelebekler arasında bir oraya bir buraya koştururken kendisini gören çoban Hymnos ona âşık olur. Nikaia çobana kızar ve attığı ok ile onu öldürür. Onları yakından takip eden aşk tanrısı eros, aşka karşı olan Nikaia'ya bir ders vermek için şarap tanrısı Dionysos'tan yardım ister. Dionysos bir peri kadar güzel olan Nikaia'yı takibe başlar. Nikaia'yı Sangarios'ta yıkanırken seyreder ve cazibesine kapılır. Nikaia'nın ırmaktan su içtiği bir an suya şarap karıştırıp Nikaia'yı sarhoş edip ona sahip olan Dionysos emeline kavuşur. Hamile kalan Nikaia önceleri kendini öldürmek ister. Ancak daha sonra Dionysos'a alışır ve ondan çocuk doğurur. Dionysos sevgilisine, Nikaia adını verdiği bir kent kurup hediye eder.

"Eisnik", "İsnik" olarak telaffuz edilmesiyle günümüze kadar gelmiştir[1] (Yalman,1999).

İmparator Diocletianus devrinde yaşayan Nikaia'lı bir Hırıstiyan azizi olan Neophytos'un Bizans devrine ait yaşam öyküsünde kentin güzellikleri coşkulu bir dille anlatılmaktadır: "Bithynia'daki Nikaia'nın güzellikleri sadece sayıca çok değil, aynı zamanda boştur da. Nedir bunlar? Yerinin elverişliği, ılımlı iklim, çepeçevre verimli ve bolluk akıtan bir arazi, salkım salkım üzüm bağları, zeytin yüklü ağaçlar, her yandan akan sular, sıra sıra değirmenler, bağlar, bahçeler ve her yanda hamamlar, surları aşılmazlığı, tapınakların görkemi, insanının seçkinliği; başka yerlerden gelen ve yanı başındaki gölden çıkan ürünlerin bolluğu, bunlara ilaveten, bir günden daha az uzaklıktaki denizden sağladığı yararlar" (Şahin, 1987).

Diğer Anadolu kentlerinde olduğu gibi İznik (Nikaia) Kenti de geçmişte bazı kültlere sahip olmuştur. Bunun kanıtı olarak ise "Augustus" tarafından Roma ve Caesar tapınağının yapılması gösterilir.[2] M.Ö. 29 Anadolu kentlerinde imparator kültünün de başlangıcı olmuştur. Bundan sonra Anadolu kentleri birbirleriyle artık İmparator Kültü bekçisi (Neoloros) unvanına sahip olmak için yarışacaklardır (Şahin,2004). Nikaia da daha ilk andan itibaren bu yarışın içindedir. İznik (Nikaia)'te ele geçen epigrafik belgeler (Şahin,1979) ve Mısır'ın Oxyrhynchos kentinde bulunan bir papirus Nikaia'da Roma kültü ve buna bağlı olarak gelişen imparator kültünü belgelemektedir (Şahin,2004). İznik (Nikaia)'te

[2]Nikaia erkeklerden uzak kalmaya ve hiç evlenmemeye karar vermiştir. Bütün gününü Sakarya'nın serin sularında, kırlarda, ormanlarda gönlünce eğlenerek geçirmektedir. Bir gün rengârenk kır çiçekleri, kuşlar, kelebekler arasında bir oraya bir buraya koştururken kendisini gören çoban Hymnos ona âşık olur. Nikaia çobana kızar ve attığı ok ile onu öldürür. Onları yakından takip eden aşk tanrısı eros, aşka karşı olan Nikaia'ya bir ders vermek için şarap tanrısı Dionysos'tan yardım ister. Dionysos bir peri kadar güzel olan Nikaia'yı takibe başlar. Nikaia'yı Sangarios'ta yıkanırken seyreder ve cazibesine kapılır. Nikaia'nın ırmaktan su içtiği bir an suya şarap karıştırıp Nikaia'yı sarhoş edip ona sahip olan Dionysos emeline kavuşur. Hamile kalan Nikaia önceleri kendini öldürmek ister. Ancak daha sonra Dionysos'a alışır ve ondan çocuk doğurur. Dionysos sevgilisine, Nikaia adını verdiği bir kent kurup hediye eder.

[2]Augustus… Tanrıça Roma ve babası Caeser için, İulius'un artık ölü bir kahraman olduğunu düşünerek Efes'te ve Nikaia'da birer tapınak yapılmasına izin verir. Çünkü bunlar Asya ve Bithynia'nın en önde gelen kentleriydiler. Ve (Augustus) bu kentlerde oturan Roma yurttaşlarına, bu iki Asyalılara ve Nikomedia'daki Bithynia'lılara kendisi için tapınak yapmalarına izin verir. Tanrı kültüne karşı saygılı olmalarını emreder. Yabancılara ise, bununla Helenleri kastederek Pergamon'daki Asyalılara ve Nikomedeia'daki Bithynia'lılara kendisi için tapınak yapmalarına izin verir.

Apollon kültüne de rastlanır; fakat Apollon adına inşa edilen tapınaktan herhangi bir kalıntı kalmamıştır.

Tarih Öncesinde İznik (Nikaia) ve çevresinde yapılan incelemelerde Karadin, Çakırca, Çiçekli ve Üyücek adlarında önemli prehistorik höyükler belirlenmiştir. Orhangazi İlçesi'nde Ilıpınar Höyük'te başlanan arkeolojik kazılarda M.Ö 5500 yıllarına ait buluntulara rastlanmıştır. İznik (Nikaia) çevresindeki höyüklerde de kazılar yapılması durumunda bu tarihlere ulaşılmasının mümkün olabileceği anlaşılmıştır (Yalman, 1999).

Yunan ve Helenistik Dönemde, M.Ö. VII. yüzyılda Trakya'da Strümon Irmağı kıyılarında yerleşmiş kavimlerden Bithynler, Tnyniler ve Mysialılar İskitlerin amansız saldırıları karşısında kuzeybatı Anadolu'ya göç ederek buraya yerleşirler ve bölgeye Bithynia adını verirler. Günümüzdeki İznik'te, Traklı kavimlerin göçünden önce kurulu bir koloninin var olduğu, bazı kaynaklarda da adının Helikore olarak geçtiği belirlenmiştir (Yalman, 1999).

Mysialılar tarafından ele geçirilen bu kent tahrip edilmiştir. Günümüzdeki İznik (Nikaia)'in M.Ö. 316 yılında kurulduğu ve Makedonya İmparatoru İskender'in generallerinden Antigoos tarafından kente Antigoneia adının verildiği bilinmektedir. M.Ö 301 yılında Antigonos Ipsos savaşında yaşamını yitirince, Nikaia, bir süre Marmara Denizi'nin iki yakasında hüküm sürmüş olan, yine Büyük İskender'in generallerinden Lysimakhos'un hâkimiyetine geçmiştir (Şahin, 2004).

Strabon durumu şu şekilde nakleder: "Nikaia… İlkin Philippos oğlu Antigones tarafından Antigoneia adı altında kurulmuş, daha sonra Lysimakhos karısına izafeten adını Nikaia olarak değiştirmiştir. Bu Nikaia Antipatros'un kızıydı." (Strabon, 12, 4, 7).

M.S. 10. ya da 11. yy'da bir din bilgini elindeki Notitiae Episcopatuum (Darrouzes, 1981) nüshasında "Metropolis Nikaia" ifadesinin geçtiği yerin kenarına el yazısıyla aşağıdaki notu düşmüştür. Bu kenar notunu bize aktaran kişi, ilgili bilgiyi büyük olasılıkla Arrianos'un Bithyniaka isimli kitabından

almıştır.(Merkelbach, 1985) Bu nota göre Nikaia'nın en eski adı Helikore (bağı bahçesi bol) olup, gölün batı yakasında oturan Mysia'lılar tarafından yıkılmış, Büyük İskender'in ölümünden sonra Lysimakhos tarafından yeniden kurulmuştur[1] (Şahin, 2004).

Hellenistik şehirden hemen hemen hiçbir kalıntı olmamakla beraber ana yolların doksan derece çakışması, Hippodamos prensiplerine dayanan bir planın uygulanmış olduğunu gösterir (Atasoy ve Raby, 1989). Hellenistik dönemin özelliklerini günümüzde de yansıtmaya devam eden kent planı, merkezde birbirini kesen iki ana yoldan oluşmaktadır (Yalman,1999), (Şekil 3.3.1).

Şekil 3.3.1 Günümüzde İznik'in kent planı (Google Earth, 2019)

[1] Nikaia, Bithynia sınırında bir Mysia kenti; Lysimakhos tarafından Askania Gölü kıyısında kurulmuş olup, daha önceleri Helikore ismini taşıyan, mertlik ve zenginliği ile Helenlerin hayranlığını kazanmış bir kent idi; burası Mysi'lılar tarafından hileyle zapt edilince, erkeklerinin bir kısmı can vermiş, bir kısmı da çevre kentlere yerleşmişlerdi; yurtları ise yakılıp yıkılmıştı. İskender'in ölümünden sonra Lysimakhos tarafından yeniden kurulmuş, Antipatros'un kızına izafeten de Nikaia adı verilmiştir (Şahin, 2004).

M.Ö 281 yılında Makedonya kralı Lysimakhos ile Suriye kralı Seleukos arasında patlak veren son savaş Kurupedion adı verilen bugünkü Manisa Ovasında cereyan etmişti (Bengtson, 1969). Bu savaşın hemen akabinde Nikaia ve civarının Zipoites tarafından yeni kurulan Bithynia krallığı'na bağlandığı anlaşılmaktadır (Şahin, 2004).

Bithynia Krallığı'nın en önemli kenti olan İznik (Nikaia)'te ele geçen sikkelerde birçok tapınağa ait görüntüler belirlenmektedir. Helenistik dönemde basılan sikkeler üzerinde Khryseapolis adına rastlanmaktadır (Yalman,1999).

Galatların (M.Ö 278–277) yıllarında Batı Anadolu'yu istilası doğal olarak Bithynia Kralığı'nı da kökünden sarstı. Parçalanan topraklarda kent devletlerinin güç kazanmasını sağladı (Yalman,1999).

Pontos Kralı Mithridates tüm küçük Asya'yı doğal olarak Bithynia'yı da, ele geçirince, dünyanın o günkü patronu Roma ile arasında tarihe Mithridates savaşları (M.Ö 87–63) adıyla geçen ve Mithridates'in yenilgisiyle sonuçlanan savaşlar başlamıştır. Bu savaşların ilkinde (M.Ö. 87–83) Roma senatosu tarafından Anadolu'ya yollanan Flaccus Valerius ve Fimbria ismindeki kumandanlar İstanbul ve İzmit üzerinden Nikaia'ya gelmişlerdir. Flaccus'un kendi askerleri tarafından öldürülmesi üzerine, Fimbria ile Mithridates arasında sulh anlaşması imzalanmış ve bu antlaşma uyarınca Mithridates Bithynia'dan, dolayısıyla Nikaia'dan çekilmiş, böylece tekrar Roma hâkimiyetine girmiştir (Şahin,1987).

M.Ö. 74 yılında Bithynia'nın son kralı Nikomedes Eupator ölünce, krallığını vasiyet yoluyla Roma'ya bırakmıştır. Bundan böyle Bithynia'yı bir Roma eyaleti, Nikaia'yı ise eyalet başkenti Nikomedia'nın (İzmit) yanı sıra eyaletin ikinci büyük kenti olarak tarih sahnesinde görürüz (Şahin,2004).

Bithynia Eyaletinde Polis statüsüne sahip 12 kent bulunmaktaydı. Her bir kentin yönetimine bağlı kırsal kesimler mevcuttu. Nikaia kırsal arazisi en büyük olan kentler arasındaydı. Doğu sınırı bugünkü Mudurnu – Nallıhan çizgisine kadar uzanmaktaydı (Şahin,1981).

Roma Döneminde ise Bithynia Krallığı döneminde başkent olan Nikaia, Roma döneminde bu unvanı zaman zaman Nikomedia' ya kaptırmıştır (Yalman, 1999) Bithynia'nın en ünlü iki kenti tarih boyunca birbirleriyle çekişme halinde olmuşlar ve yarışmışlardır. M.S. 40-120 yıllarında yaşayan ünlü hatip Prusa'lı (Bursalı) Dion Khrysostomos Traianus devrinde Nikomedia'da "Nikaia halkı ile dirlik üzerine" vermiş olduğu söylevde her iki kent hakkında önemli bilgiler verdikten sonra Homonoia (Dirlik) konusuna gelmekte ve iki kent arasındaki geçimsizliğin aslında elle tutulur hiçbir nedeni bulunmadığını belirtmektedir (Robert,1977).

Roma İmparatoru Domitian zamanında göreve getirilen Genç Plinius, Traianus zamanında Bithynia proconsulu olmuştur (Yalman,1999). İki yıllık valiliği sırasında Plinius, İmparator Traianus'a birçok mektup yazarak eyalet kentlerindeki durumlar hakkında bilgi vermiş ve tavsiye istemiştir. Nikaia bu mektuplarda sık sık geçmektedir. Kentin yeni tiyatrosu bu yıllarda inşa edilmiştir. Fakat bina çürük bir zemin üzerine kurulduğundan ve kalitesiz malzeme kullanıldığından, yapı henüz tamamlanmadan yere göçmüş ve duvarlarında büyük çatlaklar meydana gelmiştir. Yine aynı mektubunda Plinius, Nikaia'lıların, kısa süre önce yanan gymnasium'un yerine daha büyük bir bina yapmaya giriştiklerini, ancak burada da işlerin dürüst yürütülmediğini imparatora bildirmekte ve ne yapması gerektiği hususunda kendisine talimat vermesini rica etmektedir (Şahin,2004).

M.S. 123 yılındaki şiddetli deprem kenti yerle bir etmiştir. Devrin imparatoru Hadrianus, Anadolu gezisinde Nikaia'ya uğramış ve kentin bu acıklı durumu karşısında duygulanarak eski şekli ile kentin onarılmasını emretmiştir (Yalman,1999; Şahin,2004).

Ele geçen bir yazıt parçası sayesinde, Hadrianus devrinde kente su taşıyan bir kanalın yapıldığını da öğrenmekteyiz (Şahin,1979). Yeni ele geçen ve henüz yayımlanmamış olan bir diğer yazıt ise, kente içme suyu getirilmesi ve bir çeşmenin yapımı ile ilgili olup, olasılıkla yine Hadrianus devrine aittir

(Şahin,2004). Kısa zamanda şaşaalı günlerine kavuşan Nikaia (İznik) Hadrianus'u ikinci kurucu ilan etmiştir. Kentin ileri gelenlerinden Asklepiodos'un oğlu L.Cassius Philiscus şehrin yönetimi ve imarıyla uğraşmıştır (Yalman,1999).

M.S. 183 yılında, Severus isminde bir eyalet valisi görevde iken, Nikaia'lılar surların dışında bir Apollon tapınağını yaptırırlar (Şahin,1987). Bu tapınaktan günümüze hiçbir iz kalmamıştır. Ancak, epigrafik olarak Nikaia'da Apollon Theos Megas (Ulu Tanrı Apollon) kültünü tanımaktayız (Şahin,1979).

Roma İmparatoru döneminde M.S. 258 yılında Bithynia'yı baştanbaşa zapteden Gotların, girdikleri Roma kentlerini yakıp yıkıp yağmalamaları sırasında Nikaia da bundan nasibini alır (Yalman,1999). M.S. 257–258 yıllarında Gotlar, Güney Rusya üzerinden Karadeniz'i aşarak Bosforos (İstanbul Boğazı) üzerinden Khalkhedon'a, oradan da Nikomedia, Nikaia, Kios, Apameia ve Prusa gibi Bithynia kentlerine de saldırarak, her şeyi yakıp yıkarak yağmalarlar (Şahin,2004).

Pax Romana'nın yüzlerce yıl Anadolu kentlerine sağladığı mutlak emniyet, sur yapımını adeta gereksiz kılmıştı. M.S. 3. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dış tehditler artmış ve barbar kavimler imparatorluğun sınırlarını zorlamaya başlamıştı. Got saldırılarıyla yaşanan olaylar, Bithynia kentlerinde sur inşaatını yüzlerce yıl aradan sonra tekrar güncelleştirmişti. Ele geçen çok sayıda kent sikkeleri üzerinde Nikaia tarihinde ilk kez kent suru resimlerini izlemekteyiz (Şahin,2004). Bu sikkelerin Valerianus, Gallienus, Macrianus ve Quietus'un (M.S. 253–268) yönetimlerine ait oluşu (Babelon ve Reinach,1976; Weiser,1983) surların bir hamlede değil, tedricen yapıldığını göstermektedir. Surların Claudius Gothicus (M.S. 268–270) devrinde tamamlandığını, Göl Kapı ve Yenişehir Kapısı'nda bulunan iki adet sur inşaatı yazıtından anlamaktayız (Şahin,2004). Göl Kapısı yazıtında İmparator Marcus Aurelius'un (Claudius Gothicus), eyalet valisi Vellius Macrinus aracılığıyla surları kente armağan ettiği yazılıdır. Yenişehir Kapısı'ndaki yazıtta ise, kendini "en ünlü, en büyük ve en görkemli" sıfatlarıyla tanımlayan Nikaia, surları İmparator Claudius Gothicus'a

ithaf etmektedir (Şahin,1979). Depremler, yangınlar ve istilalar sırasında tahrip olan Nikaia, Claudius Gothicus tarafından yeniden onarılır, surlar güçlendirilir (Yalman,1999).

Roma İmparatorluğu çağında Anadolu'nun en önemli merkezlerinden bir olarak parlayan şehir M.S. 325'te I. Hıristiyanlık Konsilinin toplantı yeri olarak milletler arası ün kazanmıştır. İznik (Nikaia)'in başkent sıfatını ve ünvanını uzun süre koruduğu M.Ö. 120 yılına kadar taşımasından anlaşılmaktadır. Bu devirde İznik (Nikaia) Prokonsüllerin karar merkeziydi (Tuğlacı,1985).

M.S. 358 yılında şiddetli bir deprem İznik (Nikaia)'i yeniden kedere boğmuş, birçok değerli kişi hayatını kaybetmiştir. M.S. 362 ve 368 yıllarında da İznik (Nikaia) depremlerden etkilenmiş, birçok anıtsal yapısı yıkılmış, önemli mimari parçalar İstanbul'a taşınarak yeni inşa edilen yapılarda kullanılmıştır (Yalman,1999).

Nikomedia'nın Metropolis unvanını uzun yıllar koruması, Nikaia ile arasında sürtüşmelerin devam etmesine neden olmuştur (Yalman,1999). Nikaia'lılar, Valentinianus'un Nikaia'da imparator seçilmesini fırsat bilerek, eskiden beri Nikomedia ile üzerinde bir türlü uzlaşamadıkları Metropolis unvanının kendilerine hak olarak verilmesini imparatordan rica ederler (Şahin,2004). Nikaia M.S. 364 yılında I. Valentinianus zamanında Metropolis unvanına kavuşmuştur (Yalman,1999).

Justinianus Anadolu'da en çok yol, köprü, kamu binası yaptıran imparatordur. Onun devrinde Nikaia'da kentin Hadrianus devrinden kalma 400 yıllık su sistemi düzene sokulmuş, kraliyet sarayı onarılmış, kiliseler, manastırlar, bir hamam ve bir sel yatağı üzerine büyük bir köprü yaptırılmıştır (Şahin,2004).

Nikaia 2. Konstantinopolis kuşatması sırasında (M.S. 716–718) Emevi güçlerine karşı koymuş, savunma gücü Emevilerin en sonunda yenilgisinde önemli rol oynamıştır (Foss ve Winfield 1996). M.S. 727 yılında güçlü bir Müslüman akını kenti kuşattığında yeniden sınanmıştır. Surlar hasar görmüş ancak kent düşmemiştir (Angold,2004). Nikaia'nın savunma gücü çok belirgin olmasa da

önemi hiçbir zaman azalmamıştır. Bizans imparatorluğunun jeopolitik konumu Nikaia'ya bir öncelik sağlamıştır. Anadolu'nun Türklerin eline geçmesiyle birlikte Nikaia'nın konumu kökten bir değişiklik geçirdi. 16 yıl boyunca kent Türklerin Anadolu'daki yerleşimleri içinde başkent tanımını en çok karşılayan yer oldu (Mango,1959).

Bizans Döneminde Nikaia, Bizans imparatorluğu'nun en önemli taşra kentlerinden biriydi (Angold,2004). M.S. 787 yılında, yani erken Bizans devrinde, Nikaia'da tüm Hıristiyanlık âleminin katıldığı ikinci bir Ökümenik konsili toplantısı gerçekleştirilmiştir (Şahin,2004;Yalman,1999).

Daha önceki yirmi yıl içinde başından geçenler Nikaia'nın dış görünüşüne yansımadıysa bile kentin stratejik önemi, Türklerin elinden alındıktan sonra birdenbire kökten değişti. Artık bir sınır kenti olmuştu ve Aleksios Komnenos'un savunma stratejileri için yaşamsal bir değer taşıyordu (Angold,2004). Kente en büyük zararı veren deprem oldu. Tarihçi Theophanes'e göre M.S. 740 yılındaki yer sarsıntısı Nikaia'yı yerle bir ederek yalnızca bir kilisesini ayakta bıraktı (Chronicle of Theophanes Confessor,1997). 1065 yılında bir deprem daha

yaşandı; Ayasofya Katedrali, Kutsal Pederler Kilisesi ve bir takım kamu yapıları ile kent surları zarar gördü[1] (Attaleiates,1968).

Olaylı geçmişine karşın Nikaia tarih sahnesinde hiç saf dışı kalmamıştı. VIII. yy'da iki Arap kuşatmasına başarıyla karşı koymuştu. XI. yy'da Bizans tahtına sahip çıkan birkaç istekliye kapılarını açmıştı. 1081 yılında Türkler kenti usulca ele geçirmişlerdi. 1097'de Bizans imparatoruna bırakılmıştı. 1184'te yeniden kendi isteğiyle Bizans imparatoruna teslim olmuştu. 1204 yılındaki Romalılarla yapılan savaş da kente dokunmadan savuşturuldu. Nikaia'ya yerleşen Theodoros

[1] İznik merkezinde yer alan eski Hagia Sophia kilisesi olduğu sanılan Ayasofya Cami, bu depremle yıkılmış ve şehrin Türkler tarafından fethinden sonra, üç inşaat evresi geçirdiği kabul edilen eserlerdendir (Tuğlacı, 1985).

I. Laskaris[1], surları daha güçlendirmek için yeni planlar yaptı. Güney kanadın daha güçsüz durumda olduğunu belirleyerek kente güneyden yaklaşımı denetleyen iki köşe kulesini dikti (Corpus İnscriptionum Graecarum,1877). Nikaia savunmasının en kendine özgü yanı kenti çift sıra kuşatan surlardır. Yapı tekniğine bakılırsa dış yüzeydeki surların 1204'ten sonra, iç surlarında yükseltildiği tarihlerde eklendiği anlaşılır (Angold,2004).

İznik (Nikaia) kenti, başkent sıfatını taşımış olması sebebiyle önemini her zaman koruyan bir şehir olmuş ve tarih boyunca birçok istilalara sahne olmuştur. Türlü istilalar ve doğal afetler nedeniyle kent büyük ölçüde tahrip olmuş ve eski yapıların çoğu yıkılmıştır. Bugün büyük ölçüde küçülmüş olan bu kentte Bizans dönemine ait bazı yapı kalıntılarına rastlanılmaktadır (Tuğlacı, 1985).

Osmanlı Döneminde 1320'li yıllarda, Nikaia kentinin içinde bulunduğu kötü durum, Bizanslı yazarların, kentin geçmişteki görkeminden ve yaşadığı parlak günlerden söz etmesine neden olmuştu; fakat kent Osmanlıların eline geçtikten sonra hiçbir şey yazılıp çizilmemiştir (Nicol,1996).

Orhan Bey, şehrin merkezinde bulunan Ayasofya Kilisesi'ni (Şekil 3.3.2 ve Şekil 3.3.3), Cuma Camii'ne dönüştürmüş (Aşıkpaşazade,1913; Neşri,1949; Taeschner,1932) ve bir manastırı da medrese haline getirmiştir. Bu Osmanlı topraklarında kurulan ilk medrese özelliğini gösterir.

Yenişehir Kapısı'nın dışına bir camii inşa ettirmiştir. Bu da, Orhan Bey'in yaptırdığı ilk camidir. Caminin yapım yılı tam olarak bilinmemekle birlikte, İznik (Nikaia)'in ele geçirilişinden sonra bir ya da iki yıl içinde tamamlandığı sanılmaktadır. Camiye bağlı olarak bir de imaret bulunmaktaydı (Otto-Dorn,1941).

[1] 1204 yılında Bizans İmparatorluğu Latinler tarafından ele geçirilince Theodoros Laskaris İznik'te kendisini imparator ilan etti ve kent dini, siyasi ve kültürel bir merkez halini aldı. İznik Rum Devleti, 1204-1261 yılları arasında burada hüküm sürmüştür (Tuğlacı,1985).

Şekil 3.3.2 İznik (Nikaia) Ayasofya Kilisesi (Özlem Akbaş Önsoy, 2019)

Şekil 3.3.3 İznik (Nikaia) Ayasofya Kilisesi (Özlem Akbaş Önsoy, 2019)

Büyük gezgin İbn Battuta, kentin surlarından oldukça etkilenmişti, bu surların iki değil, dört sıradan oluştuğunu belirtmişti. Surların arasında meyve bahçeleri, çiftlikler ve işlenen tarlaların yer aldığını yazmıştır. Tıpkı Konstantinopolis'in son dönemlerinde olduğu gibi, surların çevresindeki alanlar tarıma açılmıştı. Bu durum, Nikaia'nın Osmanlı kuşatmasına nasıl bu kadar uzun bir süre dayanabildiğini de gösterir (Aşıkpaşazade, 1913; Neşri, 1949; Taeschner, 1932).

İznik (Nikaia)'teki ilk camilerden biri, 1345 tarihli Hacı Hamza Camiidir. Bu camiye 1349 yılında, adına kaynaklık eden Hacı Hamza Türbesi de eklenecektir. Fakat İznik (Nikaia)'te kesin tarihli ilk camii bu değildir. Bu onur, 1333 yılında inşa edilen Hacı Özbek Camii'ne aittir[1] (Şekil 3.3.4 ve Şekil 3.3.5).

Şekil 3.3.4 İznik (Nikaia) Hacı Özbek Cami (Özlem Akbaş Önsoy, 2019)

[1] İznik, Erken Osmanlı Dönemi Mimarlığı'nın plan, cephe ve süsleme açısından önemli ve prototip olarak nitelendirilebilecek yapıları ile donatılmıştır. Erken Osmanlı Mimarlığının dini yapı plan tipolojisinde tek kubbeli tip olarak tanımlanan plan tiplerinin İznik2te uygulandığı ve klasik dönemin etkilendiği plan tipleri arasında olduğu söylenebilir. İznik Hacı Özbek Cami buna örnek olarak gösterilebilir

Şekil 3.3.5 İznik (Nikaia) Hacı Özbek Cami (Özlem Akbaş Önsoy, 2019)

Bölge, 1204 yılından sonraki sürgün döneminde oldukça önem kazanmış ve imparatorluk ailesinin üyelerinin kaldığı bir yer haline gelmiştir[1] (Foss,1996). Bunun sonucunda buranın aynı zamanda imparatorluk kilisesi olarak işlev görmesi ise ayrı bir konudur. Fakat geleneksel Bizans kentinin odak noktaları ile bir paralellik yoktu. Kentin merkezinde Ayasofya ve kuzeyinde de Tryphon kiliseleri yer almaktaydı. Kentin kuzey doğu bölümü, ızgara modelini oluşturan sokaklarla kaplıydı ve bir Bizans kenti olarak, kentin en kalabalık bölgesini oluşturuyordu. Ayasofya ve İstanbul kapısı arasında kalan Aziz Tryphon ise kendi haline bırakılmıştır. Osmanlılara ait yapılaşmanın ilk örnekleri yoğun olarak kentin kuzeydoğusunda başlamıştır. Bu durum, aynı zamanda, Osmanlıların yerleşim için seçtiği ilk bölge olduğunu gösterir (Otto-Dorn,1941).

Bizans Nikaia'sının Osmanlı İznik'ine dönüşmesinde en etkin rol oynayan kişi, kentin 1331 yılında ele geçirilmesinden hemen sonra teslim edildiği Orhan'ın

[1] Foss, bu bölgeyi aynı zamanda, Nikaia imparatorlarının taç giyme törenlerinin yapıldığı St. Sophia Kilisesi'ne alternetif bir tören yeri olarak tanımlar. Bunun nedeni olarak da, Ayasofya Kilisesinin galerileri olmasını öne sürer. Galeriler, taç giyme törenlerinde gerekli bir unsurdu, çünkü bunlar, imparatorun alkışlanıp selamlanması için gerekliydi. Oysa Nikaia İmparatorları, imparatorun selamlanması için bir kalkan üzerinde havaya kaldırılma geleneğini başlatmışlardı. Bu gelenek, taç giyme törenlerinde galerilerin gerekliliğini ortadan kaldırmıştır.

eşiydi. Kendisine Bayalun[1] (İslam Ansiklopedisi,1960) Hatun olarak gönderme yapan gezgin İbn Battuta'yı ağırlayan da oydu. Adı Nilüfer idi (Encyclopaedia of İslam,1936). Nilüfer, Orhan Gazi'nin en büyük oğlu Süleyman Bey ile babasından sonra tahta oturacak I. Murat'ın annesiydi. Nilüfer 1388 yılında ölünce, I. Murat annesi adına İznik (Nikaia)'te Nilüfer Hatun İmarethanesini yaptırmıştır. İmaret, görkemli bir yapıdır ve mimari açıdan son derece önemlidir (Şekil 3.3.6 ve Şekil 3.3.7). Bu yapı, Osmanlı mimarisinin standart biçimlerinden biri olacak T-biçimli yapıların ilk örneğidir. Yapı büyük olasılıkla, kente İslam'ın damgasını vurmak amacıyla inşa edilmişti. Oğlunun, annesinin anısına İznik (Nikaia)'te görkemli bir yapı yaptırması ilk bakışta tuhaf görünebilir. Bunun nedeni, Nilüfer'in İznik (Nikaia) kenti ile sıkı bağları olması ve burada gördüğü büyük ilgiden kaynaklanmış olabilir (Angold,2004).

Şekil 3.3.6 İznik (Nikaia) Nilüfer Hatun İmareti (Archnet, 2018)

(Günümüzde İznik (Nikaia) Müzesi olarak kullanılmaktadır.)

[1] Bayalun sözcüğünün Nilüfer adının yanlış okunan bir biçimi olduğu ileri sürülür. Fakat bu olasılık dışıdır. Bayalun sözcüğü büyük olasılıkla bir ad olarak değil, bir unvan olarak kullanılıyordu(İslam ansiklopedisi,1960).

Şekil 3.3.7 İznik (Nikaia) Nilüfer Hatun İmareti (Özlem Akbaş Önsoy, 2019)

Sonraki 175 yıl boyunca, gezginlerin kayıtları ve öteki yazılı kaynaklar, İznik (Nikaia) hakkında sessiz kalmaktadır. O dönemde sessiz ve boş bir kent gibi görünen İznik (Nikaia), Osmanlı Devleti için önemli bir merkez olma özelliğini bu süre içinde kazanmıştır. İznik'i topraklarına katan Osmanlılar, kent çevresinin surlarla ve su dolu hendeklerle çevrilmiş olduğunu gördüler. Kapılarının önünde inip kalkan demir kapılar ile ahşap köprüler yer almaktaydı. Sur dışı bağlık bahçelikti. Su kuyulardan temin ediliyordu (Yalman,1999).

XIV. XV. ve XVI. yüzyıllarda bir sanat merkezi olan İznik (Nikaia), ürettiği ve dünyaca ün kazanan çini ve seramikleriyle tanınır.

XVII. yüzyılda sıtma ve koleranın kentte kol gezmeye başlaması, çinicilik ve seramikçilikte gerilemenin başlaması ve halkın yavaş yavaş İstanbul'a göç etmesi, İznik (Nikaia)'in önemini yitirmesine neden olur.

XVIII. yüzyılda çöküş daha da hızlanmıştır.

XIX. yüzyıl sonlarında nüfusu hızla azalan ilçede 1220 kişinin yaşamakta olduğu belirlenmiştir. Bu yıllarda Browski adlı gezgin "İznik (Nikaia) denilen köy,

surların içinde bir köşeye büzülmüş, geri kalan yerleri harabe, bağlar, ceviz ve kestane ağaçları ile çınar ve birkaç çam kaplamıştır. Şurada burada minareler yükselir. İznik (Nikaia) içsiz cevize veya kabuğu kalmış bir yumurtaya benzemekte" demiştir (Yalman,1999).

3.3.2 İznik (Nikaia) Roma Mimarisi

Surlar; Nikaia (İznik) stratejik, ticari, ulaşım ve coğrafi konumu nedeniyle kurulduğu M.Ö IV. yüzyıldan bu yana dış etkenlere karşı kendisini koruma ihtiyacı duymuştur.

Şehir batıda göle, diğer yönlerde ise düz ovaya açılmaktadır. İznik (Nikaia)'te Roma Dönemine ait mimari yapıların en başında surlar gelmektedir (Şekil 3.3.8 ve Şekil 3.3.9)

Şekil 3.3.8 İznik (Nikaia) surları (Özlem Akbaş Önsoy, 2019)

Şekil 3.3.9 İznik (Nikaia) Surları (Özlem Akbaş Önsoy, 2019)

Şekil 3.3.10 İznik (Nikaia) İllüstrasyon Çalışması (Umay Müze Tasarım ve Teknolojileri, 2019)

Kent savunmasına karşın katkısı olan surlar hakkında ilk bilgileri Strabon'dan almaktayız (Strabon 12, 4, 7).

Hellenistik dönemde 16 stadium (2893 m) uzunluğunda olduğunu öğrendiğimiz ilk surlar hakkındaki kalıntılar belirlenememekle birlikte o yıllarda kentin bugünkünden daha küçük olduğunu anlıyoruz (Schneider ve Karnapp,1938). Nikaia'nın Helenistik planı esas alınarak Roma döneminde genişletildiği, dört ayrı yöne uzanan yollar üzerine birer taç kapının yapılması, ayakta duran sur ve burçların belli ki başlangıcını teşkil etmiştir. İşte bu kapıları esas alan konumu ile güneybatıdaki zikzakları da bir hat olarak kabul edersek, altı kenarlı bir çokgen planı andırmaktadır (Yalman,2000), (Şekil 3.3.10).

Sur duvarlarında üç devre ayırt edilir (Schneider – Karnapp,1938).

Birinci evrede duvarlar moloz taş ve tuğladan harçla örülmüş, böylece yatay tuğla kuşaklarıyla duvara sağlamlık kazandırılmıştır (Abbasoğlu ve Delemen,2004).

ikinci evreye ait duvarlar daha yüksek bir düzleme oturan, teknik açıdan bir değişiklik göstermez. Ancak devşirme malzeme – özellikle tiyatrodan sökülen bloklar ve oturma kademeleri yoğundur (Fıratlı,1971).

Üçüncü evrede sur duvarları ve kuleler yükseltilmiştir. Ayrıca ana surun önüne bir siper duvarı inşa edilerek savunma sistemi güçlendirilmiştir (Schneider – Karnapp,1938).

Bugünkü surların büyük bir kısmı VIII. , X. ve XIII. yüzyıl Bizans işçiliğidir ve surların üzerinde onarım sırasında kullanıldığı tahmin edilen birkaç önemli Bizans dönemi Kilise kalıntısı olduğu düşünülen parçalar gezginciler tarafından çizilmiş olan gravürlerde görülmektedir[1](Atasoy ve Raby, 1989),(Şekil 3.3.11).

[1] İznik Lefke kapı Gravürü, 1850 yılında İngiliz gezginci Charles Texier tarafından çizilmişitir.

Şekil 3.3.11 İznik (Nikaia) Lefke Kapısı Gravürü (Texier, 2002)

Surları: 1- Ana surlar, 2- Ön surlar, 3- Hendekler, 4- Kapılar şeklinde bölümlere ayırabiliriz.

Görkemli İznik (Nikaia) surlarının en ilgi çekici kısımlarını, kesme taşlarla Roma döneminde M.S. I. yüzyılda yapılmış olan taç kapılar teşkil etmektedir. Bugünkü ana caddelerin, Kılıçarslan Caddesi ile Atatürk Caddesi'nin her iki yönündeki kapılar ana yerleşimlerin veya yerlerin adlarını taşımaktadır. Strabon, kent merkezindeki Gymnaseum'dan dört ayrı yöne bakılınca bu kapıların görüldüğünü yazmıştır (Strabon 12, 4, 7).

Yapılan araştırmalar doğuda Lefke, kuzeyde İstanbul, güneyde ise Yenişehir Kapıları'nın birbirlerine benzer tipte inşa edildiklerini, Göl Kapı'dan ise günümüze herhangi bir kalıntının ulaşmadığını ortaya koymuştur (Yalman,2000).

İstanbul kapı: İznik (Nikaia)'in kuzeyinde Atatürk Caddesi'nin surlara ulaştığı en uç noktada yer almaktadır. Orhangazi'ye yönelen yolun üzerindeyken, biraz batısında surlar yarılarak açılan yol nedeniyle tali duruma dönmüştür. Antik

dönemde İstanbul'a giden yola açılmasından dolayı bu isimle anılmaktadır (Şekil 3.3.12).

Şekil 3.3.12 İznik (Nikaia) İstanbul Kapı (Özlem Akbaş Önsoy, 2013)

Dış, orta ve iç olmak üzere üç ayrı kapıdan oluşmaktadır. Dıştaki kapı ön sura aittir. Yanlarında yarım silindirik iki kule yükselmektedir (Schneider ve Karnapp, 1938). Bir sıra moloz taş, iki sıra tuğla ile başlayan bu kısmın devamı tamamen tuğla ve kiremit parçaları ve kireç kum harcı ile örülmüştür. Üç ayrı yönde birer mazgal penceresi yer almaktadır. Kapı ve kuleler arasında yer alan kısmın ortasındadır. Yan ve üst söveler silindirik koyu gri granit sütunların demir kuşak ve hatlarla birbirine bağlanmasıyla oluşturulmuştur. Sövelerin üzerindeki büyük kemer köşe duvarları üzerine oturmaktadır. Kemer ile söve arası tuğla ile örülerek doldurulmuştur. Üstteki yatay sütunun her iki ucu duvardan dışa çıkıntı yapan konsollarla takviye edilmiş bölümlere oturmaktadır (Yalman,2000).

Kapının batısında ve doğusunda duvara konulmuş mermer bir friz parçası vardır. Bunlar kapıyı oluşturan sütuna bitişiktir. İç kapının söveleri üzerinde, Roma tiyatrosundan getirilen, cepheleri kuzeye, orta kapıya dönük iki yüksek kabartma tiyatro maskı yer almaktadır (Şekil 3.3.13 ve Şekil 3.3.14, Bkz bölüm 5, Katalog No 7).

Şekil 3.3.13 İznik (Nikaia) İstanbul Kapıda Bulunan Tiyatro Maskları (Özlem Akbaş Önsoy, 2009)

Şekil 3.3.14 İznik (Nikaia) İstanbul Kapıda Bulunan Tiyatro Maskları (Özlem Akbaş Önsoy, 2009)

İç kapı çeşitli antik yapılardan getirilen kiklopik mimari parçalar ve kitabeler ile örülmüştür. İç kapının kuzeybatı yüzeyinde kazınmış bir büst kabartmasının Büyük İskender'e ait olduğu belirtilmektedir. İç kapının ortasında 3.50 m genişliği, 4.15 m yüksekliği ve 4.01 m derinliği olan bölüm iki kanatlı ahşap kapı ile kapatılmaktaydı. İki yanındaki 1.75 m genişliğindeki geçişler yayalar için açılmıştır (Yalman,2000).

İstanbul kapının girişindeki maske yüzlü taşları bile çaresizlikten antik tiyatrodan alıp burada kullanmışlar. Aynı şekilde en dış kısımda da göze çarpan; zırhlı, miğferli, mızraklı askerlerin birbirleriyle olan mücadeleleri işlendiği figürler bile çeşitli yerlerden sökülüp buranın müdafaası için kullanılmıştır.

Lefke Kapı: İznik (Nikaia)'in doğusunda Kılıçarslan Caddesi'nin sonundadır. Sakarya Nehri (Sangarios) kıyısında kurulan Lefke kenti, bugünkü Osmaneli'ne ulaşan yola açılması nedeniyle bu isimle bilinmektedir(Şekil 3.3.15).

Şekil 3.3.15 İznik (Nikaia) Lefke Kapı (Özlem Akbaş Önsoy, 2019)

Lefke Kapı'nın bazı bölümlerinde Eski Yunanca yazılmış çeşitli kitabeler yer alır. Bu gibi değişik malzemeler yine İstanbul Kapı'da olduğu gibi antik Roma tiyatrosundan sökülüp buranın müdafaasında kullanılmıştır. İki yanda yuvarlak kulelerle sınırlı, üzeri kemerle örtülü bir geçide, dörtgen bir iç avluya ve kemerli bir geçide sahiptir (Şekil 3.3.16).

Şekil 3.3.16 İznik (Nikaia) Lefke Kapı (Özlem Akbaş Önsoy, 2019)

Dıştaki kemerli geçit, boyutları ve ayrıntılarıyla İstanbul Kapıya benzemektedir (Merkelbach, 1987). Lefke Kapı'nın doğu ve batı cepheleri aynı özellikleri taşımaktadır. Günümüze 1.80 m'lik kısmı toprak altında kaldığından görkemli görünüşünü kısmen yitirmiş halde gelmiştir (Yalman,2000).

Yenişehir Kapı: Diğer iki kapı gibi üç kısımdan oluşmaktadır. İki yanda yuvarlak kulelerle sınırlı, üzeri kemerle örtülü bir geçide, dörtgen bir iç avluya ve kemerli bir geçide sahiptir (Schneider – Karnapp,1938). Dıştan kente ilk girişi sağlayan

kapı ön sura bağlıdır, batı kısmı şiponyen parçalardan yapılmış olup surla birleşiktir ve doğu kısmı küçük bir surla bağlantılıdır (Yalman, 2000), (Şekil 3.3.17 ve Şekil 3.3.18)

Şekil 3.3.17 İznik (Nikaia) Yenişehir Kapı (Özlem Akbaş Önsoy, 2019)

Şekil 3.3.18 İznik (Nikaia) Yenişehir Kapı (Özlem Akbaş Önsoy, 2019)

Göl Kapı: İznik kent surlarının kente girişi sağlayan dört apıdan biridir ancak günümüze bir şey kalmamıştır. Sur duvarları ve burç kalıntıları görülmektedir (Şekil 3.3.19).

Şekil 3.3.19 İznik (Nikaia) Göl Kapı (Özlem Akbaş Önsoy, 2019)

Tapınaklara bakacak olursak Asklepios Tapınağı, Tyche Tapınağı, Commodia Tapınağı ve Severia Tapınağına kısaca değinmemiz gerekir.

Asklepios Tapınağı: Nikaia'da Korint nizamında yapılmış olan Asklepios Tapınağı ile ilgili bilgileri Nikaia sikkelerinden öğrenmekteyiz (Ruge,1936). Tapınağın ön ve arka cephelerinde altışar, yan cephelerinde on birer adet yivli sütun bulunmaktadır. Krepis üç basamaklıdır. Cephede görülen Asklepios Heykeli elindeki yılan dolamış asası ile ayakta durmaktadır. Şiddetli bir deprem sonucunda yıkıldığı anlaşılan tapınağın yeri belirlenememiştir (Yalman,2000).

Tyche Tapınakları: Nikaia sikkelerinde iki Tyche Tapınağı belirlenmiştir. Bunlardan birincisi İon nizamındadır. Ön ve arka cephelerinde altışar, yan cephelerinde on birer adet sütun bulunmaktadır. Krepis altı basamaklıdır. Üçgen

alınlığı içinde kalkan motifi işlenmiştir. Tepe ve köşe akroterleri belirgindir. II. Kader Tanrıçası Tyche Tapınağı, Korint nizamında inşa edilmiştir. Ön ve arka cephelerinde altışar, yan cephelerinde on birer sütun sıralanmaktadır. Üçgen alınlıklıdır (Yalman,2000).

Commodia Tapınağı: Roma İmparatorlarından Commodus (M.S. 180–192) döneminde Commadia Bayramları nedeniyle Nikaia'da inşa edilmiş olan bu görkemli tapınağın ön ve arka cephelerinde dörder sütun, yan cephelerinde yedişer sütunun yer aldığı, üç basamaklı krepisinin olduğu anlaşılmaktadır (Schneider,1943; Bittel,1989). Tapınağın yeri ve hangi nizamda inşa edildiği bilinmemektedir.

Severia Tapınağı: Roma İmparatorlarından Septimus Severus (193–211) adına düzenlenen Severia bayramları nedeniyle inşa ettirilmiş olan tapınak, Korint nizamındadır. Ön ve arka cephelerinde dörder, yan cephelerinde ise yedişer sütun bulunmaktadır. Köşedeki sütunlar daha belirgin şekilde işlenmiş ve kalın olarak gösterilmiş, üzerlerine çeşitli kabartma motifler yerleştirilmiştir. Krepisi üç basamaklıdır. Ön cephelerindeki sütunlar arasında ortadan Septimus Severus'un, yanlarında ise oğulları Caracalla ve Geta'nın büyük boy heykelleri yer almaktaydı (Yalman,2000).

Obelisk; halk arasında "Beştaş", "Dikilitaş", ve "Nişantaşı" olarak da biline n bu anıt, İznik (Nikaia) İlçesinin 8 km kuzeybatısındadır. Roma döneminde Nikaia'dan, Nikomedia'ya giden karayolun virajında inşa edilmiştir (Scheneider, 1943).

Günümüzde bağ içinde yükselen mezar anıtı Nikaia Kapı'larını yaptıran Cassius Chrestus'un kardeşi ve yeğeni olan C.Cassius Philiscus'a aittir. Anıtın, gri damarlı kesme taşlardan yapılmış demir bağlantılı kaidesinin yüksekliği 3 m, genişliği 2 m olan kare prizma şeklindedir. Bunun üzerine 0.46 m yüksekliğinde çok yivli bir korniş oturtulmuştur. Bunun köşelerinde palmetlerle bezemeli akroterler yer almaktadır. Bir kısmı tahrip olmasına rağmen belirgindir (Şahin,1978; Fıratlı,1961; Scheneider,1943), (Şekil 3.3.20 ve Şekil 3.3.21).

Şekil 3.3.20 İznik (Nikaia)'teki Obelisk (Özlem Akbaş Önsoy, 2019)

Şekil 3.3.21 İznik (Nikaia)'teki Obelisk Kaidesinin Detayı (Özlem Akbaş Önsoy, 2019)

Kaidede üçgen prizmatik dikili taşın iki yanında, görülen ayak izleri ve bağlantı yuvaları, bu kısımda bronz heykellerin bulunduğunu işaret etmektedir (Schede,1935).

İki tane mezar anıtı vardır:

Threptus Mezar Anıtı: İznik (Nikaia)'in güneyinde Roma döneminde nekropol olarak kullanılan sahada çıkan anıt, İznik Müzesi'ne nakledilmiştir. Mezar anıtı kesme taştan yapılmış iki basamaklı platform ile başlamaktadır (Yalman,2000),(Şekil 3.3.22).

Şekil 3.3.22 İznik (Nikaia)Threptus Mezar Anıtı (Özlem Akbaş Önsoy, 2003)

Çamdibi Mezar Anıtı: İznik (Nikaia)'in güneydoğusunda Çamdibi Köyü'nün 500 m batısında, toprak yolun kenarında, su kanalı yanında, beyaz rekristalize kalker kayalığa oyulmuş mezar anıtı yer almaktadır. Bu eser, mezar steli, merdiven ve sabit lahit tekneleri olmak üzere üç ana bölüme sahiptir (Yalman,2000), (Şekil 3.3.23 ve Şekil 3.3.24).

Şekil 3.3.23 İznik (Nikaia)Çamdibi Mezar Anıtındaki Lahit teknesi (Özlem Akbaş Önsoy, 2018)

Şekil 3.3.24 İznik (Nikaia) Çamdibi Mezar anıtının Batı Cephesi (Özlem Akbaş Önsoy, 2018)

Threptus mezar anıtı, İstanbul Kapı burç temellerindeki mezar stelleri, Lefke kapıdaki mezar stelleriyle İznik müzesindeki steller, benzer mezar stelleridir. Kabartma şeklindeki Çamdibi Mezar Anıtı steli de aynı tarzın devamıdır. MS III. yüzyılın özelliklerini yansıtmaktadır. Anıtta yazıtın bulunmayışı, sadece boş teknelere ulaşılması, mezarların kimlikleri hakkında bilgi sahibi olmayı güçleştirmektedir (Yalman,2000).

Mezar yapıları olarak Dörtyol Nekropolü, Karacakaya Tümülüsü, Hespekli Kaya Mezarı ile Merdivenli Kaya sunak alanı incelenebilir.

Dörtyol Nekropolü: İznik (Nikaia) – Yenişehir karayolunun 5.5 km'sinde karayollarınca stabilize malzeme alınan ocakta ekskavatörlerle yapılan kazı çalışmaları sırasında bazı kiremit mezarların çıkması üzerine çalışmalar durdurulmuştur (Yalman,2000).

Bu mezarların zemini ince levhalarla döşenmiştir. Yanları, baş ve ayakuçları tuğlayla örülmüştür. Üst kısmı ise özel olarak yapılmış ve tepe noktasında birbirine dayanmış kalın ve büyük ölçekli kiremitlerle kapatılmıştır. Normal toprak yüzeyinden 1.5 ile 2 m derinde yer alan bu mezarlar doğu- batı uzantılıdır. Üstlerini örten kiremit ve tuğlalar kalın olup, üzerindeki toprak basıncına dayanıklıdır. İç kısımlarında kırmızı boya ile (x) işaretleri görülmektedir. Yetişkin kişilere ait mezarların yanında aynı özelliklere sahip çocuk mezarları da bulunmaktadır. İznik yöresinde benzer mezarlara rastlanılmaktadır. Roma dönemine ait benzer kiremitler müzede sergilenmektedir (Yalman,2000), (Şekil 3.3.25).

Şekil 3.3.25 İznik (Nikaia) Dörtyol Nekropolü (Yalçın Öztürk, 2019)

Karacakaya Tümülüsü: İznik (Nikaia) – Bursa Karayolu'nun 9. km'sinde göl kenarında, göl yüzeyinden 26.5 m. yüksekliğe sahip Karacakaya olarak bilinen ve günümüzde yanında bir lokanta ve kamp yerinin işletildiği sahada ana yapısı kalker olan doğal bir tepe yükselmektedir. Bu tepenin üst kısmındaki düzlükte Roma dönemine ait bir tümülüsün olduğu, tümülüse ait mezar odasının önemli kısmının tahrip edildiği, sökülen bazı taşların buradan alındığı, göle veya yola doğru yuvarlandığı belirlenmiştir (Yalman,2000), (Şekil 3.3.26 ve Şekil 3.3.27).

Şekil 3.3.26 İznik (Nikaia)Karacakaya Tümülüsü (Yalçın Öztürk, 2019)

Şekil 3.3.27 İznik (Nikaia)Karacakaya Tümülüsü (Yalçın Öztürk, 2019)

Kiklopik rekristalize kalker bloklar kaba yontulmuştur. Kesme taşların bir kısmı mezar odasının duvarlarının sınırlarını belirtecek şekilde in situ olarak yerlerini korumakla birlikte önemli bir kısmı başka yapılarda temel taşı olarak kullanılmak üzere yerlerinden sökülmüştür. (Fıratlı,1961),(Şekil 3.3.28)

Hespekli Kaya Mezarı: İznik (Nikaia)'in kuzeyinde Elbeyli'ne giden yolun Dörttepeler Tümülüsüne yakın kısımda, çamlık sırtta doğal kayalara oyularak yapılmış mezar odası halk arasında "berber kaya" olarak da bilinmektedir.

Mezar odasının batı cephesinin çökmesinden dolayı, giriş kapısı ve mezarların bir kısmı tahrip olmuştur. Odanın doğu yuvarlak kemerli bir niş yer almaktadır. Tabanında belirlenen iki demir bağlantısı, niş içinde stel ve heykel bulunduğunu belgelemektedir. Mezar odasının giriş cephesinin üstünde "tabular raza" yer almaktadır. Tavanı basık ve sivri tonoz tipidir (Yalman,2000), (Şekil 3.3.28).

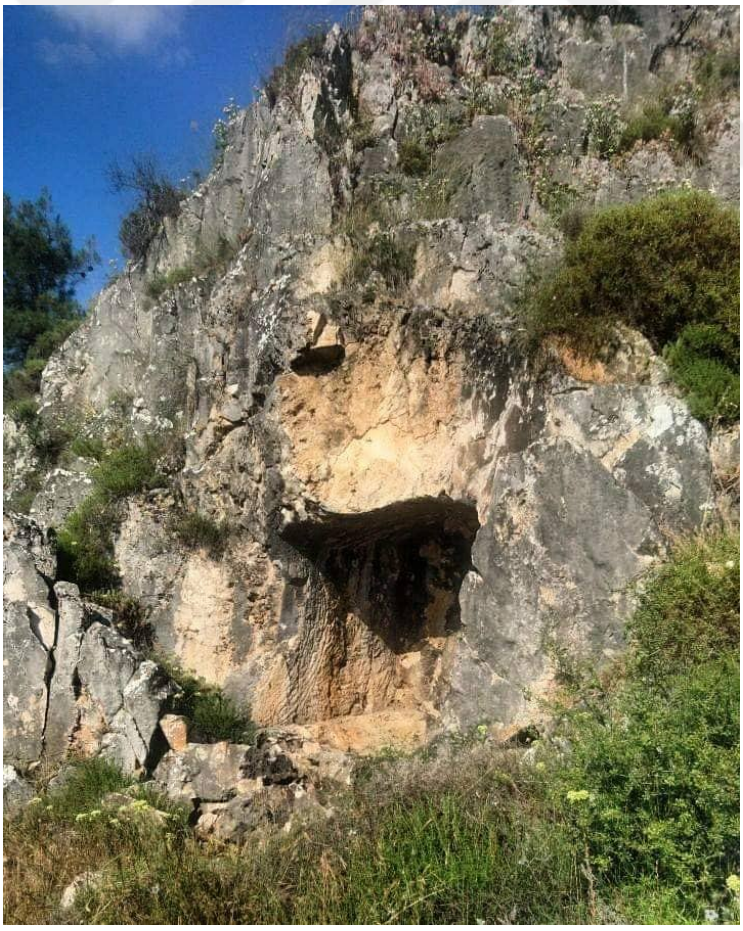

Şekil 3.3.28 İznik (Nikaia) Hespekli Kaya Mezarı (Özlem Akbaş Önsoy, 2019)

Merdivenli Kaya: İznik (Nikaia) Elbeyli Karayolu'nun 6. km'sinde, Elbeyli halinin yanındadır. Nikaia'nın kuzeybatı nekropolü içinde, doğal kayalık düzeltilerek hazırlanmış sunak alanıdır (Fıratlı,1961; Scheneider 1943). Mavi, gri damarlı kristalize kalkerden oluşan bu doğal kayalık, Nikaia'nın Helenistik, Roma ve Bizans zamanında cenaze törenlerine daha çok kişinin katılımı sağlamak için merdivenler geniş işlenmiştir. Alanda kayalara oyulan dikdörtgen yuvalara ahşap direkler dikilerek oluşturulan mekânlarda, törene katılanlar yerlerini alırdı (Yalman,2000), (Şekil 3.3.29 ve Şekil 3.3.30).

Şekil 3.3.29 İznik (Nikaia) Merdivenli Kaya Sunak Alanı (Özlem Akbaş Önsoy, 2019)

Şekil 3.3.30 İznik (Nikaia) Merdivenli Kaya Sunak Alanı (Özlem Akbaş Önsoy, 2019)

Köprüler; 2 tane köprüden söz edilebilir: Tarihteki önemli ve uzun süreçli rolü nedeniyle birçok yol Nikaia'dan geçmekteydi. Bunlar arasında, devrin en yoğun trafiğine sahip olanı, Balkanlardan, Bizans'a, İstanbul Boğazı'ndan Kalchedon (Kadiköy)'e, Nikomedia'ya (İzmit), Eribolon'a, Libum, Liada (Gümüzlü veya Elbeyli)'yi izleyerek Nikaia'ya ulaşan en ünlüsüydü. Bu yol Juliopolis, Ankyra üzerinden Antiocheia (Antakya)'ya gitmekte ve "Hacılar Yolu" olarak bilinmektedir. Bu yolun Roma İmparatoru Trajan devrinde var olduğu, Hadrianus'ın Nikaia'ya bu yolla geldiği bilinmektedir. Ele geçen arkeolojik verilerle, bu yolun ulaşım ve ticaret yanında önemli askeri seferler için de sık sık kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bölgede bu yollara ait izler ve günümüze ulaşmış olan iki köprü bulunmaktadır (Schede,1935).

Karasu Köprüsü: Antik kaynaklardan, Justinianus'un sel sularının bu kesimde önemli olan bu yolu defalarca tahrip ettiği için, burada büyük bir köprü inşa ettirdiği bilinmektedir. Köprünün başlangıç ve bitişleri daha alçak seviyede olup, önemli kısmı sellerin getirdiği mil tabakasıyla örtülü bulunmaktadır. (Şekil 3.1.31).

Şekil 3.3.31 İznik (Nikaia) Karasu Köprüsü (Özlem Akbaş Önsoy, 2019)

Köprünün uzunluğu 40 m'dir. Dört büyük yuvarlak kemer ile ortada tuğla örgülü ufak yuvarlak kemerli, tahliye gözlü köprünün ana göz kemerleri 4, 5, 6, 7 sıralı kalın tuğlalar ve şipolyen kesme taşlarla harç kullanılarak örülmüştür. Diğer kısımları moloz, kırma, antik taşlar ve tuğla dolgu parçalarıyla inşa edilmiştir (Yalman,2000).

Roma Köprüsü: İznik (Nikaia)'ten Orhangazi'ye giden karayolunun Çakırca yönünde kuzeye dönen bağ ve bahçe yolunun 100. m'sinde kuru dere üzerinde, doğu batı uzantılı olarak ayaktadır. Nikaia (İznik) ile Nikomedia (İzmit) Roma yolu üzerindeki bu taş köprü halk arasında Kuru Köprü olarak da bilinmektedir (Şekil 3.1.32).

Şekil 3.3.32 İznik (Nikaia) Roma Köprüsü (Özlem Akbaş Önsoy, 2019)

Üç gözlü olan köprünün ortadaki gözü büyük, iki yandakiler daha küçüktür. Köprünün doğu ve batıdaki Roma yolu bir miktar devam edip bağlar arasında kaybolmaktadır. Köprü gri rekristalize kalker bloklarla örülmüştür. Taşlar birbirine demir kenetlerle bağlanmıştır. Köprünün korkulukları yoktur. Dolgu kısımları moloz taşlardandır (Fıratlı,1961; Yalman,2000; Scheider ve Karnapp 1938).

Su yapıları başlığı altında da Lefke Kapı Su Kanalı ile Kaynarca Nyphenium'u inceleyebiliriz:

Lefke Kapı Su Kanalı: İznik (Nikaia)'in doğusunda, surların dışında, Elmalıdağ eteklerinde Katırcı İni ile Berber Kayası uzantısındaki doğal mağaradan çıkan su bir kanal ile kente Roma döneminde nakledilmiş olup, kanal bugünde ayaktadır (Şekil 3.3.33, Şekil 3.3.34 ve Şekil 3.3.35).

Şekil 3.3.33 İznik (Nikaia) Lefke Kapı Su Kanalı (Özlem Akbaş Önsoy, 2019)

Şekil 3.3.34 İznik (Nikaia) Lefke Kapı Su Kanalı (Özlem Akbaş Önsoy, 2019)

Şekil 3.3.35 İznik (Nikaia) Lefke Kapı Su Kanalı (Özlem Akbaş Önsoy, 2019)

Doğal kayalığın ağız kısmı bir duvarla dışarıya doğru uzanmakta, buraya yakın bölümde oluşturulmuş havuza su doldurulup dinlendirilmekteydi. Havuzun çevresinde görülen rektogonal, kolosal kesme taştan mimari parçalar burada arkeolojik bir yapının varlığını işaret etmektedir. Su kanalının Roma döneminde İmparator Hadrianus'ın (M.S. 117-138) buyrukları ile yaptırıldığını kent surlarındaki bir kuleye ters şekilde konmuş olan kitabeden öğrenmekteyiz (Yalman,2000). Kanal; moloz taş, konglomera, devşirme mimari parçalar, tuğlalar ve kireç kum harcı ile örülmüştür. Roma ve Bizans dönemlerine ait mermer bezemeli mimari ve yazıtlı parçalar dikkat çekmektedir.

Kaynarca Nyphenium'u: Anıtsal bir yapıya ait olan arşitrav parçaları faskiyeli bölümden sonra öküz başları (Bukranion)'na takılı girlantlar bunların arasında medusa başları işlenmiştir. Bu frizin anıtı çevrelediği anlaşılmaktadır. Anıtsal bir çeşmeye (Nypheneium) ait olan üçgen alınlığın içinde kabartma bir kalkan motifi yer almaktadır. Mimari parçaların çıkarıldığı sahada yapılacak kazı çalışmalarında bu esere ait diğer parçalara da rastlanacağı sanılmaktadır (Yalman,2000).

Bu bölümün sonunda İznik (Nikaia) Roma Tiyatrosunun yapımında kullanılan taşlarının getirildiği taş ocakları da konumuzu ilgilendirdiği için mimari kapsam açısından değerlendirilmeye alınarak kısaca bahsedilmiştir.

Deliktaş Taş Ocağı: İznik (Nikaia)'in 3,5 km kuzeybatısındaki sırtlarda Roma döneminden günümüze dek işlendiği bilinen bölgedeki taş ocaklarının en büyüğüdür. Antik dönem işletmeciliğinin izlerini taşımaktadır.

Bu ocak bilhassa Roma döneminde Nikaia'da yapılan yedi tapınak, tiyatro, forum, Agora, gymnasium gibi anıtsal yapılara taş temininde kullanılmıştır. Kazısı yapılan tiyatroda, tapınaklarda, yivli sütun tanburları, arşitravlar, sütun başlıkları, friz parçaları, mezar stelleri ile lahitlerin birçoğu bu ocaklardan çıkarılan taşlardan yapılmıştır. Deliktaş ocağından çıkarılan bu taşlar halk arasında adı mermer veya çiğmer olarak adlandırılmaktadır. Bunlar koyu gri – mavi renklidir. Bir kısmında kirli beyaz damarlar görülmektedir. Bu ocaktaki

taşlar orta ve yüksek derecede başkalaşım geçirmiştir. Bunlara rekristalize kalker, yarı mermer denilmektedir (Yalman,2000), (Şekil 3.3.36 ve Şekil 3.3.37).

Şekil 3.3.36 İznik (Nikaia) Deliktaş Taş Ocağı (Yalçın Öztürk, 2019)

Şekil 3.3.37 İznik (Nikaia) Deliktaş Taş Ocağı (Yalçın Öztürk, 2019)

İnikli Taş Ocağı: İznik (Nikaia)'in 11 km kuzeyinde, Elbeyli Kasabası'nın kuzeyinde çam ormanları arasında kalan taş ocağına İnikli Köyü'nden ve Gürmüzlü Köyü'ne çıkan stabilize yoldan ayrılarak yaya olarak gidilebilmektedir (Şekil 3.3.38).

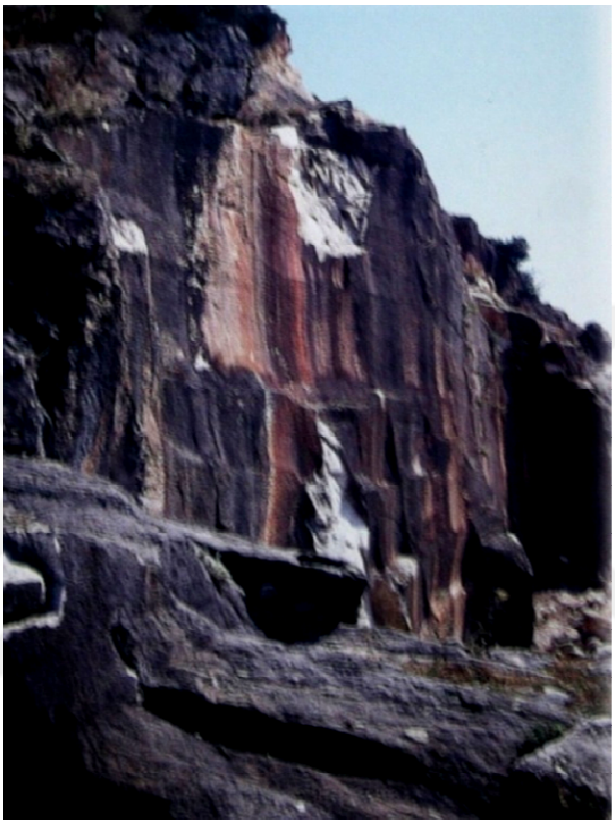

Şekil 3.3.38 İznik (Nikaia) İnikli Taş Ocağı (İznik, 2019)

İnikli'de MS II. yüzyılda biri büyük diğeri küçük olmak üzere iki ocak açılmıştır. Küçük ocak tamamen, büyük ocak ise kısmen daha sonraki işletmeler sırasında tahrip olmuştur. Bu ocaktan çıkarılan taşlar rekristalize kalker dolimitik beyaz renkli bloklardan oluşmaktadır. Buradan çıkarılıp İznik (Nikaia)'te kullanılan taşların; yarı mermer niteliği taşıması, damarsız oluşları ve istenilen büyüklükte blok halinde kesebilmeleri gibi nedenlerle bu ocak tercih edilmiştir. MS II. yüzyılda inşa edilen açık hava tiyatrosunun şeref localarının oturma setleri (Proedria)b u ocaktan getirilen taşlarla yapılmıştır. İznik (Nikaia) Lefke Kapının iç kısmının batı cephesinde dokuz adet beyaz oturma basamağı örnekleri bulunmaktadır (Yalman,2000).

Sarıkaya Taş Ocağı: İlçenin 4 km kuzeybatısında, Deliktaş Ocağı geçilince, sağda sırttaki yüksek kayalığın kente bakan yamacındadır. Ocaktan çıkarılmakta olan taş blokların sarı renkli beyaz damarlı oluşundan ve uzaktan bakıldığında sarı renkli görünüşünden dolayı bu ad verilmiştir (Şekil 3.3.39 ve Şekil 3.3.40). Bu ocağın Roma ve Bizans dönemlerinde geniş ölçüde kullanıldığı sanılmaktadır. İznik (Nikaia)'e yakınlığı nedeniyle anıtsal yapıların oluşturulması için birçok taş bloğun buradan kesilip çekildiği anlaşılmaktadır (Yalman,2000).

Şekil 3.3.39 İznik (Nikaia) Sarıkaya Taş Ocağı (Yalçın Öztürk, 2019)

Şekil 3.3.40 İznik (Nikaia) Sarıkaya Taş Ocağı (Yalçın Öztürk, 2019)

Ömerli Taş Ocağı: İznik (Nikaia)'in 10 km kuzeyindeki Ömerli Köyünün içinden geçilerek kuzeybatıya doğru gidildiğinde çevrisi bağlarla çevrili irili ufaklı on üç tane taş ocağı görülür. Roma ve Bizans dönemlerinde işletilmiş olan bu ocaklardan günümüzde de yararlanılmıştır. Ömerli ocaklarındaki taşlar yüksek derecede metamorfizme olmuş ve rekristalize kalker niteliğindedir. Bunlar İznik (Nikaia)'in 11 km uzağındaki İnikli taş ocağından çıkarılan beyaz renkli taşların sarı damarlı olanlarındandır. İznik (Nikaia)'te Roma ve Bizans dönemlerinde yapılan anıtsal eserlerde kullanılmıştır. Ömerli ocağından lahit teknesi, kapakları, sütunlar, sütun başlıkları, mezar stelleri, arşitravlar ve plasterler yapılmak üzere bloklar çıkarılmıştır. Ömerli taş ocaklarına ait parçalara İznik (Nikaia)'teki Roma Tiyatrosu'nda da rastlanmaktadır. Ömerli ocaklarından iyi kalitede bloklar temin etmek için birden fazla araştırma ocağı açılmıştır. Sadece son olarak işletilen ocakta bu nitelikte bloklara rastlanıp çalıştırılmaktadır (Yalman,2000).

4

İZNİK ROMA TİYATROSU

4.1 İznik Roma Tiyatrosu Tarihçesi

Tiyatro İlçenin güney batısında, Selçuk Mahallesinde Saraybahçe mevkiinde İznik (Nikaia)'i çevreleyen surlara 90 m., İznik gölüne (Askania Limme) 400 m. uzaklıkta olup, denizden 98 m. , göl seviyesinden 13 m. Yüksekliktedir (Şekil 4.1.1). Tiyatronun doğu-batı uzunluğu 72 m., kuzey- güney uzunluğu 67 m.'dir (Yalman,1992). 1980 yılından 2006 yılları arasında Arkeolog Bedri Yalman başkanlığında kazılar yapılmıştır. 2016 yılından beri ise Dokuz Eylül Üniversitesi Öğretim Görevlisi Doç. Dr. Aygün Ekin Meriç başkanlığında kazı çalışmaları yürütülmektedir.

Şekil 4.1.1 İznik (Nikaia) Roma Tiyatrosu Hava Fotoğrafı (Bursa Büyükşehir Fotoğraf Arşivi, 2019)

Kuzeybatı Anadolu'nun en görkemli arkeolojik kalıntısı olan tiyatro, uzun yıllar batılı gezginlerin uğrak yeri olmuştur. W. Sahm burasını saray kalıntısına, Domenico Setsini su deposuna, Papadopulos hapishaneye benzetmiş olup ilk kez R.Pococke kalıntıların tiyatroya ait olduğunu bildirmiş ve krokisini çizmiştir (Yalman,2000). "Texier" ise tiyatronun kent içindeki yerini plan üzerinde belirtilmiştir (Texier, 1962). Tiyatro ile ilgili en son olarak "A.M. Schneider" 1943 yılında, kalıntıların toprak altında kalan bölümlerini inceleyerek, kroki ve resimleriyle beraber yayınlamıştır (Scheider 1943).

M.S. 74 yılında Bithynia Kralı IV. Nikomedes'in ülkesini veraset yoluyla Roma İmparatorluğuna bağlaması sonucu Nikaia en parlak dönemini yaşamıştır (Yalman,2002).

VIII. yy.da Bizans İmparatorluğu döneminde İstanbul'u fethetmek amacıyla gelen Arap ordularına karşı koyabilmek amacıyla İmparatorluk askerlerince kesme taşları sökülerek kent surları takviye edilmiş, seyirtmen yolu ve mazgallar oluşturulmuş ve yeni kuleler inşa edilmiştir (Yalman,1980). Taşların sökülmesiyle işlevini yitiren tiyatronun mimarı kalıntılarının üzerine hayvan kemikleri, tiyatro üzerine kurulan seramik atölyelerinden atılan seramik parçaları, fırın malzemeleri atılmıştır. Tiyatro yapı içerisinde inşa edilen kilisenin mezarlığı olarak kullanılmasının da etkisiyle üzerinde 9,5 m kalınlığında toprak tabakası oluşmuştur (Yalman,2000).

1075–1097 yılları arasında kısa bir süre Anadolu Selçuklu devletinin eline geçen İznik (Nikaia)'e karşı bu dönemde kenti geri alabilmek amacıyla Bizans ve haçlı birlikleri tarafından birçok saldırı düzenlenmiştir. Zorlu mücadelelerden sonra tekrar Bizans İmparatorluğu'nun eline geçen kentin surlarının onarımı yapılmış ve bu onarım sırasında yine aynı şekilde tiyatronun taşlarından faydalanılmıştır.

1204–1222 yıllarında Latinlerden oluşan haçlı orduları Türk'leri Anadolu'dan çıkarmak için düzenledikleri seferde İstanbul önlerine kamp kurmuşlardır. Burada ticaret yapan Frenklerin teşviki üzerine, kentin kapılarının içten kendilerine açılmasıyla kente girip isyanlar ve yağmalamalar

gerçekleştirmişlerdir. İmparator “Theodore Laskaris” mahiyetiyle birlikte Nikaia’ya çekilerek 1267 yılına kadar İmparatorluğunu İznik (Nikaia)’te devam ettirmiştir. Dışarıdan gelen saldırılara karşı “Laskaris” kent surlarını tekrardan güçlendirmiştir. Ön surlara ve gerekli yerlere yeni burçlar yaptırmış, buralarda tiyatrodan söktürdüğü kesme taşları kullanmıştır. Böylece tiyatro üçüncü kez tahribata uğramıştır. Kent içinde ve tiyatro üzerinde inşa edilen şapel de ve kilise temellerinde de tiyatro taşlarının kullanımı devam etmiştir (Yalman,2000).

1331’de Osmanlı topraklarına katılan İznik (Nikaia)’te oluşturulan dini ve sivil yapıların temellerinde de tiyatroya ait mimari parçalar kullanılmıştır (Yalman,1992).

Tiyatro caveasına ait oturma basamakları surların üzerine yan yana dizilerek seyirci yeri olarak kullanılmıştır. Ayrıca dış duvar taşlarıyla sütun kaideleri mazgallar meydana getirecek şekilde dizilmiştir. Kerkides sınırındaki aslan ayağı kabartmaları diazomadan üst caveaya çıkışı sağlayan merdiven basamaklarıyla İstanbul Kapı’daki iki tiyatro maskı (Eyice,1964), friz parçası, batısındaki sur üzerinde tiyatroya ait taşa yazılmış Yunanca kitabe, Lefke Kapı’daki iki friz parçası (Yalman, 1989) ile müzeye taşınan friz tiyatronun önemli parçalarını oluşturmaktadır. Tiyatronun işlevine son veren bu girişimler sonrası tiyatro sahası hazır bir taş ocağına dönüşmüştür (Yalman,2000). Kentin kuzey surlarındaki bazı burçlar tiyatroya ait kesme taşlarla örülmüştür. Kentin savunması için tiyatro feda edilmiştir. Başta sahnesi olmak üzere, oturma basamakları, dış duvarları, kemer ve tonozları onarılamayacak derecede tahrip olmuştur. Geriye kalan bölümler bir müddet yeni yapılarda kullanılmak üzere yerlerinden sökülmeye devam edilmiştir.

XIII. yüzyılda Theodor Laskaris’in sur onarımları ile yeni kilise inşaatlarında, Osmanlı Döneminde XIV. ve XV. yüzyıllarda birçok kesme taş yeni bazı inşaatlarda kullanılmıştır (Yalman,1992).

Göl seviyesinden 7 metre yükseklikteki tiyatro kalıntılarının oluşturduğu bu tepe 7332,65 metrekarelik alana yayılmıştır. Metruk kalan tiyatro kalıntıları üzerine

çeşitli evrelerde toprak, moloz ve çöplerin atılması sonucu üzerinde 9.5 m. kalınlığında bir tabaka oluşmuştur. Uzun yıllar şahıs malı olarak kalan, 2.Dünya Savaşı'nda askeri depo olarak kullanılan kalıntıların üzerine tahıl, sebze ve haşhaş ekilmiştir. Kamulaştırıldıktan sonra gerçekleştirilen araştırma ve kazılar sonucu tiyatronun mimarisi hakkında önemli bilgiler elde edilmiştir.

4.2 İznik (Nikaia) Roma Tiyatrosunun Mimari Özellikleri

Tiyatro 84 m doğu – batı, 63 m kuzey – güney boyutlu düz bir alana inşa edilmesinden dolayı eşine ender rastlanan bir alt yapıya sahiptir (Yalman,1981), (Şekil 4.2.1).

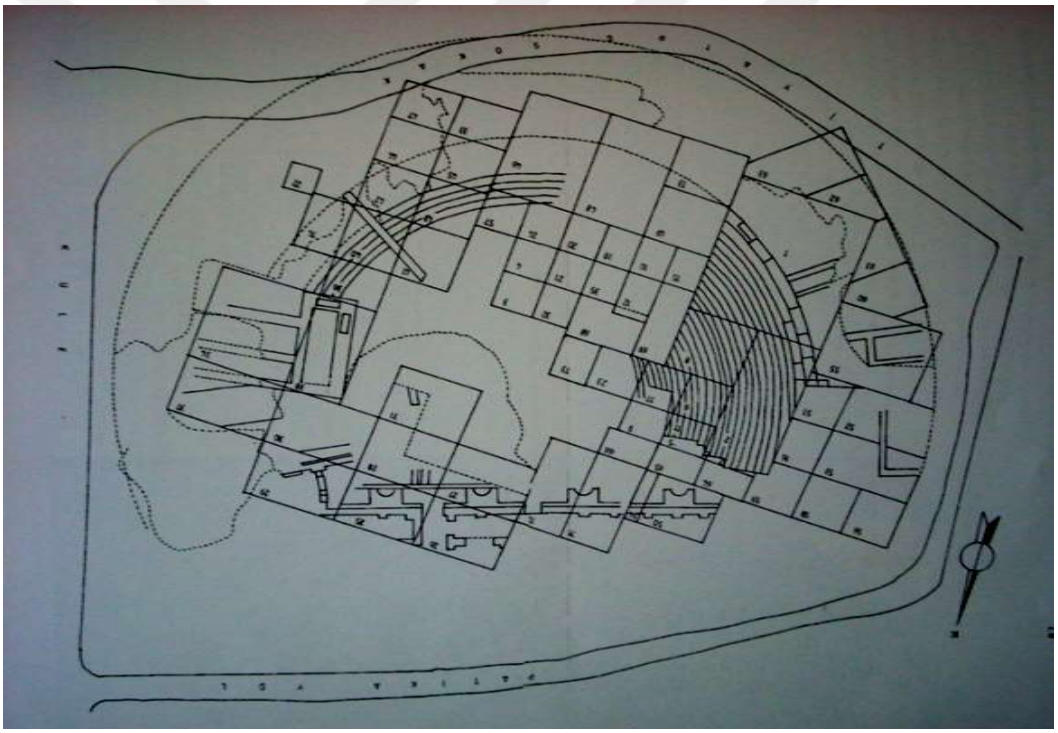

Şekil 4.2.1 İznik (Nikaia) Roma Tiyatrosu Planı (Yalman,2000)

Tiyatroda 12 adet üst caveayı taşıyan yüksek beşik tonozlu mekân, bunların arkasında 12 adet beşik tonozlu mekân, alt caveayı taşıyan 7 adet trapezoid (ikizkenar yamuk) biçimli, tonozlu mekân ile oyuncuların giriş çıkışları için kuzey güney uzantılı iki; doğu batı uzantılı iki uzun, iki kısa ve dar beşik tonozlu galeri, seyircilerin giriş çıkışları için ikisi kuzey-güney, ikisi doğu-batı uzantılı

olmak üzere toplam 41 adet aynı zamanda taşıyıcı mekân olan sistemler belirlenmiştir. Bunlardan başka tali olarak görev yapan beşik tonozlu galeriler de bulunmaktadır (Yalman,1995), (Şekil 4.2.16, Şekil 4.2,17, Şekil 4.2,18 ve Şekil 4.2.19).

Dışta üst üste iki tonozlu mekân ile yükseltilmiş taşıyıcılar 12 adettir. Bunların dışa bakan ağız kısımları açıktır. Her yüksek tonozlu mekânın önünde beşik tonozlu ikinci bir mekân sıralanmıştır. Bunlar 12 adettir. Eni 4m., uzunluğu 6.90 m., belirlenebilen yüksekliği 6.70 m.'dir. Yüksek tonozlu mekânlardan diğerlerine geçiş, kesme taşlarla örülmüş yuvarlak kemerli diğerlerinde düz hat ile oluşturulan dikine dikdörtgen kapı boşluklarından olmaktadır (Yalman, 2000).

Beşik tonozlu galeriler; trapezoid (ikizkenar yamuk) biçimli, tonozlu alt caveayı taşıyan mekânlara bağlanmaktadır. Bu mekânların da ölçüleri arasında farklılıklar bulunmaktadır (Yalman,1992).

Şekil 4.2.2 İznik (Nikaia) Tiyatrosu (Bursa Büyükşehir Fotoğraf Arşivi, 2019)

Sahne Kısmı: Kazılar sonunda 45m. doğu – batı uzunluğundaki Scaenium (Sahne)'nin tümü açığa çıkarılmıştır. Cephede 4 adet niş, sahnenin orta noktasına göre simetrik olarak yerleştirilmiştir. Nişlerde ve ara bağlantılarında

0.20 m. kalınlığında beyaz mermerden yapılmış süpürgelik ve 0.57 m. üzerindeki mermer silmenin sınırladığı sahada mermer bir sıralı idi (Yalman,2000), (Şekil 4.2.2, Şekil 4.2.3 ve Şekil 4.2.4).

Şekil 4.2.3 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Sahne Binasının Kuzeybatıdan Görünüşü (Özlem Akbaş Önsoy, 2006)

Şekil 4.2.4 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Sahne Binasının Kuzeydoğudan Görünüşü (Özlem Akbaş Önsoy, 2010)

Ele geçen parçalardan Roma döneminde kullanılan savaş araç ve gereçleri kabartma olarak frizde işlenmiştir. Kalkanlar, mızraklar, miğferler, pazıbentler, zırhlar, kamalar dikkat çekicidir (Bkz Bölüm 5, Katalog No 3, Katalog No 4, Katalog No 8)

Şekil 4.2.5 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Sahne Binasındaki Süpürgelik Süslemesi (Özlem Akbaş Önsoy, 2010)

Süpürgelik ve kornişte defne yaprakları, lotus palmet, boncuk ve kymation dizileri işlenmiştir (Şekil 4.2.4 ve Şekil 4.2.5, ve Bkz Bölüm 5, Katalog No 25 ve Katalog No 26).

Şekil 4.2.6 İznik (Nikaia) Tiyatrosu sahne binasındaki nişlerden biri

(Özlem Akbaş Önsoy, 2010)

Sahnenin ortasında zeminden geçilen bir kapı ile nişler arasında pembe damarlı mermerden yapılmış ikişer basamakla çıkılan birer kapı boşluğu bulunurken, merdiven basamaklarının iki yanında 0.55 m. uzakta, postamentler yer almaktadır (Bkz Bölüm 5, Katalog No 2). Yüksekliği 1.15 m., başlığı 0.88 m., taban çapı 1.10 m. olan, mermer kaideler boncuk, kymation ve üç sıra defne yaprak dizilidir. Gövde sekiz yüzeylidir. Her yüzeyin 0.55 m yüksekliği, 0.28 m. eni olup kymation motifli çerçevelidir. Postamentler ikişerli kümelenmiş ve pembe damarlı 0.75 m. çapında sütunlar taşımaktaydı. Sütun başlıkları 0.50 m. taban çapı, 0.666 m. yüksekliğinde korint stilinde idi. Scaenium'un ara duvarlarına arşitravlarla bağlanmıştı. Tip olarak Efes Efes Celsus Kütüphanesi cephesini andırmaktaydı (Yalman,1992; Yalman 2000).

Merdivenlerle ulaşılan kapıların iki yanında monoblok mermerden işlenmiş kaideli ve başlıklı, köşeli plaster kaideleri yer almaktaydı (Bkz Bölüm 5, Katalog No 1 ve Katalog No 11). Bunlar, ince kymation ve lotus palmet dizileri ile dekora edilmiş, üzerinde plaster kaideleri taşınmakta idi. Her biri ayrı özellikte olan kaideler üzerinde yaprak dizileri, düğmeli örgü motifleri ve defne yaprak dizileri işlenmiştir. Bunlar üç cephesi işlenmiş plasterleri taşımakta, üstü ise aynı özellikli lento ile birbirine bağlanmaktaydı.

Ele geçen plaster parçalarında sarmaşık motifleri, kenger yaprakları yanında mitolojik tanrı ve tanrıçalar işlenmiştir. Herakles, Perseus, Pegasus, Eros/ Putti konuları ağırlıklıdır (Bkz Bölüm 5, Katalog No 5, Katalog No 6, Katalog No 10). Sahnenin tavan kısmı kasetlerle kaplıdır (Bkz Bölüm 5, Katalog No 23). Mermer kasetler, kare ve üçgen sahalara ayrılmış, boncuk, yumurta dizileri ile çevrelenmiş, ortalarında döner yapraklı birer rozet yer almıştır. Saçak kısmına yakın bölüm konsollu friz ile kuşatılmıştır. Konsol kabartmaları, kenger yaprakları arasından çıkmakta, iki yanında spiralli şeritler yer almaktadır. Konsolların sınırladığı metoplar içinde birer medusa başı, cepheden işlenmiştir (Yalman,1992), (Bkz Bölüm 5, Katalog No 18).

Seyirciler tiyatroya, kuzeybatı ve kuzeydoğudaki 4.20 m. genişliğinde üzeri kesme taş tonozla örtülü merdivenli bölümden girilmekteydi. Analemmanın uzunluğu 28.75 m. olarak belirlenmiştir. Merdivenler düz bir platforma, oradan doğuya dönen ve 13 basamaklı, üzeri tonozla örtülü kısımdan (vomitorium) diazomaya gelmektedir. Diozamanın genişliği 2.7 m.'dir (Yalman,2000), (Şekil 4.2.6 ve Şekil 4.2.7).

Şekil 4.2.7 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Vomitorium Kısmı (Özlem Akbaş Önsoy, 2010)

Şekil 4.2.8 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Vomitorium Kısmı (Bursa Büyükşehir Fotoğraf Arşivi, 2019)

Oyuncular, analemmanın kuzeyinde 3.15 m. genişliğindeki kısımdan üstü beşik tonozla kaplı, 12 m. uzunluğundaki galeriden, 2.65 m. eni ve görülen derinliği 1.25 m. olan tonoz ağzından orkestraya çıkmakta idiler. Ağza 2 m. uzaklıkta 1.95 m. eni ve 2.20 m. uzunluğu olan ve dik açı yaparak dönen 4 m. uzunluğunda 1.35 m. eninde 0.95 m. yüksekliğinde beş basamaklı merdivenle çıkılan ikinci tonoz ağzı bulunmaktadır. Bu bölümün toplam cephe uzunluğu 7.5 m'dir (Yalman,2000).

Tiyatronun tüm alt yapı mekânları birbirlerine kapı boşlukları ile irtibatlıdır. Bu mekânların içi 3 ile 5 m. kalınlığında toprak ve diğer atık malzeme ile doludur. Mimari, heykel, kitabe ve seramik parçaları vermeğe devam edecektir (Yalman,1992).

Cavea: İki bölümden oluşmaktadır. Alt cavea 23 basamak temeline sahiptir. Kerkides aralarındaki merdiven basamaklı parçalara surlardaki tiyatro malzemesi arasında sıkça rastlanmaktadır. Diazomayı örten kesme taşlardan çok azı günümüze orijinal halde kalabilmiştir (Yalman,1996), (Şekil 4.2.8 ve Şekil 4.2.9).

Şekil 4.2.9 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Oturma Basamakları Genel Görünüşü (Özlem Akbaş Önsoy, 2006)

Şekil 4.2.10 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Oturma Basamaklarının Batı Bölümü (Özlem Akbaş Önsoy, 2006)

Diozamaya kuzeybatı ve kuzeydoğudan açılan iki ana seyirci giriş çıkış bölümünden ayrı ikisi dar, ikisi geniş dört adet daha, üzeri beşik tonozlu giriş çıkış tüneli bulunmaktadır. Diazomadan üst caveaya geçiş simetrik beşer basamaklı kesme taş merdivenlerle mümkün olmaktaydı (Şekil 4.2.10, Şekil 4.2.11 ve Şekil 4.2.12). Bunlara ait bir parça in situ olarak bulunmuştur. Diğer örnekler surlar üzerinde veya yere düşmüş halde belirlenmiştir (Yalman,2000).

Üst caveayı taşıyan 2.85 m'lik moloztaş duvarın önemli kısmı ayaktadır. Şimdi önemli kısmından tiyatro sokağının geçtiği 8,5 m. genişliğindeki üst caveayı taşıyan tonozla, duvarların temelleri izlenebilmektedir (Yalman,1992), (Şekil 4.2.13, Şekil 4.2.14).

Şekil 4.2.11 İznik (Nikaia) Tiyatrosunda Üst Caveaya Geçişi Sağlayan Kuzeydoğudaki Basamaklar (Özlem Akbaş Önsoy, 2006)

Şekil 4.2.12 İznik (Nikaia) Tiyatrosunda Üst Caveaya Geçişi Sağlayan Kuzeybatıdaki Basamaklar (Özlem Akbaş Önsoy, 2006)

Şekil 4.2.13 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Üst Caveayı Taşıyan Tonozlu Mekânların Dış Görünüşü (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

Şekil 4.2.14 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Üst Caveayı Taşıyan Duvarlar (Özlem Akbaş Önsoy, 2006)

Şekil 4.2.15 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Üst Caveayı Taşıyan Tonozlu Mekân

(Bursa Büyükşehir Fotoğraf Arşivi, 2019)

Şekil 4.2.16 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Üst Caveayı Taşıyan Beşik Tonozlu Mekan

(Bursa Büyükşehir Fotoğraf Arşivi, 2019)

Şekil 4.2.17 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Trapezoid (İkizkenar Yamuk) Biçimli, Tonozlu Mekân (Bursa Büyükşehir Fotoğraf Arşivi, 2019)

Şekil 4.2.18 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Oturma Basamakları Ve Tonozlu Bölüm (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

Şekil 4.2.19 Alt Caveayı Taşıyan Beşik Tonozlu Mekan (Bursa Büyükşehir Fotoğraf Arşivi, 2019)

Şekil 4.2.20 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Tonozlu Kısım (Bursa Büyükşehir Fotoğraf Arşivi, 2019)

4. trapezoid (ikizkenar yamuk) biçimli galerinin kapı boşluğundan kazı öncesi meraklılarca girilip, toprak ve kemikler kazılarak oluşan büyük boşluğa, halk arasında “Kemik Odası” denilmektedir. Esirlerin aslanlara parçalatılıp buraya atıldığı, bunlar arasında en revaçta olanıdır. Kazılar sonrasında bunun gerçeği yansıtmadığı, kemiklerin sadece hayvanlara ait olduğu, böyle bir odanın da olmadığı belgelendi (Yalman,2000).

Alt caveanın güneyinde diazomayı da içine alan bölümde Osmanlı dönemine ait bir seramik atölyesi bulunmuştur. Alt caveanın batısında XIII. yüzyıla ait üç nefli bir kilise kalıntısı açığa çıkarılmıştır. Sahne kalıntılarını içine alan bölümde 40 m. uzunluğunda duvarları freskli görkemli bir Bizans yapı kalıntısı açığa çıkarılmıştır (Şekil 4.2.20 Şekil 4.2.21). Bu yapının bölgeye Saraybahçe denmesi de göz önüne alınacak olursa, Laskarisler döneminde kullanılan bir saray kalıntısı olması muhtemeldir. Bulunan Yunanca kitabelerden ve yazılardan tiyatroda bir dönem gladyatör dövüşlerinin gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır (Şekil 2.4.22)

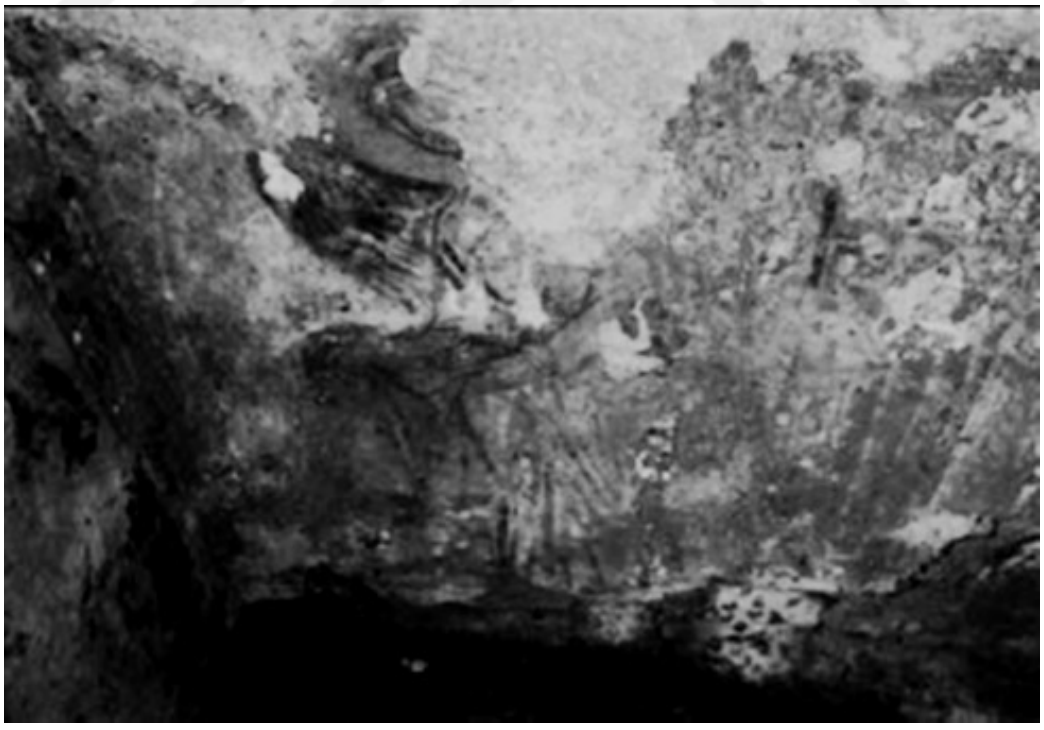

Şekil 4.2.21 İznik (Nikaia) Tiyatrosunda Bulunan Bizans Yapısındaki Fresk (Yalman, 2000)

Şekil 4.2.22 İznik (Nikaia) Tiyatrosunda Bulunan Bizans Yapısındaki Fresk (Yalman, 2000)

Şekil 4.2.23 İznik (Nikaia) Tiyatrosunda Bulunan Yazıtlı Parça (Yalman, 2000)

Tiyatronun alt caveasında, 1. beşik tonozlu mekân içinde, 2. beşik tonozlu mekân önünde, üç adet dikdörtgen planlı, 3. beşik tonozlu mekân önünde ise yuvarlak planlı olmak üzere dört Osmanlı seramik fırını açığa çıkarılmıştır (Yalman,2004; Yalman, 2006), (Şekil 4.2.23 ve Şekil 4.2.24).

Şekil 4.2.24 İznik (Nikaia) Tiyatrosunun Tonozlu Mekânı Önünde Bulunan Seramik Fırınının Üstten Görünüşü (Özlem Akbaş Önsoy, 2006)

Şekil 4.2.25 İznik (Nikaia) Tiyatrosundaki Seramik Fırınının Ağız Kısmı (Özlem Akbaş Önsoy, 2006)

Cavea üzerinde Milet, Şam, Rodos, Haliç işi çok değerli seramikler ve çiniler bulunmuştur (Yalman,1993). IX. yüzyıldan XIV. yüzyıla kadar kronolojik olarak Bizans seramikleri elde edilmektedir. Helenistik ve Roma dönemine ait parçalar ele geçmektedir. Cavea'daki toplu mezarlıktan başka, kuzeybatıda, kilise içi ve çevresinde, tonoz içlerinde de bazı mezarlıklar belirlenmiştir. Toplu mezarlıktaki iskeletlerden dördünde traparasyon (beyin ameliyatı) belgelenmiştir (Özbek,1984; Özbek,1990), (Şekil 4.2.25 ve Şekil 4.2.26).

Şekil 4.2.26 İznik (Nikaia) Tiyatrosundaki Toplu Mezarlıktan Bir Bölüm (Yalman, 2000)

Şekil 4.2.27 İznik (Nikaia) Tiyatrosundaki Bulunan Beyin Ameliyatı Geçirmiş Kafatası (Özbek, 1990)

Orkestra: Yarım daire planlıdır. 25 m. çapındadır. Etrafı kesme taştan bir çemberle çevrelenmiş olup cavea ile arasında bir kanal (rigol) oluşturmaktadır. Yağışlar sonrasında bu rigol vasıtasıyla tiyatroda su birikintilerinin oluşması engellenmekteydi (Şekil 4.2.23).

Şekil 4.2.28 İznik (Nikaia) Tiyatrosunun Orkestra Bölümünü Tamamını Ortaya Çıkarmak Için 2006 Yılında Yapılan Çalışmalar (Özlem Akbaş Önsoy, 2006)

Orkestra zemininin mermer, tuğla veya sıkıştırılmış toprakla mı örtülü olduğu, kuzeybatıda ulaşılan bir bölümün tiyatroya ait mimari parçalarla dolu olması nedeniyle henüz çözülememiştir (Yalman,1992), (Şekil 4.2.27, Şekil 4.2.27 ve Şekil 4.2.29).

Şekil 4.2.29 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Orkestra Bölümü Ve Oturma Basamakları (Özlem Akbaş Önsoy, 2006)

Şekil 4.2.30 İznik (Nikaia) Tiyatrosunun Orkestra Bölümü (Meriç, 2017)

Orkestranın tam olarak ortaya çıkarılmamasından dolayı ne amaçla kullanılmış olduğu ile ilgili herhangi bir görüş yoktur. En çok inanılan söylence orkestranın gladyatör dövüşleri için kullanıldığıdır. Tiyatroda çıkarılan kalkan kabartması bu görüşü doğrulamaktadır (Yalman,2000), (Bkz. Bölüm 5, Katalog No 31).

2016 ve 2017 yıllarnda Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından yürütülen kazılarla birlikte son yıllarda çalışmalar hız kazanmıştır (Şekil 4.2.30).

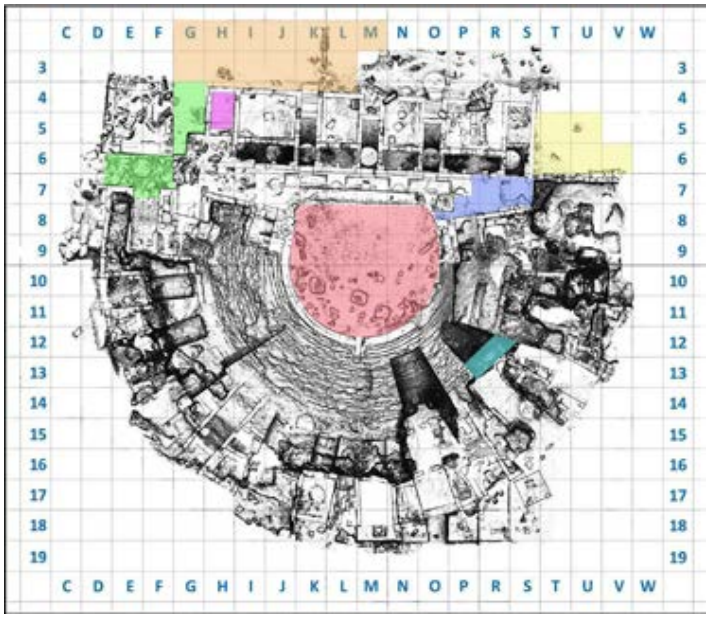

Şekil 4.2.31 İznik (Nikaia) Tiyatrosunda 2016 Ve 2017 Yılları Arasında Renkli Yerlerde Kazı Çalışmaları Yapılmıştır (Meriç, 2017)

4.3 İznik (Nikaia) Roma Tiyatrosunda Yapılan Kazılar

İznik (Nikaia) Roma Tiyatrosu Kazısı ilk olarak 1980 yılında Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünün 25.6.1980 tarih ve 02.5–710.1 (16) – 004465 sayılı izni ile Arkeolog Bedri Yalman tarafından kazılmaya başlanmıştır. İlk kazı yeri tespiti için Bursa Müzesinden Arkeolog Bedri Yalman Başkanlığında, Arkeolog Alpay Pasinli, Arkeolog İmran Erkalkan ve Arkeolog Necati Ayas'tan oluşan heyet görevlendirilmiştir (Yalman,1980).

Bugüne kadar yapılan kazılarda tiyatronun işçiliği son derece özenli olan mimari parçalar bulunmuştur. Bu mimari parçaların bulunduğu yıllar ve bu yıllarda kazıların yoğunlaştığı kısımlar aşağıda kısaca değinilmiştir.

1981 yılında çalışmalar caveanın kuzeybatısında, orta kısmında ve IV. Trapezoid (ikizkenar yamuk) biçimli galerinin güney doğusunda yoğunlaştırılmıştır (Yalman, 1982).

1982 yılında V. Trapezoid (ikizkenar yamuk) biçimli tonozlu mekânda ve VII. Beşik tonozlu mekânda çalışmalar yapılmıştır (Yalman, 1983).

1984 yılında tiyatro kalıntılarının kuzey ve kuzeydoğu bölümünü içine alan scaneium kısmına ait kalıntıları tespit etmek hedeflenmiştir (Yalman, 1985).

1986 yılında analemma ve parados kısımlarında kazılar yoğunlaşmıştır (Yalman,1987).

1987 kazı döneminde çalışmalar beş konuda yoğunluk kazanmıştır. Tiyatronun güneydoğu, kuzeydoğu ve prosceaniumunda; kilise temelleri ve caveanın güneyindeki plankarelerdeki toplu mezarlarda; caveada ortaya çıkarılan seramik fırınının kazılması, konservasyonu ve müzeye naklinde; bugüne kadar ortaya çıkarılan çini ve seramik buluntuların bakım, onarım, tasnif ve motif tepsi çalışmalarında ve tiyatro bölümlerinin stratigrafik, topografik ve plan çalışmaları yapılmıştır (Yalman,1988).

1988 yılında kazı çalışmaları tiyatronun güneydoğu, güney ve kuzeyinde cavea, diazoma ve scaenium bölümlerinde gerçekleştirilmiştir (Yalman,1989).

1989 yılında tiyatronun doğusunda açığa çıkarılan kilise ve bahçesindeki toplu mezarlar üzerinde yoğunlaşmıştır (Yalman,1990).

1990 yılı kazılarında tiyatronun kuzeybatısında scaenium, analemma ve parados kalıntılarını örten kalın toprak tabakalarının kaldırılması, yüzeyde görülen duvar kalıntısının açığa çıkarılması, tiyatro üst caveasını taşıyan bölümlerin belirlenmesi hedeflenmiştir (Yalman,1991).

1992 yılında kazı çalışmaları kuzeybatı analemma, parados, scaneium ve oyuncuların orkestra ve scaenium'a giriş yaptıkları beşik tonozlu tüneller (vomitorium) ile birbirini ayıran bölümlerin kazılması, alt cavea üzerindeki kalın toprak içinde belirlenen toplu mezarlığın kazılması hedeflenmiştir (Yalman,1993).

1994 yılında V. Trapezoid (ikizkenar yamuk) biçimli tonozlu mekân kalıntısı ile önündeki beşik tonozlu mekânlarda, alt cavea üzerindeki toplu mezarlıkta ve scaeniumun tümünü açığa çıkarmak için çalışmalar yapılmıştır (Yalman,1995).

2016 yılındaki kazı çalışmaları mimari belgeleme çalışmaları, plan röleve, taş envanter ve üç boyutlu tasarım çalışmaları (Şekil 4.3.1 ve Şekil 4,3.2) şeklinde sürdürülmüştür (Meriç,2017).

2017 yılındaki kazılarda temel kazıları sırasında tiyatronun üçüncü katını taşıyan payeler bulunmuştur. Bu payelerle tiyatronun bilindiği gibi 2 değil, 3 katlı olduğu anlaşılmıştır. Üçüncü katı taşıyan 28 adet fil ayağı temeline ulaşılmıştır. Tiyatronun önündeki sütunlu galerilerin de çok katlı olduğu tespit edilmiştir (Meriç,2018)

Şekil 4.3.1 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Üç Boyutlu Görselleştirme Çalışması

(Veysel Can Caner, 2019)

Şekil 4.3.2 İznik (Nikaia) Tiyatrosu Üç Boyutlu Görselleştirme Çalışması

(Veysel Can Caner, 2019)

5
İZNİK ROMA TİYATROSU MİMARİ BEZEMESİ

5.1 İznik Roma Tiyatrosu Mimari Bezemesi Kataloğu

İznik (Nikaia) Roma tiyatrosunda ortaya çıkarılan bezemeli mimari parçalar ele alınarak katalog kısmı oluşturulmuştur. Toplam 33 parça kataloglanmıştır. Bu parçaların bir kısmı tiyatro alanında bulunurken, bir kısmı İznik Müzesinde bulunmaktadır. Ayrıca bir plaster kaidesi ve lento parçası Lefke Kapıda; Lefke Kapının kuzeyindeki surlarda mermer friz parçası ile yüksek kabartma olarak işlenmiş iki tiyatro maskı da İstanbul Kapıda devşirme olarak kullanılmıştır.

Katalog kısmında fotoğrafları da bulunan parçaların ne olduğu, günümüzde nerede bulunduğu, hangi yıllarda ortaya çıkarıldığı ve bezeme özellikleri detaylı olarak incelenmiştir. Ayrıca her katalogda bulunan planlar üzerinde, parçaların nerede bulundukları da yıldız ve ok işaretleri kullanılarak belirtilmiştir.

Uzun zamandır İznik müzesinin tadilatta olduğu için ziyaretçilere kapalı olduğundan müze yetkililerinin de çalışma yapmaya izin vermemesinden dolayı katalog kısmında bulunan ve müzede sergilenen bazı parçaların fotoğrafları çekilememiş yayınlarda yer alan eski fotoğrafları kullanıldığı için karanlık ve net değildir karanlıktır.

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Kaide	BULUNTU YILI: 1986	KATALOG NO 1
BUGÜN BULUNDUĞU YER: Tiyatro Kazı Alanı	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.1 Kaidenin Yandan Görünüşü (Özlem Akbaş Önsoy,2008)

Şekil 5.1.2 Kaidenin Önden Görünüşü (Özlem Akbaş Önsoy,2008)

28.PLANKARE

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı (Yalman,2000)

Şekil 5.1.3 Kaidenin Üst Tablasının Detayı (Özlem Akbaş Önsoy,2008)

Analemma duvarının 4.75 m. kuzeyinde scaenium'da 1.20 m yüksekliğinde, 0.87 m eninde, 0.50 m kalınlığında, üst tablası 0.87 m eninde ve 0.60 m genişliğinde, 0.37 m yüksekliğindeki mermer kaide, kazı alanında in situ olarak bulunmuştur (Harita 5.1.1 ve Şekil 5.1.2).

Süpürgeliğinde detayları işlenmemiş üç sıra defne yaprak dizisi, lesbos kymationu ve inci dizisi yer almaktadır. 0.71 m yüksekliğinde, 0.68 m eninde ve 0.50 m kalınlığındaki düz gövdede alttan 0.155m'lik, üstten 0.09 m'lik bölümlerde düz bir hat çekilmiştir.

Üst tablasında inci dizisi, lesbos kymation dizisi ve lotus palmet dizileri bulunmaktadır. 1986 yılı kazılarında bulunmuş olan bu kaide bugün oldukça tahribata uğramış durumdadır (Şekil 5.1.3).

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Kaide	BULUNTU YILI: 1984	KATALOG NO 2
BUGÜN BULUNDUĞU YER: Tiyatro Kazı Alanı	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.4 Kaidenin Ön Yüzü (Yalman, 1985)

27. PLANKARE

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı (Yalman,2000)

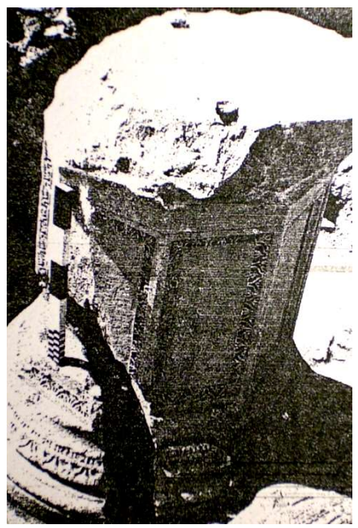

Şekil 5.1.5 Kaidenin Arka Yüzü (Yalman,1985)

1984 yılında 27. Plan karede yapılan kazılarda ortaya çıkarılan prosceanium duvarından 1.10 m. Kuzeyde ve nişli bölümden 1.75 m. Doğuda bir sütun kaidesi, postament in situ olarak bulunmuştur. Mermerden yapılmış olan bu kaidenin yüksekliği 1.15 m.'dir (Şekil 5.1.4 ve Şekil 5.1.5).

Üstteki sabit tabla daireseldir. Bazı kısımlarında önemli kırıklar mevcuttur. Üst tablanın kalan kısmının çapı 0.88 m.'dir. Daire şeklindeki taban çapı ise 1.10 m.'dir.

Kaide, düz iç bükey, dış bükey ve eğik hatlar arasında inci dizisi, lesbos kymationu ve altta üç sıra defne yaprağı motifleri ile işlenmiştir. Bu bezemelerin yüksekliği 0.20 m'dir. Kaidenin gövdesi sekiz köşelidir. Bunlar çerçeveli dikine dikdörtgen panolara ayrılmaktadır. Panoların yüksekliği 0.55 m., genişliği 0.28 m.'dir. Bu panolardan kuzeydekilerin işçiliği yarım bırakılmış, güneye bakan cephe panolarının etrafında lesbos kymationları tam işlenmiştir. Üst tablaların etrafı kırılmıştır. İnci dizisi, lesbos kymationu ve palmet motif dizisi ile dekorlanmıştır.

Sütunla aynı plan karede bulunan Geç Bizans dönemine ait duvar kalıntısı içinde, tiyatro mimari parçalarının kırılarak ikinci kez kullanıldıkları görülmektedir. Postamente uzanan Geç Bizans dönemine ait duvar için bu kaide kırılmak istenmiş, alttan bazı parçaları koparılmış, demir bağlantıları ortaya çıkınca, parçalanması durdurulup bir kısmı duvar içinde bırakılmıştır.

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Kabartma Friz Parçası	BULUNTU YILI: 1984	KATALOG NO 3
BUGÜN BULUNDUĞU YER: İznik Müzesi	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

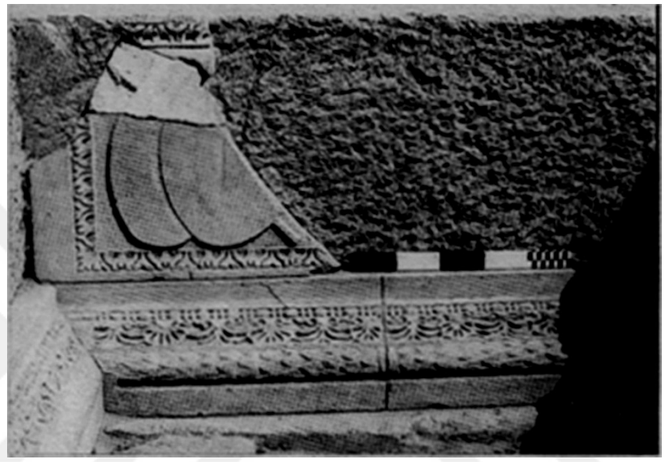

Şekil 5.1.6 Niş Kenarında Bulunan Friz Parçası Ve Süpürgelik (Yalman,1985)

Şekil 5.1.7 Süpürgelikten Bir Bölüm (Özlem Akbaş Önsoy,2008)

27. PLANKARE

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı

(Yalman,2000)

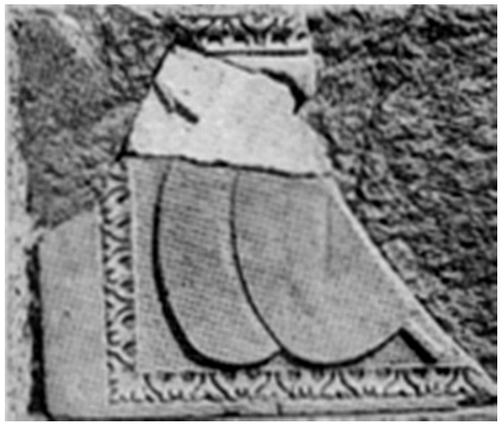

Şekil 5.1.8 Friz Parçasının Detayı

(Yalman,1985)

1984 yılında 27. Plan karede yapılan kazılarda ortaya çıkarılan nişin batı duvarında in situ ele geçen friz parçasının yüksekliği 0.565m, eni 0.67 m., kalınlığı 0.06m.'dir. Mermerden yapılmış, etrafı 0.047 m. genişliğinde lesbos kymationlu bir çerçeve ile sınırlıdır. Bu sahada içinde dikine oval iki kalkan üst üste dayanmış, kalkanların üzerinde dikine eşkenar dörtgen kabartma motif yer almaktadır. Ucu üst köşeye doğru uzanmış bir mızrak motifi kabartma olarak işlenmiştir. Bunun alt kısmında mermerden bir süpürgelik bölümü yer almaktadır (Şekil 5.1.6 ve Şekil 5.1.8).

Süpürgelik bölümü, taş zeminden düz bir hatla başlar. Sonra bombeli bir hat üzerinde üç sıra defne yaprakları görülmektedir. Benzer motif postamentte de görülmekteydi. Bunun üzerinde palmet motif sırası ve en üstte inci dizisi motifi sıralanmaktadır (Şekil 5.1.7).

Eldeki bulgulara göre, prosceanium cephesindeki mermer kaplama, süpürgelik ve frizlerin, tüm sceanium cephesinde döşeli olduğu anlaşılmaktadır. Tüm sceanium cephesinin, kabaca traşlanmış olması, yer yer ufak demir yuvalarının açılmış bulunması bu gerçeği vurgulamaktadır. Aynı süpürgelik ve frizlerin nişlerin içinde de devam ettiği anlaşılmaktadır.

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Kabartma Friz Parçası	BULUNTU YILI: 1984	KATALOG NO 4
BUGÜN BULUNDUĞU YER: İznik Müzesi	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.9 Friz Parçası (Yalman,1985)

27. PLANKARE

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı

(Yalman,2000)

Şekil 5.1.10 Friz Parçası Detayı (Yalman, 1985)

Prosceaniumdaki kapı boşluğunun doğuya bakan yüzünde katalog 3'te bahsedilen frizin devamı olduğunu gösterir bu mermer kabartma friz parçasının yüksekliği 0.555m., eni 0.43 m., kalınlığı 0.045 m.'dir. Alttan ve üstten 0.04 m. genişliğinde lesbos kymationu ile çevrilidir (Şekil 5.1.9 ve Şekil 5.1.10).

Bu bölümün arasındaki bölümde yan yana dikine iki kalkan birbirine dayanmış haldedir.

Altta yatay bir mızrak, mızrağın üzerinde enselik, yanaklık ve siperliği işlenmiş, sorguçlu, volütlü bir miğfer, miğferin üzerinde kılıfında askı kayışları ile birlikte bir kılıç kabartma olarak işlenmiştir. Bu kabartma Side'nin doğu şehir kapısında bulunan silah kabartmaları ile benzerlik göstermektedir.

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Plaster Parçası	BULUNTU YILI: 1986	KATALOG NO 5
BUGÜN BULUNDUĞU YER: İznik Müzesi	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.11 Plaster Parçası Sol Yanı (Yalman,1987)

Şekil 5.1.12 Plasterin Ön Cephesi (Yalman,1987)

Şekil 5.1.13 Plasterin Sağ Yanı (Yalman,1987)

28. PLANKARE

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı (Yalman,2000)

BEZEME ÖZELLİKLERİ:

1986 yılında yapılan kazılarda 28. açmada parados kısmında, kuzey- güney uzantılı birbirlerine paralel olan iki Geç Bizans duvar kalıntısı, tiyatroya ait oturma basamakları ve plasterler kırılarak örülmüştür. Bu parçalar birbiriyle demir veya harç ile bağlantılı değildir. Bu duvarlara temel görevi yapan bu plaster 1.47 m. uzunluğunda, 0.45 m. eninde ve 0.41 m. kalınlığındadır. Yapıya dayanan kısmı düz, diğer üç cephesi yüksek kabartmalıdır.

Plasterin ön cephesinde "Dinlenen Herakles" kabartması (Richter,1962) klasik üslupta işlenmiştir. 0.46 m. boyutundadır. Sağ kol dirsekten kıvrılmış, el kısmı arkadadır. Budaklı sopaya/lobuta yaslanmıştır. Yanında sadağı ve yayı bulunmaktadır. Budaklı sopanın/lobutun yanında aslan postuna ait izler bulunmaktadır. Yüksek kabartma olarak işlenen Herakles'in yüz, göğüs ve bacakları, kol ve budaklı sopanın/lobutun bir kısmı önemli derecede tahrip olmuştur. Kalan izlerden sakallı olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 5.1.12).Plasterin sol yanında iri yapraklı akantus, spiral yaparak dönmektedir. Bunun üzerinde, deniz yaratığına basmakta olan, bacakları iki yana açık, çıplak, pelerinli Perseus figürünü işlenmiştir. Sağ elindeki kesici alet omzuna dayalıdır. Sol elinde kesik bir medusa başını saçlarından tutmaktadır. Figürünün boyu 0.46 m.'dir (Şekil 5.1.11). Plasterin sağ yanında sarmaşıkların alt kısmında iri akantus yaprakları arasından, baldır kısmından yukarısı işlenmiş bir eros kabartması yer almaktadır. Kabartmanın boyu 0.25m.'dir. Kabartmalı cepheler arasındaki köşeler inci ve lesbos kymation dizileri ile bezenmiştir. Plaster parçalarının yüzeylerinde görülen tanrı ve hayvan yüzlerinin ikonoklast döneminde bilinçli Resimde kırıldıkları anlaşılmaktadır (Şekil 5.1.13).

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Plaster Parçası	BULUNTU YILI: 1986	KATALOG NO 6
BUGÜN BULUNDUĞU YER: İznik Müzesi	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.14 Plaster Parçasının Ön Cephesi (Yalman,1987)

Şekil 5.1.15 Plaster Parçasının Sağ Yan Cephesi (Yalman,1987)

28. PLANKARE

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı (Yalman,2000)

BEZEME ÖZELLİKLERİ:

1986 yılında ortaya çıkarılan plasterin yüksekliği 1.51 m., eni 0.50 m., kalınlığı 0.45 m.'dir. Ön cephede iri akantus yapraklı bir sarmaşık motifi alttan ve üstten spiraller meydana getirecek biçimde dönüler yapmaktadır. Altta çıplak bir erkek figürünü, sol dizinin üzerine eğilmiş, iri bir tekenin başını kolu ile sıkmakta, sağ ayağı ile hayvanın karın kısmına basmaktadır. Mücadele eden çıplak vücudlu erkek figürünün yüzü tahrip edilmiştir. Spiralli sarmaşığın ortasında, bir yuva içinde üç yavru kuş, sol yanda ana kuş yuvaya doğru süzülmektedir. Yavruların yuvadan hafif yukarıya doğru yükselmiş olmaları, başlarının kırık olmasına rağmen, gagalarını annelerine doğru açıp, yiyecek beklediklerini anlatmaktadır. Üstte, sağrısını arka ayakları üzerinde kaldırmış, kuyruğu havada, ön ayaklarını ileriye uzatmış, baş kısmı kırık, köpek figürünü karşısında, başka bir hayvanın yer aldığı, kalan ayak izlerinden anlaşılmaktadır (Şekil 5.1.14).

Sağ yan cephede, iri akantus yapaklı sarmaşık motifleri ortada ve üstte birer spiral yapmaktadır. Spirallerin altında bir panter figürünü işlenmiştir. Sol pençesini ileriye atmış, başı ise hafif yukarıya çevrilmiştir. Altında akantus yaprakları arasında bir Herakles figürünü işlenmiştir. Sağ elinde budaklı sopası yer almaktadır. Yüzü kırık olan figürün, kabartmalar ile uyum içindedir (Şekil 5.1.15).

Sol yan cephede işlenen, iri akantus yapraklı sarmaşıklar arasında, belden yukarısı işlenmiş, iki ayağı öne uzanmış, başı kırık bir hayvan figürünü yer almaktadır. Üstte karşılıklı iki hayvan figürününe ait izler bulunmaktadır. Soldaki köpeğe aittir. Karşısındaki yaban domuzuna doğru hamle yapmıştır. Bu cephenin sarmaşıkları iyi korunmuştur. Kabartmalı cepheler arasındaki köşeler inci ve lesbos kymation dizileri ile bezenmiştir.

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Tiyatro Maskları	BULUNTU YILI: 1850	KATALOG NO 7
BUGÜN BULUNDUĞU YER: İstanbul Kapı	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.16 İznik İstanbul Kapıdaki Tiyatro Maskları (Özlem Akbaş Önsoy,2008)

Şekil 5.1.17 İstanbul Kapıdaki Batıdaki Maskın Yıkık Durumu (Yalman,2000)

Şekil 5.1.18 İstanbul Kapıdaki Doğudaki Maskın Ilk Buluntu Durumu (Yalman,2000)

İSTANBUL KAPI

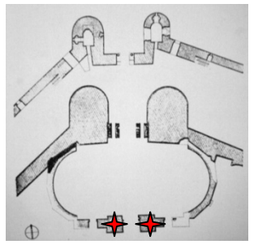

Harita 5.1.2 İstanbul Kapının planı (Yalman,2000)

Şekil 5.1.19 Batıdaki Maskın Detayı (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

Şekil 5.1.20 Doğudaki Maskın Detayı (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

İstanbul İç kapının söveleri üzerinde, cepheleri kuzeye, orta kapıya dönük iki yüksek kabartma tiyatro maskı yer almaktadır (Şekil 5.1.16, Şekil 5.1.17 ve Şekil 5.1.18). İç kapı çeşitli antik yapılardan getirilen kiklopik mimari parçalar ve kitabeler ile örülmüştür. Açık hava tiyatrosundan buraya getirilen doğudaki mask, sakallı işlenmiştir. Yüksekliği 1.25 m., kalınlığı 1.42 m., eni 1.08 m.'dir. Başın yüksekliği 1.22 m., kalınlığı 0.165 m.'dir. Saçları yanlardan bukleler halinde sarkık ve sakalları ile kaynaşmıştır. Gözleri ve ağzı iri birer oyuktan ibarettir. Burun zedelenmiştir. (Şekil 5.1.20) Batıdaki mask kadını temsil etmektedir. (Şekil 5.1.19) Yüksekliği 1.32 m., kalınlığı 2.1 m., eni 1.17 m.'dir. Kabartma boyu 1.26 m., kalınlığı 0.26 m.'dir. Saçları alnının ortasından ve tepeden ikiye ayrılmış yanlara doğru birbirine paralel hatlar halinde uzanmakta ve yanaklardan aşağıya doğru sarkmaktadır. Gözler ve ağız birer ufak oyuk olarak belirlenmiştir. İddiaya göre bu masklar kenti kötü ruhlardan ve düşmanlardan korumak için konulmuştur. Bu nedenle de bazen medusa olduklarına dair yanılgıya düşen benzetmeler yapılmıştır. II. yüzyıla tarihlenen bu masklar kapının daha önem kazanmasını ve onun zenginleşmesini sağlamıştır. 1938 yılında doğudaki yerinde dururken, batıdaki yere düşmüş haldeydi. Diğeri de yere düştükten sonra batıdaki doğuya, doğudaki batıya gelecek biçimde yeniden yerleştirilmiştir.

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Kabartma Friz Parçası	BULUNTU YILI: 1984	KATALOG NO 8
BUGÜN BULUNDUĞU YER: İznik Müzesi	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.21 III. Nolu Nişe Ait Olduğu Düşünülen Friz Parçası (Yalman,1986)

Şekil 5.1.22 Friz Parçası Detay (Yalman,1986)

54. PLANKARE

Harita 5.1.1 İznik Romatiyatrosu Planı (Yalman,2000)

Şekil 5.1.23 Süpürgelik Ve Korniş Kısmı (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

İznik Müzesi deposunda 1823 envarner nolu, niş içine ait friz parçası 0.50 m. yüksekliğinde, 0.50 m. eninde, 0.035 m. kalınlığında olup, 05.06 1967 yılında antikacı E.Altınölçek'ten (75 TL) satın alınmıştır. Bu frizde Roma Devrinde kullanılan savaş malzemeleri işlenmiştir. Bunlar yanaklık ve siperliği işlenmiş, sorguçlu miğfer, miğferin karşısında göğüs zırhı, arkasında mızrak, miğferin altında ise mızrak ve kama kabartma olarak yapılmıştır (Şekil 5.1.21 ve Şekil 5.1.22).

Kabartmanın 54. plankarede bulunan nişin üzerinde yer aldığı tahmin edilmektedir. Nişin cephesinde süpürgelik bölümü düz hatlar ile başlayıp 0.075 m. genişliğinde defne yaprak dizisi, 0.075 m. genişliğinde lotus palmet dizisi ve daha sonra boncuk dizisi bezenmiştir. Üstteki korniş kısmında 0.058 m. genişliğinde düz hat, 0.045 m. genişliğinde kymation ve inci dizisi ile bezenmiştir, 0.065 m. genişliğinde lotus palmet dizisi ile dekorlanmıştır. 1984 yılında in situ bulunan katalog 3'te bahsettiğimiz frizden dolayı, her iki mermer hattın sınırladığı bu boş alanda, Roma askerlerinin kullandıkları savaş malzemelerinin kabartma olarak işlendiği düşünülmektedir (Şekil 5.1.23).

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Süpürgelik Parçası	BULUNTU YILI: 1986	KATALOG NO 9
BUGÜN BULUNDUĞU YER: İznik Müzesi	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.24 Sipürgelik Parçası (Yalman,1989)

Şekil 5.1.25 Süpürgelik Parçası Süsleme Detayı (Yalman,1989)

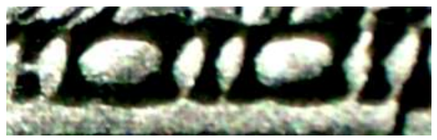

Şekil 5.1.26 Süpürgelik Parçası Süsleme Detayı (Yalman,1989)

50.PLANKARE

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı

(Yalman,2000)

Beyaz mermerdendir. Uzunluğu 0.53 m., eni 0.14 m., kalınlığı 0.075 m.'dir. 1988 yılında 50. plankarede yapılan kazılarda bulunmuştur. II. Yüzyıla aittir. Düz bir hat üzerinde inci dizisi, lotus palmet dizisi işlenmiştir (Şekil 5.1.24 , Şekil 5.1.25 ve Şekil 5.1.26).

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Plaster Parçası	BULUNTU YILI: 1992	KATALOG NO 10
BUGÜN BULUNDUĞU YER: İznik Müzesi	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.27 Plaster Parçası Ön Yüzü (Yalman,1993)

Şekil 5.1.28 Plasterin Sağ Yüzü (Yalman,1993)

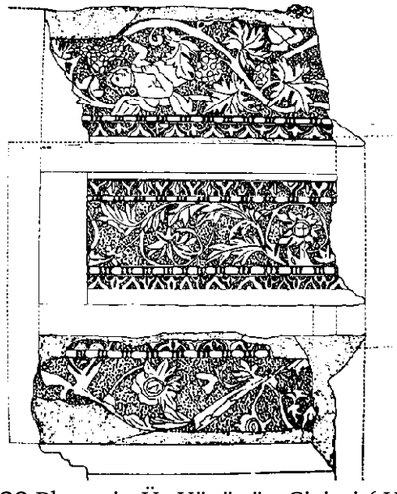

Şekil 5.1.29 Plasterin Üç Yüzünün Çizimi (Yalman,1993)

65.PLANKARE

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı (Yalman,2000)

Şekil 5.1.30 Ön Yüzdeki Erosun Detayı

1992 yılında yapılan kazı çalışmalarında 65. plankarede yapılan kazılarda ortaya çıkarılmıştır. Plankarenin batısında analemma duvarının 0.70 m. kuzeyinde, 0.85 m. uzunluğu, 0.45 m. eni ve 0.45 m. yüksekliğindeki lento parçasının arkası kabaca düzlenmiştir (Şekil 5.1.29).

Ön yüzünde belden yukarısı profilden işlenmiş Eros/ putti figürünün sağ elinde orak tipli bir alet, sol elinde ise üzüm salkımı görülüyor. Üzüm salkımını kesme görüntüsü yer almaktadır. Eros/Putti kanatlı ve çıplak olarak betimlenmiştir (Şekil 5.1.27 ve Şekil 5.1.28). Eros/Putti figürü, asma dalı, yaprakları, iri taneli üzüm salkımları, filizleri ile kusursuz bir sanat eseridir. Bu görkemli parça bilhassa tiyatronun scaenium kısmının ne denli ince işçiliği içeren heykeltıraşlık ve mimari parçalarla dekore edildiğini vurgulaması bakımından son derece önemli bir eserdir.

Yüksek kabartma olarak işlenmiş olan bu sahne, realist ve canlıdır. Diğer yüzlerden soldakinde akantus yapraklarından oluşan çemberler ile iri rozet motifler işlenmiştir. Plasterin sağdaki yüzünde akantus yapraklı spiraller, sarmaşık motifleri 0.70 m. uzunluğunda, 0.335 m. enindedir. Yanlarında kırılmalar olmasına rağmen kymation ve inci motifleri ile sınırlı olduğunu anlıyoruz.

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Kaide ve Plaster Kaidesi	BULUNTU YILI: 1992	KATALOG NO 11
BUGÜN BULUNDUĞU YER: İznik Müzesi	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.31 Kaide Ve Plaster Kaidesi (Yalman,1993)

Şekil 5.1.32 Plaster Kaidesi (Yalman,1993)

65.PLANKARE

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı

(Yalman,2000)

Şekil 5.1.33 Plaster Kaidesi Detay

(Yalman,1993)

1992 yılında yapılan kazı çalışmalarında 65. plankarede yapılan kazılarda ortaya çıkarılmıştır. Analemma duvarının 4.75 m. kuzeyinde scaenium'da 1.20 m yüksekliğinde, 0.87 m eninde, 0.50 m. kalınlığında, üst tablası 0.87 m. eninde ve 0.60 m. genişliğinde, 0.37 m. yüksekliğinde kaide, in situ bulunmuştur (Şekil 5.1.31). Süpürgeliğinde detayları işlenmemiş defne yaprak dizisi, boncuk dizisi yer almaktadır. 0.71 m. yüksekliğinde, 0.68 m. eninde ve 0.50 m. kalınlığındaki düz gövdede alttan 0.155 m.'lik, üstten 0.09 m.'lik bölümlerde düz bir hat çekilmiştir. Üst tablasında boncuk, kymation ve lotus palmet dizileri bulunmaktadır. Bazı kısımları parçalanmış, çatlamıştır. Benzeri simetrik olarak kuzeydoğuda (katalog no: 1) 1986 yılında çıkarılmıştır.Üzerinde yer alan bir kısmı tahrip edilmiş beyaz mermerden köşeli kaide de tabana yakın kısımda, dikdörtgen çerçeve içinde, sarmaşık motifi girift olarak işlenmiştir. Sonra yarım silindirik şekilde boncuklu örgü motifi, en üst sırada ise üçlü defne yaprak dizisi işlenmiştir (Şekil 5.1.32 ve Şekil 5.1.33). Bulunan benzer parçaların orijinal kullanımını göstermesi bakımından bu in situ buluntu önem taşımaktadır. Ana kaide 3 m uzunluğundaki temel taş üzerinde iki demir kenet ile bağlanmıştır. MS. II. yüzyıla ait olan bu parçanın yüksekliği 0.34 m.,uzunluğu 0.84 m,eni 0.60 m.'dir.

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Plaster Kaidesi	BULUNTU YILI: 1987	KATALOG NO 12
BUGÜN BULUNDUĞU YER: İznik Müzesi	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.34 Plaster Kaidesi (Yalman, 1988)

Şekil 5.1.35 Plaster Kaidesi Ön Yüz (Yalman, 1988)

72. PLANKARE

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı (Yalman,2000)

Şekil 5.1.36 Plaster Kaidesi Sağ Yanı (Yalman, 1988)

Bu mermer gömme ayak parçası Roma tiyatrosunun yerleşik giriftlerinden biri olan kenger yapraklarıyla süslenmiştir (Şekil 5.1.34, Şekil 5.1.35 ve Şekil 5.1.36).

Roma dönemine ait olup MS II. Yüzyıldandır. 72. plankarede bulunmuştur. Beyaz mermerdendir. Uzunluğu 0.75 m., eni 0.59 m., yüksekliği 0.32 m.'dir.

Dikdörtgen tabanlıdır. Arka kısmı hariç tüm cepheleri işlenmiştir.

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Sütun Tamburu	BULUNTU YILI: 1994	KATALOG NO 13
BUGÜN BULUNDUĞU YER: İznik Müzesi	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.37 Sütun Tamburu (Yalman,1995)

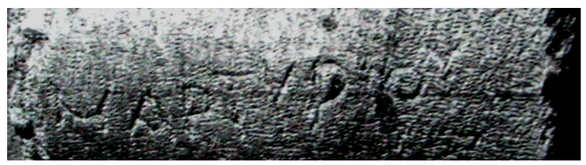

Şekil 5.1.38 Sütun Üzerindeki Yazının Detayı (Yalman,1995)

72. PLANKARE

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı

(Yalman,2000)

Şekil 5.1.39 Sütunun Buluntu Durumu

(Yalman,1995)

1994 yılında 72. plankarede yapılan çalışmalar sonucunda Geç Bizans Dönemine ait duvarın batısında yan yatırılmış olarak bırakılmıştır. Yüksekliği 0.59 m., çapı 0.75 m. olan sütun parçasının tabanının ortasında 0.065 m. kare şeklinde demir yuvası vardır (Şekil 5.1.37, Şekil 5.1.39).

Derinliği 0.07 m.'dir. Taban veya başlık kısmına ait bu parçanın kenarında 0.045 m.'lik bir çıkıntı hattı yer almaktadır. Üzerinde MAPTYPIOY kelimesi kazınarak yazılmış olup "gümüşlük " anlamına gelmektedir (Şekil 5.1.38).

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Plaster Kaidesi	BULUNTU YILI: 1994	KATALOG NO 14
BUGÜN BULUNDUĞU YER: İznik Müzesi	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.40 Plaster Kaidesi (Yalman,1995)

72. PLANKARE

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı

(Yalman,2000)

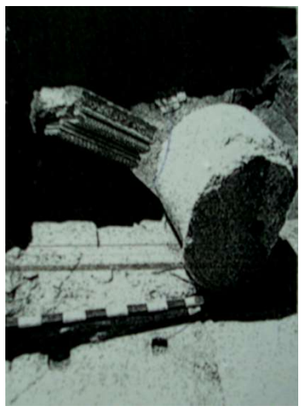

Şekil 5.1.41 Kaidenin Buluntu Durumu

(Yalman,1995)

1994 yılında 72. plankarede yapılan çalışmalar sonucunda Geç Bizans Dönemine ait duvarın batısında bulunan sütun parçasının 0.60 m. güneyinde kırık tuğla harçlı tabaka içinde 0.75 m uzunluğunda, 0.60 m. eninde ve 0.32 m. yüksekliğinde plaster kaidesi ters olarak bulunmuştur (Şekil 5.1.40 ve Şekil 5.1.41).

Beyaz mermerden mükemmel bir işçilikle yapılmıştır. En kısmında dikdörtgen çerçeve içinde, sarmaşık motifi işlenmiştir. Sonra yarım silindirik şeklinde boncuklu örgü motifi, en üst sırada ise üçlü defne yaprak dizisi işlenmiştir. Üzerinde demir kenet delikleri mevcuttur. M.S. II. yüzyıla tarihlenmektedir.

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Plaster Kaidesi	BULUNTU YILI: 1984	KATALOG NO 15
BUGÜN BULUNDUĞU YER: İznik Müzesi	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.42 Plaster Kaidesi (Yalman,1985)

27. PLANKARE

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı

(Yalman,2000)

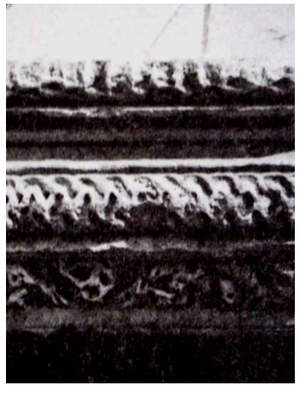

Şekil 5.1.43 Plaster Kaidesi Süsleme Detayı

(Yalman,1985)

Yüksekliği 0.30 m., eni 0.75 m., kalınlığı 0.60 m.'dir. Dikdörtgen tabanlı kaidenin ön yüzünde dikdörtgen çerçeve içinde ortada akantus yaprağı, iki yanında stilistik yaprak dizisi yer almaktadır (Şekil 5.1.42 ve Şekil 5.1.43).

Üstte geçme örgü motifi, yuvarlak köşeli hatlardan sonra birbirini izleyen yaprak sırası bulunmaktadır. 1984 yılında ortaya çıkarılmıştır.

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Kaide Olarak Kullanılmış Kitabe	BULUNTU YILI: 1984	KATALOG NO 16
BUGÜN BULUNDUĞU YER: İznik Müzesi	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.44 Yazıtlı Kaide (Yalman,1985)

27. PLANKARE

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı

(Yalman,2000)

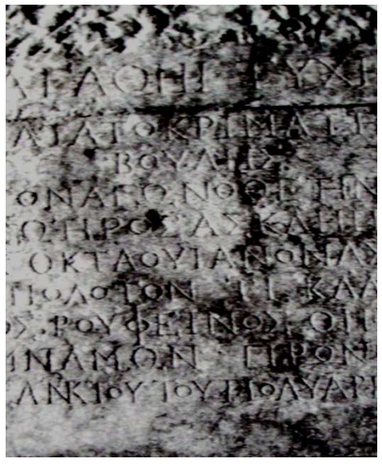

Şekil 5.1.45 Yazıt Detayı (Yalman,1985)

1984 yılında 25. plankarenin doğusunda bulunan mermer kitabedir. 1.38 m. yüksekliği, 0.44 m. eni ve 0.45 m. kalınlığı bulunan on satırlık yunanca yazıtlı kitabenin birinci satırındaki harf boyu 0.045 m. diğer satırlardaki harf boyları 0.03 m.'dir. Kitabenin çıkıntı yapan kaide ve başlık niteliğindeki bölümleri, yazıtın üst kısmındaki rozet motifi daha sonra kazınarak, taş ikinci kez kullanılmıştır (Şekil 5.1.44 ve Şekil 5.1.45).

Kazıma tekniği ile yazılan kitabe, kırmızı renge boyalıdır. Taş ikinci kullanımı için düzlenirken, kitabeye zarar verilmemesine adeta özen gösterilmiştir. Kitabede

"Uğurlu olsun Kent meclisi kararı uyarınca
Rahip Tiberius Claudius Pufinus
Kurtarıcı Asklepius adına
Yapılan yarışmaların hakemi
Quintus Octavianus Asklepiodotos'un
(heykelini)
Sahip olduğu tüm erdemler
Nedeni ile diktirdi" yazılıdır (Yalman,1985).

Kitabenin yazı tekniği ve ifadesi nedeniyle M.S II. yüzyılın başlarına tarihlenmektedir.

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Plaster Kaidesi	BULUNTU YILI: 1986	KATALOG NO 17
BUGÜN BULUNDUĞU YER: Lefke Kapı	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.46 İznik Lefke Kapıdaki Plaster Kaidesi

(Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

Şekil 5.1.47 Kaidenin Ana Süslemesinin Detayı

(Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

LEFKE KAPI

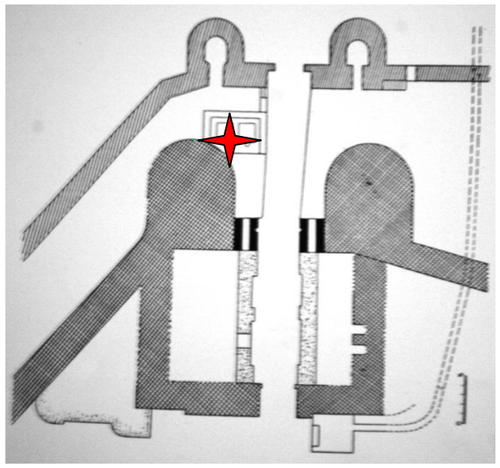

Harita 5.1.3 İznik Lefke Kapı Planı

(Yalman,2000)

Şekil 5.1.48 Kaidenin Boncuk Dizisi Süslemesinin Detayı (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

Şekil 5.1.49 Kaidenin Lesbos Kymationu Süslemesinin Detayı(Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

Bizans döneminde Roma Tiyatrosundan sökülerek Lefke kapıda devşirme olarak kullanılan plaster kaidesinin en alt kısmında inci dizisi, bezemesiz bir alan üzerinde diğerine göre daha küçük inci dizisi üzerinde lesbos kymationu yer alır (Şekil 5.1.46, Şekil 5.1.47, Şekil 5.1.48 ve Şekil 5.1.49).

Bu bezemeli kısımdan sonra kaide hafif bir bombe yaparak kenger yapraklarıyla süslenmiş bezeme alanına ulaşır. Bu kısmın üzerinde taş tekrar bombe yapar ve bu bombeli kısmın üzerinde büyük inci dizisi ve aşınmaların çok olduğu ion kymation dizisi yer almaktadır.

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Mermer Frizi	BULUNTU YILI: 1986	KATALOG NO 18
BUGÜN BULUNDUĞU YER: İznik Müzesi	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.50 Mermer Friz Parçası Nın Görünümü (Şahin,1979)

Şekil 5.1.51 Mermer Friz Parçası Başka Açıdan Görünümü (Yalman,2000)

LEFKE KAPI GÜNEYİNDEKİ SURLAR

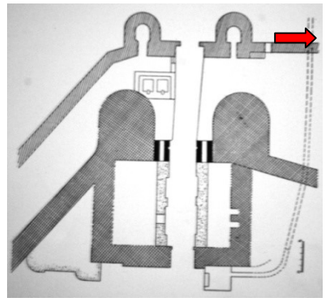

Harita 5.1.3 İznik Lefke Kapı Planı

(Yalman,2000)

Şekil 5.1.52 Frizin Sol Bölümün Detayı

(Şahin,1979)

Şekil 5.1.53 Frizin Sağ Bölümünün Detayı

(Şahin,1979)

Lefke kapının 250 m. güneyinde kent suruna Bizans döneminde tiyatrodan getirilen kabartma frizde tarihi bir olay kabartma olarak tasvir edilmiştir. Bu blok yakın zamanda sur üzerindeki yerinden düşerek parçalanmış ve parçaları müzeye taşınmıştır. Blok üzerindeki kabartma resimde, iki kulesi belirtilmiş bir kent suru önünde, Roma İmparatoru karşısında diz çökmüş vaziyette bir barbar prensi ve imparatorun maiyeti canlandırılmaktadır. Arka plandaki surun sol kulesi üzerinde, üst kısmı eksik iki satırlık Latince "ALAMA NIA" yazmaktadır. (Şekil 5.1.50, Şekil 5.1.51, Şekil 5.1.52 ve Şekil 5.1.53).

Alman bilim adamları tarafından kabartma resimdeki tarihi olay Tetrarchlar devrinde Roma ordularının Ren nehrinin yukarı havzalarında yaşayan Alamanlara karşı kazandıkları zaferle ilişkilendirilmiş ve kabartmanın yorumu buna göre yapılmıştır (Şahin, 1994). Ancak Yazıtlı blok ve tasvirler başka şekilde de yorumlanabilir. Nikaia'daki Got saldırıları ve bu saldırılan sonucunda surların güçlendirilmesi ile ilgili bir sahne de anlatılmış olabilir. Yoğun hasara rağmen plastik işçiliğin yüksek düzeyi dikkati çeker.

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Arşitrav Parçası	BULUNTU YILI: 1986	KATALOG NO 19
BUGÜN BULUNDUĞU YER: Tiyatro Kazı Alanı	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.54 Arşitrav Parçası (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

50.PLANKARE

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı (Yalman,2000)

Şekil 5.1.55 Arşitrav Parçası Süsleme Detayı

Şekil 5.1.56 Arşitravdaki Sarmaşik Motifli Süsleme Detayı(Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

Kazı alanında bulunan mermer plaster parçası sahne binasının batısında bir kısmı toprağa gömülü halde bulunmaktadır. Oldukça inci işçiliği olan plasterin en alt kısmında akantus yapraklı spirallerin oluşturduğu sarmaşık motifi girift şeklinde yer alır (Şekil 5.1.54, Şekil 5.1.55, ve Şekil 5.1.53).

Bu bezemenin hemen bitiminde lesbos kymationlu bir alan ve daha sonrasında ion kymationlu bezeme alanı bulunmaktadır. Bu bezemeli kısımdan sonra bezemesiz bir alan ve inci dizisi, bezemesiz bir alan ve tekrar inci dizisi yer alır.

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Arşitrav Parçası	BULUNTU YILI: 1986	KATALOG NO 20
BUGÜN BULUNDUĞU YER: Tiyatro Kazı Alanı	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.57 Arşitrav Prçası (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

Şekil 5.1.58 Arşitrav Parçasının Yan Görünüşü (Özlem Akbaş Önsoy, 2008

50. PLANKARE

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı

(Yalman,2000)

Şekil 5.1.59 Arşitrav Parçasının Buluntu Durumu (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

Sahne binasının girişini sağlayan merdiven boşluğunun yakınında bulunmaktadır. Mermer plasterin üzerinde alttan yukarıya sırasıyla lesbos kymationu, aşınmış durumda kabartma sarmaşık motifi, lesbos kymationu, ion kymationu, bezemesiz alan, inci dizisi, bezemesiz alan ve inci dizisi yer almaktadır (Şekil 5.1.57, Şekil 5.1.58, ve Şekil 5.1.59).

İşçiliği son derece düzgün olmasına rağmen, iyi korunmadığı için bozulmalar mevcuttur.

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Mermer Blok	BULUNTU YILI: 1986	KATALOG NO 21
BUGÜN BULUNDUĞU YER: Tiyatro Kazı Alanı	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.60 Mermer Bloğun Üstten Görünüşü

(Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

Şekil 5.1.61 Mermer Bloğun Ön Yüzü (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

64. PLANKARE

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı

(Yalman,2000)

Şekil 5.1.62 Mermer Bloğun Süsleme Detayı(Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

Sahne binasında arşitravın üzerinde yer aldığı düşünülen mermer bloğun üzerinde yumurta ve ok silmesinden oluşan ince bir friz yer almaktadır (Şekil 5.1.60, Şekil 5.1.61, ve Şekil 5.1.62).

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Mermer Korniş	BULUNTU YILI: 1984	KATALOG NO 22
BUGÜN BULUNDUĞU YER: Tiyatro Kazı Alanı	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.63 Mermer Kornişin Buluntu Durumu(Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

Şekil 5.1.64 Mermer Korniş Ön Yüzündeki Süslemesi

(Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

65.PLANKARE

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı

(Yalman,2000)

Mermer korniş parçasının tam orta kısmında, dalları spiral yaparak sonlanan sarmaşık dizisi tek sıra halinde yer almaktadır. Bezeme kısmı önemli biçimde tahrip olmuştur ancak spiral yapan dal oldukça net biçimde seçilebilmektedir (Şekil 5.1.63, Şekil 5.1.64, ve Şekil 5.1.65).

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Mermer Kaset	BULUNTU YILI: 1986	KATALOG NO 23
BUGÜN BULUNDUĞU YER: İznik Müzesi	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ
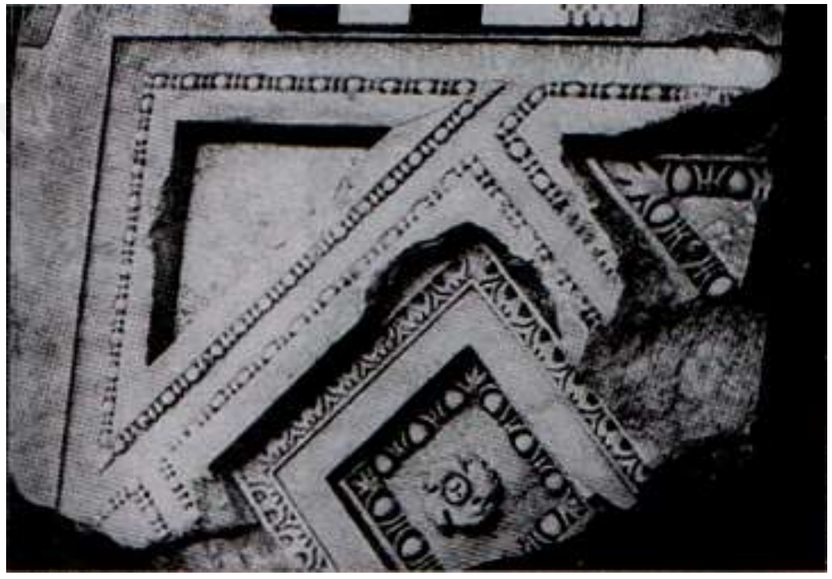	72. PLANKARE 	Sahnenin tavan (taban) kısmı kasetlerle kaplanmıştır. 1,35 m. enindeki mermer kasetler, kare ve üçgen sahalara ayrılmış, boncuk ve yumurta dizileri ile çevrelenmiş, ortalarında döner yapraklı birer rozet yer almıştır (Şekil 5.1.65)
Şekil 5.1.65 Mermer Tavan Kaseti (Yalman,1986)	**Harita 5.1.1** İznik Roma Tiyatrosu Planı (Yalman,2000)	Müzede bulunan mermer bloğun sol üst köşesinde boncuk dizisi ile oluşturulmuş üçgen bir alan ve bu alanın içinde daha küçük bir üçgen oyulmuştur. Boncuk dizisinden oluşturulan üçgenin uzun kenarının altı boncuk dizileri kullanılarak üç parçaya bölünmüştür. Ortadaki bölüm biraz daha içe oyularak lesbos kymationu kullanılarak kare bir alan elde edilmiştir. Bu bölümden sonra daha küçük bir kare oyulmuş ve bu kare alan da köşelerde palmet ve aralarında ion kymationu ile sınırlandırılmıştır. Bu alanın ortasında da bir rozet bulunmaktadır. Üstteki üçgenin sağ köşesinin altında ise lesbos kymationu kullanılarak yapılan üçgenimsi alan ve bu alanın içinde oyularak daha derin olan ion kymationu bir başka alan mevcuttur. Sahnenin tavan (taban) kısmı kasetlerle kaplanmıştır. 1,35 m. enindeki mermer kasetler, kare ve üçgen sahalara ayrılmış, boncuk ve yumurta dizileri ile çevrelenmiş, ortalarında döner yapraklı birer rozet yer almıştır.

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Mermer Korniş	BULUNTU YILI: 1984	KATALOG NO 24
BUGÜN BULUNDUĞU YER: Tiyatro Kazı Alanı	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.66 Mermer Korniş Parçasının Sağ Bölümü Görünüşü (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

Şekil 5.1.67 Korniş Parçasının Ön Ve Sol Bölümü (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

71. PLANKARE

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı (Yalman,2000)

Şekil 5.1.68 Kornişin Süsleme Detayı (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

Sahne bölümünde yer alan mermer korniş parçası en altında 0.058 m. genişliğinde düz hat, üzerinde 0.045 m. genişliğinde inci dizisi ve bunun üzerinde lesbos kymationu ile bezenmiştir, en üst bölümde ise 0.065 m. genişliğinde lotus palmet dizisi ile dekorlanmıştır (Şekil 5.1.66, Şekil 5.1.67, Şekil 5.1.68).

Bu mermer kornişin altında Roma askerlerinin kullandıkları savaş malzemeleri kabartma olarak betimlenmiştir. Daha önce kazılarda in situ bulunan ve katalog 3'te bahsettiğimiz frizden dolayı bu Resimde bir kanıya varılmıştır.

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Süpürgelik	BULUNTU YILI: 1986	KATALOG NO 25
BUGÜN BULUNDUĞU YER: Tiyatro Kazı Alanı	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.69 Sahne Binasının Bir Bölümü (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

Şekil 5.1.70 Sahne Binasında Bulunan Nişteki Bezeme (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

50.,54.,71.,72.,27.,26.,25., 29. PLANKARELER

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı

(Yalman,2000)

Şekil 5.1.71 Sahne Binası Süpürgelik

(Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

Sahne binasının süpürgelik bölümü düz hatlar ile başlayıp 0.075 m. genişliğinde üç sıra defne yaprağı dizisi, 0.075 m. genişliğinde lotus palmet dizisi ile bezenmiştir. Bu kısmın üzerinde boncuk dizisi yer almaktadır. Daha sonra düz hatla devam eden kornişin üzerine frizlerin yerleştirildiği bloklar yer alır (Şekil 5.1.69, Şekil 5.1.70, Şekil 5.1.71, Şekil 5.1.72).

Bu bezeme dizisi Roma döneminde sahne binası boyunca kesintisiz devam etmektedir. Kazılarda 50.,54.,71.,72.,27.,26.,25., ve 29. Plankarelerde 4 adet nişin ve bunları birleştiren düz bölümün süpürgelik kısmında bu bezemenin devam ettiği anlaşılmıştır.

Şekil 5.1.72 Süpürgeliğin Bezeme Detayı (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Sahne Binasının Kornişleri	BULUNTU YILI: 1986	KATALOG NO 26
BUGÜN BULUNDUĞU YER: Tiyatro Kazı Alanı	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.73 Sahne Binasındaki Kornişler (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

Şekil 5.1.74 Korniş Ve Süpürgeliklerin Görünüşü (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

50.,54.,71.,72.,27.,26.,25., 29. PLANKARELER

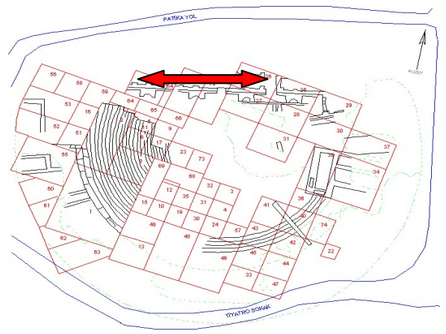

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı

(Yalman,2000)

Şekil 5.1.75 Korniş Ve Süpürgelikler (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

Şekil 5.1.76 Kornişlerin Genel Görüntüsü(Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

Sahne (proskenium) bölümünde yer alan mermer korniş parçası en altında 0.058 m. genişliğinde düz hat, üzerinde 0.045 m. genişliğinde inci dizisi ve bunun üzerinde lesbos kymationu ile bezenmiştir, en üst bölümde ise 0.065 m. genişliğinde lotus palmet dizisi ile dekorlanmıştır (Şekil 5.1.73, Şekil 5.1.74, Şekil 5.1.75, Şekil 5.1.76, Şekil 5.1.77).

Bu mermer kornişin altında Roma askerlerinin kullandıkları savaş malzemeleri kabartma olarak betimlenmiştir. Bu korniş kısımları Roma döneminde sahne binası boyunca devam etmekteydi ancak günümüzde bazı kısımlarında eksiklikler mevcuttur. Kazı alanında korniş kısmına ait olduğu düşünülen parçalara da rastlanmıştır. Bazı kornişlerin üzerinde taşları birbirine demir kenetlerle bağlamak için delikler açılmıştır.

Şekil 5.1.77 Kornişin Süsleme Detayı (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Söve Parçaları	BULUNTU YILI: 1992	KATALOG NO 27
BUGÜN BULUNDUĞU YER: Tiyatro Kazı Alanı	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.78 Üst Caveaya Geçişi Sağlayan Kuzeybatı Basamaklardaki Söve Parçası (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

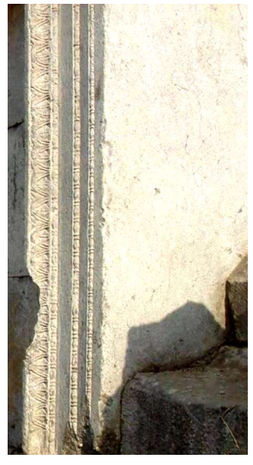

Şekil 5.1.79 Söve Parçası Detayı (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

4. VE 35. PLANKARELER

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı

(Yalman,2000)

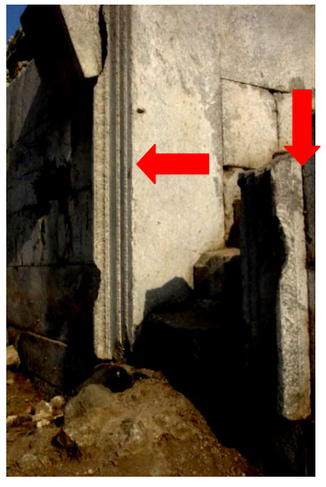

Şekil 5.1.80 Üst Caveaya Geçişi Sağlayan Kuzeydoğu Basamaklardaki Söve Parçası (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

Analemma'nın kuzey doğu ve kuzey batı köşesine yakın 0.37 m. genişliğindeki iki adet söve arasında 1.04 m. uzunluğunda, beş basamaklı merdiven yer almaktadır. Basamak yükseklikleri 0.28 – 0.31 m. arasında değişiklik göstermektedir. Uzun yıllar kullanılmasından dolayı üzerilerinde derin aşınmalar vardır.

Mermer söveler yumurta ok dizisiyle başlayarak sırasıyla boncuk dizisi, düz hat, boncuk dizisi, düz hat ve tekrar boncuk dizisi ve geniş bir düz hatla sonlanır (Şekil 5.1.78, Şekil 5.1.79, Şekil 5.1.80).

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Lento Parçası	BULUNTU YILI: 1986	KATALOG NO 28
BUGÜN BULUNDUĞU YER: Lefke Kapı	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.81 Lefke Kapıdaki Lento Parçası (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

Şekil 5.1.82 Lefke Kapının Genel Görünüşü ve Parçanın Yeri (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

LEFKE KAPI

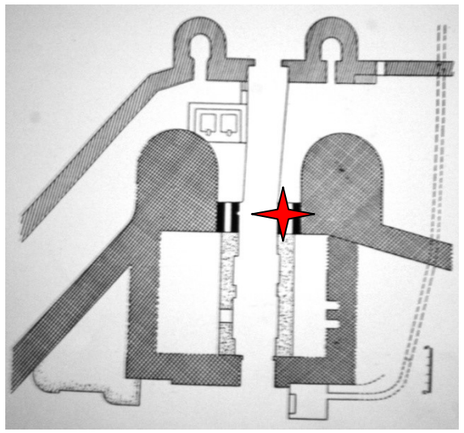

Harita 5.1.3 İznik Lefke Kapı Planı

(Yalman,2000)

Şekil 5.1.83 Lentonun Yandan Görünüşü (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

Analemma'nın kuzey doğu ve kuzey batı köşesinde bulunan 5 basamaklı merdivenin girişinde bulunan sövelerin üzerinde yer aldığı düşünülmektedir.

Lento üzerinde kurt dişi motifi seçilebilmektedir, diğer bölümlerinde ise çeşitli kalınlıklarda dışa bombeli yivler mevcuttur (Şekil 5.1.81, Şekil 5.1.82, Şekil 5.1.83).

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Kırık Mimari Parçalar	BULUNTU YILI: 1986	KATALOG NO 29
BUGÜN BULUNDUĞU YER: İznik Deposu	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

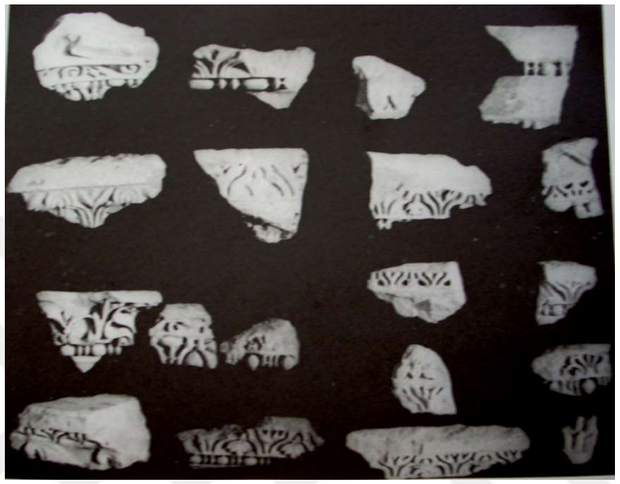

Şekil 5.1.84 Kırık Mimari Parçalar (Yalman,1993)

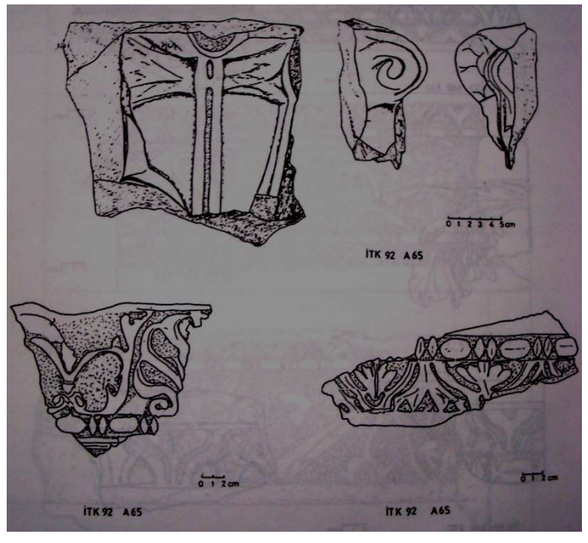

Şekil 5.1.85 Parçalarin Çizimi(Yalman, 1993)

66. PLANKARE

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı (Yalman,2000)

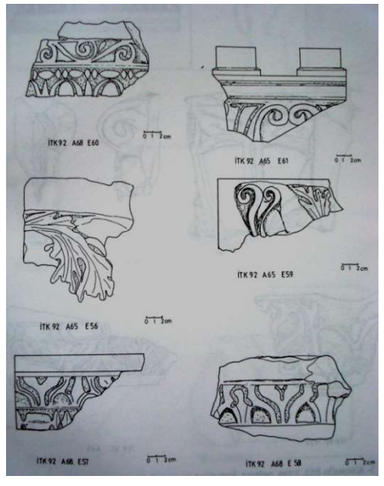

Şekil 5.1.86 Parçaların Çizimi (Yalman,1993)

1992 yılında 66. plankarede kireç kum harcı içinde kiremit ve tuğla parçaları bulunmuştur. Bu kısmın zemininde Roma dönemine ait yüzlerce mimari parça kırık olarak ele geçirilmiştir. Bunlar arasında sahne kısmına ait bitkisel spiraller, defne yaprak dizisi, kymation, asma yaprağı, örgü ve lotus palmet motifli olanlar önemlidir. Bunlar tiyatronun ne denli görkemli mermer bezemeli parçalarla dekore edildiğini, fakat bu değerlerin Bizans döneminde, mimari ve heykeltıraşlık eseri diye ayırtedilmeksizin korkunç bir Resimde tahrip edildiğini göstermektedir (Şekil 5.1.84, Şekil 5.1.85, Şekil 5.1.86, Şekil 5.1.87).

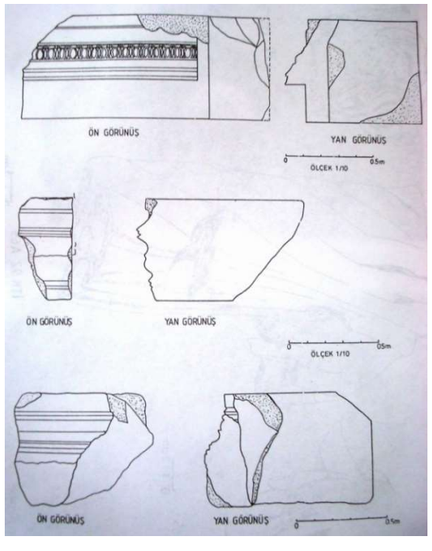

Şekil 5.1.87 Parçaların Çizimi (Yalman,1993)

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Kırık Heykel Parçaları	BULUNTU YILI: 1986	KATALOG NO 30
BUGÜN BULUNDUĞU YER: İznik Müzesi	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.88 Kırık Heykel Parçaları (Yalman, 1993)

66. PLANKARE

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı

(Yalman,2000)

Şekil 5.1.89 Mermer Elin Çizimi

(Yalman 1993)

1992 kazılarında 66. plankarede bulunan yüzlerce kırık bezemeli mimari parçanın yanında heykel parçaları da bulunmuştur. Baş kısmı, kolları ve dizlerinden aşağısı kırıktır. Heykelin antik dönem giysisi olan khiton giydiği anlaşılmaktadır. Mermer işçilikleri son derece iyidir (Şekil 5.1.88, Şekil 5.1.89, Şekil 5.1.90).

Şekil 5.1.90 Heykel Parçasını Çizimi (Yalman,1993)

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Kabartmalar	BULUNTU YILI: 1984	KATALOG NO 31
BUGÜN BULUNDUĞU YER: Tiyatro Kazı Alanı	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.91 Tiyatro Duvarında Bulunan Kalkan Kabartması (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

Şekil 45.1.92 Kalkan Kabartması Detay (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

60. PLANKARE

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı (Yalman,2000)

Şekil 5.1.93 Herkül Kabartması (Yalman,2000)

Şekil 5.1.94 Tiyatro Duvarındaki Yazılı Taş (Özlem Akbaş Önsoy, 2008)

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Üst Yapı Elemanı	BULUNTU YILI: 2016	KATALOG NO 32
BUGÜN BULUNDUĞU YER: Tiyatro Kazı Alanı	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ
	G4 PLANKARESİ 	Tiyatronun batı kesiminde bulunan parodos ve hemen kuzeyinde bitişik durumdaki sütunlu yapının ortaya çıkarılması amacıyla başlatılan çalışmalar kapsamındaki G4 plan karesinde +90.74 metre seviyesinde olasılıkla sütunlu galeriye ait olduğunu düşünülen mask bezemeli üst yapı elemanı bulunmuştur. Maskın hemen altında yumurta ve ok silmesinden oluşan ince bir friz yer almaktadır (Şekil 5.1.95).
Şekil 5.1.95 Mask Bezemeli Üst Yapı Elemanı (Meriç, 2017)	**Harita 5.1.1** İznik Roma Tiyatrosu Planı (Yalman,2000) 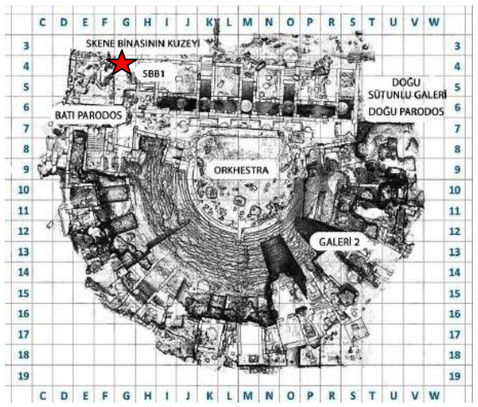 **Harita 5.1.4** İznik Roma Tiyatrosu 2016 Yılında Kazı Yapılan Plankareler (Meriç, 2017)	

MİMARİ BEZEMENİN YERİ: Kabartmalar	BULUNTU YILI: 1984	KATALOG NO 33
BUGÜN BULUNDUĞU YER: Tiyatro Kazı Alanı	BULUNTU YERİ	BEZEME ÖZELLİKLERİ

Şekil 5.1.96 2016 Kazılarında Bulunan Mermer Herme Başı (Meriç, 2017)

S6 –T6 PLANKARESİ

Harita 5.1.1 İznik Roma Tiyatrosu Planı

(Yalman,2000)

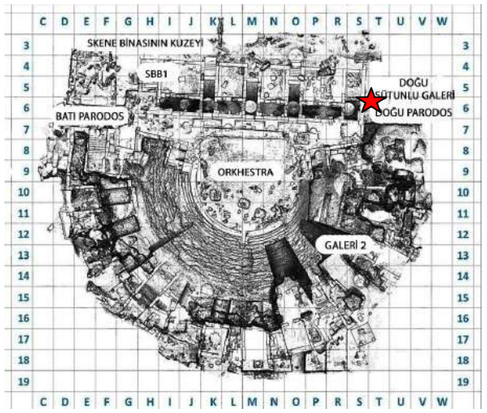

Harita 5.1.4 İznik Roma Tiyatrosu 2016 Yılında Kazı Yapılan Plankareler (Meriç, 2017)

Tiyatronun batı parodosu önünde daha önceki senelerde ortaya çıkarılan sütunlu galeri yapısının benzerinin, simetrik olarak doğu parodos önünde de olduğu tahmin edilerek Doğu sütunlu galeriyi ortaya çıkarmak için parodosun kuzey kısmında bulunan Skene binasının hemen doğusun-da S6-T6 plankaresinin kuzeybatı köşesinde +90.63 m. seviyesinde alt kısmı eksik bir adet mermer Herme başı bulunmuştur Büstün tam yüksekliği 0.80 m.,boyun ve baş uzunluğu 0.26 m., omuz genişliği ise 0.36 metredir (Şekil 5.1.96).

5.2 İznik Roma Tyatrosu Bezeme Özellikleri

Roma döneminde yapılan tiyatronun bezemeleri son derece özenlidir. Ancak yapının birçok parçası Bizans döneminde sökülerek surları güçlendirmek amacıyla devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Başta oturma basamakları olmak üzere, birçok parça yerinde olmadığı için tiyatronun eski ihtişamı yoktur.

Yaptığımız katalog çalışması sonucunda bulunan üç kaideden ikisi dikdörtgen bir form gösterir (Bkz Bölüm 5, Katalog 1, Katalog 2, Katalog 11). Kaidelerin her ikisi de farklı yıllarda ve birbirine simetrik alanlarda (sahnenin kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerinde) insitu olarak bulunmuştur (Bkz Bölüm 5, Katalog No 1 ve Katalog No 11). Bezeme olarak süpürgelik kısmında detayları işlenmemiş üç sıra defne yaprak dizisi üzerinde lesmos kymationu[1] ve boncuklu silme / inci dizisi[2] yer almaktadır. Üst tablalarında ise boncuklu silme / inci dizisi, lesbos kymation ve lotus palmet dizileri bezeme olarak kullanılmıştır. Diğer kaide parçası ise taban çapı daire şeklinde, gövdesi ise sekiz köşelidir (Bkz Bölüm 5, Katalog No 2). Bu köşeler ise dikine dikdörtgen panolara ayrılmıştır. Panoların etrafında lesbos kymationları işlenmiştir. Daire formundaki kaide tabanında ise düz iç bükey, dış bükey ve eğik hatlar arasında bocuklu silme / inci dizisi, lesbos kymationu en altta üç sıra defne yaprağı motifleri işlenmiştir. Kaidenin üst tablasında ise bocuklu silme / inci dizisi, lesbos kymationu ve palmet motif dizisinde oluşan bezeme vardır.

Ayrıca tiyatroya ait 8 plaster kaidesinden yedisi kazı alanında bulunmuştur. Biri ise Lefke Kapı da devşirme olarak kullanılmıştır. Bu kaidelerde ikisi birbirinin aynısıdır (Bkz Bölüm 5 Katalog No 11 ve Katalog No 14). Bezeme olarak tabana yakın kısmında, dikdörtgen çerçeve içinde sarmaşık motifi grift (taşa yontularak) şeklinde işlenmiştir. Sonra yarım silindirik şeklinde boncuklu örgü motifi, en üst

[1] Üsluplaştırılımış kalp biçimli yapraklar ile bunların arasında yer mızrak uçlarından oluşmuş süsleme şeridi.
[2] Bir silmenin üzerine gelen, dönüşümlü iki dar bir normal kabarık tanelerin dizilmesiyle oluşan bezeme boncuklu silme ya da inci dizisi de denebilmektedir.

sırada ise üçlü defne yaprak dizisi işlenmiştir. Bu plasterlerden bir tanesi Kuzey batıda bulunan dikdörtgen kaidenin üzerinde insitu şeklide bulunduğu için orijinal durumunu bilmemize olanak sağlar ve ana kaideye demir kenetlerle bağlanmıştır (Bkz Bölüm 5, Katalog No 11). Diğer dikdörtgen kaidenin ön yüzünde dikdörtgen çerçeve içine alınmış ortada akantus yaprağı iki yanda simetrik yaprak dizisi yer alırken çerçevenin üst kısmında geçme örgü motifi, yuvarlak köşeli hatlardan sonra birbirini izleyen yaprak sırası bulunur (Bkz Bölüm 5, Katalog No 15). Lefke Kapı da bulunan diğer plaster kaide de ise (Bkz Bölüm 5, Katalog No 17) en altta boncuklu silme/ inci dizisi, üzerinde lesbos kymationu yer alır. Üzerinde kabartma olarak yapılmış kenger yaprakları ve en sonda tekrar boncuklu silme / inci dizisi yer almaktadır.

Diğer 4 plaster kaidesi ise diğerlerine göre daha ince ve uzundur. Bezeme olarak ise birinin üç tarafı grift (taşa yontularak) olarak kenger yaprağı ile bezenmiştir (Bkz Bölüm 5, Katalog No 12), Diğerinin ön cephesinde iri yapraklı akantus yapraklı sarmaşık motifi alttan ve üstten spiraller meydana getirir. Bu kısmın alt kısmında yüzü tahrip edilmiş çıplak bir erkek figürü, sol dizinin üzerine eğilmiş, iri bir tekenin başını kolu ile sıkmakta ve sağ ayağı ile hayvanın karın kısmına basmaktadır. Spiralli sarmaşığın ortasında bir yuva içinde üç kuş, sol yanda ise ana kuş bulunur. Sağ cephesinde ortada ve üstte spiral yapan iri akantus yapraklı sarmaşık motifi, bunun altında sol pençesini ileriye atmış panter figürü ve altta akantus yaprakları arasında Herakles figürü bulunur. Sol yan cephede ise iri akantus yapraklı sarmaşıklar arasında ise belden yukarısı işlenmiş bir hayvan figürü ile hemen üzerinde karşılıklı olarak köpek ve yabandomuzu verilmiştir. Cepheler arasındaki köşelerde ise boncuklu silme / inci dizisi ve lesbos kymation dizileri bulunmaktadır (Bkz Bölüm 5, Katalog No 6).

Diğer plasterin ön yüzünde belden yukarısı profilden işlenmiş Eros/Putti figürünün sağ elinde orak tipli bir alet, sol elinde ise üzüm salkımı görülür. Üzüm salkımını kesme görüntüsü yer almaktadır. Eros kanatlı ve çıplak olarak betimlenmiştir. Yüksek kabartma olarak işlenmiş olan bu sahne, realist ve canlıdır. Diğer yüzlerden soldakinde akantus yapraklarından oluşan çemberler

ile iri rozet motifler işlenmiştir. Plasterin sağdaki yüzünde akantus yapraklı spiraller, sarmaşık motifleri yer alır. Cepheler lesbos kymation ve inci motifleri ile sınırlandırılmıştır (Bkz Bölüm 5, Katalog No 10).

Sonuncu plasterin ön cephesinde "Dinlenen Herakles" kabartması klasik üslupta işlenmiştir. Sağ kol dirsekten kıvrılmış, el kısmı arkadadır. Budaklı sopaya yaslanmıştır. Yanında sadağı ve yayı bulunmaktadır. Budaklı sopanın yanında aslan postuna ait izler bulunmaktadır. Yüksek kabartma olarak işlenen Herakles'in yüz, göğüs ve bacakları, kol ve budaklı sopanın bir kısmı önemli derecede tahrip olmuştur. Kalan izlerden sakallı olduğu anlaşılmaktadır. Plasterin sol yanında iri yapraklı akantus, spiral yaparak dönmektedir. Bunun üzerinde, deniz yaratığına basmakta olan, bacakları iki yana açık, çıplak, pelerinli Perseus figürünü işlenmiştir. Sağ elindeki kesici alet omzuna dayalıdır. Sol elinde kesik bir medusa başını saçlarından tutmaktadır. Aynı cephede sarmaşıkların alt kısmında iri akantus yaprakları arasından, baldır kısmından yukarısı işlenmiş bir eros kabartması yer almaktadır. Kabartmalı cepheler arasındaki köşeler inci ve lesbos kymation dizileri ile bezenmiştir (Bkz Bölüm Katalog No 5).

İki adet arşitrav parçasının sadece alt kısmındaki bezeme farklıdır. Birinde akantus yapraklı spirallerin oluşturduğu sarmaşık motifi grift (taşa yontularak) şeklindedir (Bkz Bölüm 5, Katalog No 19) diğerinde ise detayları işlenmemiş kabartma şeklinde sarmaşık motifi bezeme olarak kullanılmıştır (Bkz Bölüm 5, Katalog No 20). Diğer bölümlerinde ise boncuklu silme / inci dizisi, lesbos kymationu ve İon Kymationu[1] bezeme olarak kullanılmıştır.

Tiyatronun sahne bölümünde kesintisiz devam eden süpürgelik bölümünde bezeme olarak, üç sıra defne yaprak dizisi, üzerinde lotus palmet motifi ve en üstte de boncuklu silme / inci dizisi kullanılmıştır (Bkz Bölüm 5, Katalog No 25). Süpürgelik kısmının üzerinde kabartma şeklinde friz parçaları yer almaktadır.

[1] Yumurta dizilerinden ve aralarına konmuş mızrak ucu şeklindeki örgelerden oluşturulmuş mimari süsleme şeridi. Ovolo yada yumurta-ok silmesi de denir

Friz kısmının üzerinde bulunan korniş bölümünde ise, boncuklu silme / inci dizisi, üzerinde lesbos kymationu ve en üstte de lotus palmet motifi bezeme olarak kullanılmıştır (Bkz Bölüm 5, Katalog 24 ve Katalog No 26).

Sahne binasının mermer tavan kasetleri ise, kare ve üçgen sahalara ayrılmış; bezeme olarak boncuklu silme / inci dizileri, lesbos ve ion kymationu / yumurta-ok silmesi kullanılarak ortalarına döner yapraklı birer rozet konmuştur (Bkz Bölüm 5, Katalog 23).

Söve parçalarında ise bezeme olarak İon kymationu, boncuklu silme / inci dizileri, kurt dişi motifleri bezeme olarak tercih edilmiştir (Bkz Bölüm 5, Katalog 27 ve Katalog No 28).

Bulunan diğer süpürgelik parçasında ise boncuklu silme / inci dizileri ile lotus palmet motifi bezeme olarak kullanılmıştır (Bkz Bölüm 5, Katalog 9). Arşitravın üzerinde yer aldığı düşünülen mermer blok parçasında İon kymationu / yumurta-ok silmesinden oluşan ince bir frizle (Bkz Bölüm 5, Katalog 21), mermer korniş parçasının üzerinde spiral yapan dal motifiyle bezenmiştir (Bkz Bölüm 5, Katalog No 22).

Sahne binasının alt bölümleri kabartma levhalarla kaplanmış olduğu insitu bulunan kabartma levhadan anlaşılmaktadır. Sahne binasında bulunan süpürgelik ve kornişlerin arasında ise kabartma şeklinde ince kabartma levhalar yer almaktaydı. Bu frizlerde ise Roma askerlerinin kullandığı savaş aletleri, miğferler, kamalar, kılıçlar, mızraklar, zırhlar kabartma olarak bulunmaktaydı (Bkz Bölüm 5, Katalog 3, Katalog No 4 ve Katalog No 8).

Sahne binasının üst kısmı ise frizlerle süslendiği düşünülmektedir. Günümüze kadar gelebilen bu frizler parçaları Bizans döneminde surlarda devşirme olarak kullanılmıştır. İznik Müzesinde bulunan ve tiyatroya ait olduğu düşünülen diğer friz parçasında ise iki kulesi belirtilmiş bir kent suru önünde, Roma İmparatoru karşısında diz çökmüş vaziyette bir barbar prensi işlenmiştir (Bkz Bölüm 5, Katalog No 18).

İstanbul kapıda yer alan masklarda tiyatrodan sökülerek buraya getirilmiştir. Doğudaki mask saçları yanlardan bukleler halinde sarkık ve sakalları ile birleşmiştir. Gözleri ve ağzı iri birer oyuktan ibarettir. Batıdaki mask ise kadını temsil etmektedir. Saçları alnının ortasından ve tepeden ikiye ayrılmış yanlara doğru birbirine paralel hatlar halinde uzanmakta ve yanaklardan aşağıya doğru sarkmaktadır. Gözler ve ağız birer ufak oyuk olarak belirlenmiştir (Bkz Bölüm 5, Katalog No 7).

Ayrıca mermer kitabenin sadece ortadaki kitabesi zarar görmemiştir. Yazıtın üstündeki rozet kısmı ise ikinci kez kullanım için kazılarak tahrip edilmiştir. Rozette sadece baykuş motifine benzer bir kabartmanın çok az kısmı mevcuttur (Bkz Bölüm 5, Katalog No 16). Ayrıca bulunan sütun tamburunda da gümüşlük anlamına gelen Yunanca bir kelime kazınmıştır (Bkz Bölüm 5, Katalog No 13). Tiyatronun üst caveasını taşıyan tonozlu mekân duvarlarında kalkan ve kılıç motifi kabartma olarak verilirken), şu an surlarda bulunan kabartma şekilde oyulmuş herkül kabartmasının bulunduğu taş da tiyatroya aittir (Bkz Bölüm 5, Katalog No 31).

Roma İznik tiyatrosuna özellikle boncuklu silme / inci dizileri, İon Kymationu, Lesbos Kymationu, lotus palmetler, boncuklu örgü motifi, defne yaprakları, akantus yaprakları, spiraller, geçme örgü motifleri kenger yaprakları, asma yaprakları, sarmaşık motifleri, üzüm salkımları, döner yapraklı rozetler bezeme olarak yoğun kullanılmıştır. Kazı alanında bulunan yüzlerce kırık mimari ve heykel parçaları da bu düşüncemizi doğrular niteliktedir (Bkz Bölüm 5, Katalog No 29 ve Katalog No 30). Ayrıca erkek figürleri, hayvan figürleri (kuş, köpek, yaban domuzu, teke) ile Herakles, Eros ve Perseus gibi mitolojik figürler de kullanılmıştır(Bkz Bölüm 5, Katalog No 5 ve Katalog No 6, Katalog No 10). Frizlerde ise Roma döneminde askerlerin kullandığı savaş aletleri ile ganimetlerin toplanması, esirlerin öldürülmesi, kentin kuşatılması gibi savaşla ilgili sahneler konu olarak işlenmiştir.

Tiyatro kazılarında çıkarılan mimari parçalar ve özellikle şeref localarının oturma setleri (Proedria) yöredeki ocaktan getirilen kaliteli taşlarla yapılmıştır. Bulunan bezemeli parçalardaki işçilik kusursuzdur. Roma dönemi tiyatrolarının tipik özelliği sahne binasının zengin bir biçimde dekore edilmesidir. İki yada üç katlı inşa edilen sahne binaları sütunlar, girinti- çıkıntılar, eğik düz şekiller ve heykellerle bezenerek düzenlenmekteydi bu mimari biçim ışık gölge oyunları oluşturarak tiyatroya canlılık ve hareket yaratıyordu. Bu nedenle bulunan bezemeli parçalardan ve bunların kaliteli malzemeden oluşu ve özenli işçilikleri nedeniyle İznik (Nikaia) Roma dönemi tiyatrosunun sahne binasının oldukça ihtişamlı olduğu düşünülmektedir.

Sahne binasının süslemeleri Efes Celsius Kütüphanesi süslemeleriyle benzerlik göstermektedir (Yalman, 1992).

6
İZNİK ROMA TİYATROSUNUN BİTHYNİA BÖLGESİ ROMA TİYATROLARI İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Tiyatro Bithynia bölgesinin iki önemli kenti olan Nicomedia ve Nikaia kentleri uzun yıllar birbirlerini rakip görmüşler ve birbirleriyle çekişmişlerdir. Bu iki kentin tiyatrolarını karşılaştıracak olursak en önemli fark, tiyatronun dönemlerinin farklı olmasıdır. Nicomedia tiyatrosunun bulunduğu konum nedeniyle Hellenistik dönemde yapıldığı düşünülmektedir. Ancak şu an ayakta olan bölümlerinde Roma Dönemi özellikleri göstermesi sebebiyle de Roma döneminde genişletilen Hellen – Roma tipinde bir tiyatro olduğunu düşünebiliriz. Nikaia tiyatrosunun ise Roma döneminde yapıldığı bilinmektedir. Ayrıca Nikaia tiyatrosu (Şekil 6.1.2) Bizans ve Osmanlı döneminde çok tahrip görmesine karşın 1980 yılından itibaren araştırması yapılan ve tümüyle ortaya çıkarılan tiyatro olması bakımından da önemlidir. Çünkü Nicomedia tiyatrosu bu kadar şanslı değildir. Nicomedia tiyatrosunda detaylı çalışma henüz yapılabilmiş değildir (Şekil 6.1.1).

Şekil 6.1.1 Nicomedia (İzmit) Tiyatro Alanının Genel Görünüşü (Ross,2007)

Son yıllarda Kocaeli Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğretim görevlisi Ayşe Çalık Ross tarafından yapılan yüzey araştırmalarıyla daha detaylı bilgiler elde edilmeye başlanmıştır. Ancak tiyatro alanı üzerindeki evlerin istimlâk edilememesi nedeniyle kazı çalışmaları şimdilik yapılamamaktadır. Olumlu şartların sağlanması durumunda, tiyatro yapısının en kısa zamanda ortaya çıkarılmasını ve daha detaylı bilgilere ulaşılmasını temenni etmekten başka bir seçeneğimiz yoktur.

Şekil 6.1.2 İznik (Nikaia) Tiyatrosu (Gezgin Rehberler, 2019)

Bithynia bölgesinin doğusundaki en önemli kentlerinden olan Prusias Ad Hypium'un tiyatrosu ise Doğu Bithynia bölgesinde ayakta kalmış tek tiyatrodur (Şekil 6.1.3). Roma dönemine tarihlenen tiyatro bir tepe yamacına yaslanmasına karşın tezimizin ana konusunu oluşturan Nikaia tiyatrosu düz bir alana inşa edilmesi aralarındaki en büyük farktır. Oturma kademelerinin hemen hemen yarısı yok olmuş durumdadır. Büyük dikdörtgen şeklinde olan sahne binasının dış duvarları ayakta kaldığı için orijinal yüksekliği hakkında fikir sahibi olabilsek de planı ve bezeme özellikleri açısından çok fazla bir bilgiye sahip değiliz. Nikaia

tiyatrosunda ise sahne binasının tümü açığa çıkarıldığı için nasıl bir plan yapısına sahip olduğunu biliyoruz fakat sahne binasının duvarlarının bulunmaması nedeniyle de orijinal yüksekliği hakkında bir yorum yapamıyoruz (Şekil 6.1.4).

Şekil 6.1.3 Konuralp (Prusias Ad Hypium) Tiyatrosu (Mapio, 2019)

Şekil 6.1.4 İznik (Nikaia) Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy, 2006)

İki tiyatro arasında diğer önemli bir fark ise, Prusias Ad Hypium'un tiyatrosunun içinde kalan yapıların istimlâk edilmesi, belediye tarafından çevre düzenlemesi ve ışıklandırılmasının yapılması sonucunda son yıllarda tiyatro festival ve konserlere ev sahipliği yapıyor olmasıdır.

Bithynia bölgesinde olmamasına karşın Bithynia Krallığına bağlı olan Aizanoi antik kenti tiyatrosunun en önemli özelliği ise stadion ile birlikte planlanmış olmasıdır. Stadionun tiyatroya bakan cephesi mermer kaplı bir duvarla sınırlandırılmıştır. Bu aynı zamanda tiyatro sahne binasının arka tarafının kaplamasıdır. Hem Nikaia tiyatrosu hem de Aizanoi tiyatrosu Roma dönemine tarihlenmekle birlikte, Nikaia Tiyatrosu daha önce yapılmıştır (Şekil 6.1.5 ve Şekil 6.1.6).

Şekil 6.1.5 Aizanoi (Çavdarhisar)Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy,2008)

Şekil 6.1.6 İznik (Nikaia) Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy,2006)

Aizanoi Tiyatrosunun sahne kısmı zengin mermer bezemelerle kaplanmıştır. Bu mermer bezeme parçaları depremler yüzünden oturma basamaklarının ortasına yıkıldıkları gibi kalmışlardır. Yapılan araştırmalar sonucunda, sahne binasının önce tek katlı olduğu, daha sonra stadion genişletilirken de ikinci katın eklendiği anlaşılmaktadır. Mermer mimarinin çok az bölümü kesme kalker taşlı sahne binasının önünde kalmıştır Bulunan parçalardan dolayı sahne binasının av sahnesinin betimlendiği friz parçalarıyla bezendiği düşünülmektedir. Buna karşılık Nikaia tiyatrosunun sahne binasının ise Roma askerlerinin kullandığı savaş araç gereçleri ile savaş sahnelerinin kullanıldığı frizlerle bezenmiş olduğu bulunan parçalardan anlaşılmaktadır.

Bithynia bölgesinde çok az tiyatronun bulunması nedeniyle Nikaia tiyatrosuyla aynı döneme tarihlenen Anadolu'daki diğer tiyatrolara da kısaca değinilmiştir. Nikaia tiyatrosunun Perge tiyatrosu arasındaki en önemli farkı inşa edildiği yerdir. Perge tiyatrosu bir yamaca dayanmış şekilde inşa edildiğinden dolayı Hellen özellikleri gösterir (Şekil 6.1.7). Hellen – Roma tipinde olan tiyatro plan

özellikleri bakımından Yunan karakterine sahip iken, yapı özelikleri bakımından ise Roma karakterindedir. Nikaia (İznik) tiyatrosu ise tamamen Roma özellikleri göstermektedir (Şekil 6.1.8).

Şekil 6.1.7 Perge Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy, 2002)

Şekil 6.1.8 İznik (Nikaia) Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy,2006)

Tiyatronun sahne binası, Anadolu'daki en süslü sahne yapılarından birisidir. Sahne binası Nikaia tiyatrosunun aksine oldukça iyi korunmuştur. Ele geçen mimari kalıntılardan sahne binasının iki katlı olduğu ve zengin biçimde bezendiği anlaşılmaktadır (Şekil 6.1.9). Sahne binasının frizleri iyi korunmuş durumda olduğundan frizlerde mitolojik konuların işlendiği görülmüştür. Nikaia tiyatrosu ise düz bir alana inşa edilmekle birlikte, sahne binasının süslemesinde mitolojik sahnelerin yer alıp almadığı hakkında bir buluntu olmamasına karşın, ele geçirilen frizlerden dolayı savaş araç gereçleri ile savaş sahnelerinin tercih edildiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte her iki tiyatroda da dönemin karakteristik bezemeleri olan boncuk dizisi, kurt dişi motifleri, kenger yaprakları ile Lesbos ve İon Kymationu sıklıkla kullanılmıştır (Şekil 6.1.10 ve Şekil 6.1.11).

Şekil 6.1.9 Perge Tiyatrosu Sahne Binasına Ait Kabartmalar (Özlem Akbaş Önsoy, 2002)

Şekil 6.1.10 Perge Tiyatrosuna Ait Arşitrav Parçası (Özlem Akbaş Önsoy, 2002)

Şekil 6.1.11 Perge Tiyatrosu Sahne Binası Kapısındaki Süslemeler (Özlem Akbaş Önsoy, 2002)

Aspendos tiyatrosuyla Nikaia tiyatrosunun karşılaştırmasına gelirsek, Aspendos tiyatrosu antik çağın en önemli yapısıdır (Şekil 6.1.12). Kendi içinde mimari çerçeveli kapalı bir mekândır. Hemen hemen tümüyle tonoz – kemerli temeller üzerine inşa edilmişse de küçük bir bölümü yamaca dayanmaktadır. Sahne binası orijinal yüksekliğinde ve çok iyi korunmuş durumdadır. Sahne binasında kenger yaprakları, boncuk dizileri, lotus palmetler, ion kymationu, girlandlar ve girlandların aralarında öküz başları yer almakta ve ayrıca sütunlu üst katın ortasındaki alınlıkta tiyatroların kurucusu ve koruyucusu olan Dionysos'un kabartması yer almaktadır (Şekil 6.1.13 ve Şekil 6.1.14). Nikaia tiyatrosunun ise hiçbir bölümü bir yamaca yaslanmamıştır. Sahne binasının orijinal yüksekliği hakkında net bir bilgiye sahip değiliz. Sahne binasının bezeme özellikleri benzerlik göstermesine karşın Nikaia tiyatrosu genel itibariyle Aspendos tiyatrosu gibi çok iyi korunmuş durumda değildir (Şekil 6.1.15).

Şekil 6.1.12 Aspendos Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy, 2002)

Şekil 6.1.13 Aspendos Tiyatrosu Sahne Kısmının Tavan Kasetleri (Özlem Akbaş Önsoy, 2002)

Şekil 6.1.14 Aspendos Tiyatrosu Sahne Binası Süslemeleri (Özlem Akbaş Önsoy, 2002)

Şekil 6.1.15 İznik (Nikaia) Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy,2006)

Side tiyatrosu ise MS II. yüzyılda Helenistik temel üzerine inşa edilmiştir. Side düzlük bir alanda kurulduğundan tiyatronun üst sıraları ancak doğanın izin verdiği kadar yükseltilebilmiştir (Şekil 6.1.16). Nikaia Tiyatrosu da düz bir alana inşa edilmiştir (Şekil 6.1.17). Side Tiyatrosunun sahne binası iki katlı cepheden oluşmakla birlikte Dionysos konulu frizlerle bezenmiştir. Ayrıca bu tiyatroda da lotus palmet dizileri, boncuk dizileri, İon ve Lesbos Kymationları (Şekil 6.1.18), masklar bezeme olarak kullanılmış ve bu yönden Nikaia tiyatrosuyla benzerlik göstermektedir. Ayrıca Side tiyatrosunun da bazı bölümleri Nikaia tiyatrosu gibi açık hava kilisesine dönüştürülerek, parados bölümlerinin zeminleri mozaik ve fresklerle süslenerek küçük kiliselere dönüştürülmüşlerdir.

Şekil 6.1.16 Side Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy, 2002)

Şekil 6.1.17 İznik (Nikaia) Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy,2006)

Şekil 6.1.18 Side Tiyatrosuna Ait Arşitrav Parçası (Özlem Akbaş Önsoy, 2002)

Sagalasssos tiyatrosu antik dönem tiyatrolarının en yüksekte olanlarından birisidir (Şekil 6.1.19). Ancak oturma sıralarının yer aldığı doğal tepeden tam olarak yararlanılmamıştır.

Buluntular sonucunda sahne binasının tek katlı olduğu anlaşılmaktadır. Sagalassos antik kenti yaşanan deprem sonucunda terk edildiği için tiyatroya ait tüm parçalar yıkılmış haldedir. Restorasyon çalışmaları sonucunda daha detaylı bilgilere de ulaşabileceğiz. Sahne binasının ayakta kalan kısmında boncuk dizileri, lotus palmetler, İon ve Lesbos Kymationu, rozetler bezeme (Şekil 6.1.21) olarak kullanıldığından çağdaşı olan Nikaia tiyatrosunun bezemeleriyle benzerlik göstermektedir. Sagalassos Tiyatrosu, Nikaia tiyatrosuna göre biraz daha iyi korunmuş durumdadır (Şekil 6.1.20).

Şekil 6.1.19 Sagalassos Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy, 2002)

Şekil 6.1.20 İznik (Nikaia) Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy,2006)

Şekil 6.1.21 Sagalassos Tiyatrosu Sahne Binası Süslemeleri (Özlem Akbaş Önsoy, 2002)

Patara tiyatrosunun incelediğimiz Nikaia tiyatrosundan ayıran en önemli farkı yamaca yaslanmış olmasıdır (Şekil 6.1.22). Nikaia tiyatrosunun aksine girişlerde tonoz örtüsü yoktur ve ayrıca sahne binasının zemin katına tam ortadan bir giriş bulunduğu için bu özelliğiyle Anadolu'da tektir. Ayrıca oturma yerinin üst basamağı düzlüğünde eksene oturtulmuş küçük bir tiyatro tapınağı yer alır. Sahne binası Nikaia tiyatrosundaki gibi nişler, plasterler ve sütunlu çıkmalarla bezenerek hareket kazandırılmıştır.

Şekil 6.1.22 Patara Tiyatro (Özlem Akbaş Önsoy, 2005)

Hierapolis tiyatrosu çok iyi korunmuş ve başarılı şekilde restore edilmiştir (Şekil 6.1.23). Şehre hâkim bir konumdadır. Nikaia tiyatrosu (Şekil 6.1.24) gibi düz bir zemine değil de bir yamaca yaslanmış şekilde inşa edilmiştir. Sahne binası mermer kabartmalar ve heykellerle süslenmiştir. Kabartmalarda Nikaia'daki tiyatrodan farklı olarak mitolojik konularla Septumus Severus'a ait kabartmalar bulunmaktadır. Ayrıca akantus ve meşe yaprakları da sahne dekorunda sıklıkla kullanılmıştır (Şekil 6.1.25).

Şekil 6.1.23 Hierapolis Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy, 2002)

Şekil 6.1.24 İznik (Nikaia) Tiyatrosu (Özlem Akbaş Önsoy,2006)

Şekil 6.1.25 Hierapolis Tiyatrosu Sahne Binasındaki Kabartma (Özlem Akbaş Önsoy, 2002)

Öncelikle tezimizin ana konusunu oluşturan Nikaia tiyatrosuyla diğer tiyatrolar arasındaki en önemli fark, çoğu tiyatro bir yamaca yaslanarak Hellen özelliği göstermesidir. Sadece Side tiyatrosu düz bir alana inşa edilmiş, Aspendos tiyatrosunun küçük bir bölümü yamaca yaslanmasına karşın geri kalan kısmı düz bir zeminde tonozlar üzerinde yer almaktadır. Ele geçen buluntular ışığında sahne binasının frizlerinde de farklılık bulunmaktadır. Nikaia tiyatrosunda savaşlarda kullanılan araç gereçler ile savaş sahneleri bezeme olarak kullanılmışken diğerlerinde mitolojik konular ağırlıklı olarak işlenmiştir. Ancak dönemin karakteristik bezemeleri olan lotus palmetler, boncuk dizileri, ion kymationu, lesbos kymationu, kenger ve sarmaşık motifleri her tiyatroda ortaktır.

Nikaia tiyatrosuna ait taşların, özellikle Bizans ve Osmanlı döneminde sökülüp surların güçlendirilmesinde devşirme olarak kullanılması nedeniyle tiyatro oldukça hasar görmüştür. Ayrıca bir dönem toplu mezarlık, Bizans döneminde oturma bölümlerinin üst sıralarına kilise inşa edilerek açık hava kilisesi, Osmanlı döneminde seramik fırınları yapılarak atölye olarak kullanıldığından ana yapı

sürekli bozulmuştur. Karşılaştırdığımız tiyatrolar arasında Nicomedia tiyatrosundan sonra en harap durumda olanıdır. Nicomedia tiyatrosunun bulunduğu yerde yerleşimin olması bu tiyatroda çalışmaların yapılmasını engellemekle birlikte, bu nedenden dolayı bu tiyatroda oldukça hasar görmüştür. Bu bakımdan tarih sahnesinde sürekli çekişme yaşayan bu iki kentin tiyatrolarının kaderleri aynıdır.

Nikaia tiyatrosu bu kadar tahrip olmasına karşın Anadolu'da bulunan çağdaşlarıyla yarışır durumdadır. Mermer olarak son derece iyi malzemeler kullanılmış ve günümüze ulaşan bezemelerinde son derece iyi işçilikle ve özenle yapıldığını söyleyebiliriz.

7
SONUÇ VE ÖNERİLER

M.S II. yüzyıla tarihlenen bir tiyatro ve M.S 123 yılı civarında Hadrianus'un yaptırdığı ve M.S 268–269 yılında Claudius Gothicus'un tekrar elden geçirdiği şehir surları baştaolmak üzere birkaç Roma dönemi eseri günümüze ulaşmıştır.

İznik'in Roma döneminden kalan ve günümüze ulaşan en önemli yapısı tiyatrosudur. M.S II. yüzyıl başlarında Roma İmparatoru Traianus tarafından Bithynia Metropolis'i olarak İznik'e atanan Prokonsül Pliniıus Caecillus Secunds nezaretinde yapılmıştır. Bugüne kadar yapılan kazılar sonucunda; izleyici kademelerini içeren cavea 2.7 m. genişliğinde bir diazoma ile ikiye bölündüğünü, alttaki bölüm tek sıra halinde yedi adet, üstteki ise çift sıra halinde on ikişer adet galeri üzerine oturtulduğunu, alt galerilerin eğik tonoz üst galerilerin beşik tonoz ile örtüldüğünü, caveanın her iki yanında tiyatronun dışından orkestra bölümüne geçit veren bir dar, öbürü geniş birer çift parados olduğunu, paradosların her birinin de beşik tonozla kapatıldığını ve yapının kuzeyini sınırlayan sahne yapısının plasterler ve Korint düzeninde sütunların yer aldığı nişli bir fasada sahip olduğu anlaşılmaktadır.

İznik Roma tiyatrosu Bithynia bölgesinde araştırması yapılan ve açığa çıkarılan en önemli tiyatrolardan birisidir. Bithynia bölgesinin diğer önemli kenti olan Nicomedia tiyatrosu üzerinde yerleşim olması nedeniyle yeterli çalışmalar yapılamadığından plan ve bezeme özellikleri açısından çok fazla bir bilgiye sahip değiliz. Bir başka Bithynia kenti olan Konuralp'teki tiyatro iyi korunmuş olmasına rağmen bezeme özelliklerini gösteren mimari parçaların azlığı nedeniyle bezeme özellikleri hakkında net bir bilgi söylememiz mümkün değildir. Ayrıca Nikaia tiyatrosu düz bir zemin üzerinde, tonozlar üzerine inşa edilmesine karşın, diğer iki tiyatro yapısı bir yamaca yaslanarak yapılması nedeniyle Yunan özelliği göstermektedir. Zaten Nicomedia tiyatrosu Helenistik

döneme aittir. Bithynia eyaletine bağlı olan Aizanoi tiyatrosu ise stadion ile birlikte planlanması bakımından tek örnektir. Araştırmalar sonucunda Aizanoi tiyatrosunun sahne binasının av sahnelerinden oluşan frizlerle süslenmiş olduğu anlaşılmıştır.

İznik Roma tiyatrosu zaman içinde birçok müdahalelere maruz kalmıştır. III. Leon döneminde (M.S 717–741) tiyatrodan birçok parça sökülerek, yükseltilen kent surları olmak üzere çeşitli yapılarda devşirme olarak kullanılmıştır. Devşirme parçalar arasında oturma basamakları, İstanbul Kapıda bulunan tiyatro maskları ile Lefke Kapıdaki bezemeli bloklar bulunmaktadır. Yine Bizans döneminde tiyatronun bazı kesimlerine toplu mezarlar açılmış, tuğla duvarlara sahip kilise yapısı inşa edilmiş, Osmanlı döneminde ise seramik fırınları kurularak atölye olarak kullanılmıştır. Bu nedenle tiyatro tarih sahnesi boyunca tahrip edilmiştir. Parçalarının çoğunun yerlerinden sökülmesi, çoğunun kırılması nedeniyle Anadolu'da M.S II. yüzyıla tarihlenen diğer tiyatrolar kadar iyi korunduğu söylenemez. Ancak buna rağmen bu tiyatrolarla boy ölçülecek kadar kaliteli mermer bloklardan oluşan son derece ince işçilikli zengin bir süslemeye sahiptir.

İnsanlar geçmişten günümüze sürekli kullandıkları eşyaları ve yaşam alanlarının hoş görünmesini istemişler ve bunun için çeşitli bezeme motiflerini kullanmışlardır. Bezemenin insan yaşamında bu kadar önemli olması nedeniyle bezeme sanatıyla uğraşanların oluşturduğu bir iş kolu ortaya çıkmıştır. Bu iş kollarından biri de taş üzerinde bezeme ustalığıdır. Roma Dönemi'nde artan yapı faaliyetleri ile birlikte zenginliğin ve gücün göstergesi olarak yapıların iç ve dış cephelerinde bezemeler yoğun olarak kullanılmıştır. Bezemeler, kültürlerin sosyal, ekonomik durumları ve birbirleriyle olan iletişimleri hakkında bilgi edinebilmemizin yanı sıra, yazıtı olmayan yapıların tarihlendirilmesinde de önemli bir yere sahiptir.

Antik Dönem insanının mimari yapılarında önemli bir yer tutan mimari bezemeler İznik Roma Tiyatrosunda da kullanılmıştır.

Çalışma kapsamında tiyatroya ait olan 33 adet bezemeli mimari parça tespit edilerek katalog oluşturulmuştur. Bu parçalarda bezeme olarak özellikle boncuklu silme / inci dizileri, İon Kymationu, Lesbos Kymationu, lotus palmetler, boncuklu örgü motifi, defne yaprakları, akantus yaprakları, spiraller, geçme örgü motifleri kenger yaprakları, asma yaprakları, sarmaşık motifleri, üzüm salkımları, döner yapraklı rozetler bezeme olarak yoğun kullanılmıştır. Ayrıca erkek figürleri, hayvan figürleri (kuş, köpek, yaban domuzu, teke) ile Herakles, Eros ve Perseus gibi mitolojik figürler de kullanılmıştır. Frizlerde ise Roma döneminde askerlerin kullandığı savaş aletleri ile ganimetlerin toplanması, esirlerin öldürülmesi, kentin kuşatılması gibi savaşla ilgili sahneler konu olarak işlenmiştir.

Hadrianus Dönemi'nde tüm İmparatorlukta bayındırlık faaliyetleri başlamıştır. İmparator Hadrianus'un Anadolu'ya yapmış olduğu ziyaretlerle Anadolu'da da yoğun bir imarlaşma söz konusudur. İmparator Traianus Dönemi'nde Roma'ya giden Anadolulu bezeme ustaları Geç Traianus Dönemi'nde tekrar Anadolu'ya dönerek Roma'da gördükleri bezemeleri ve stilleri Anadolu'ya da getirerek uygulamışlardır. Özellikle Batı Anadolu olmak üzere tüm Anadolu'da bu etki görülmekle beraber bazı geleneksel özellikler de devam etmektedir. Hadrianus Dönemi'nde kullanılmaya başlanan matkap, ışık – gölge etkisi yaratmak amacıyla kullanılan derin kanallar, yaprak dilimleri arasında kullanılan damla ya da oval oyuklar dönemin en önemli özellikleri arasındadır. Dönem içerisinde Hadrianus'un Hellen kültürüne hayranlığı nedeniyle Hellenistik özelliklerde görülmektedir.

Anadolu'da faaliyet gösteren iki önemli bezeme okulu vardır. Bunlar Pergamon – Ephesus bezeme okulu ve Aphrodisias bezeme okuludur. Özellikle M.S. II. yüzyılda bezeme okulları arasındaki etkileşim nedeniyle iki ekolün birbirinden etkilenmiş olduğu yapılardaki bezemelerden anlaşılmaktadır. Dönem içerisinde hızlı imarlaşmanın sonucu olarak frizlerde figürlü sahneler bitkisel bezemeler kullanılmıştır. Korinth ve kompozit başlıklarda gelişimini düzenli bir biçimde takip ettiğimiz acanthus yaprakları Hadrianus Dönemi'nde beş lobdan oluşur,

yaprak uçları çok sivri ve ince uçlar göstermezler, yaprak dilimleri arasında damla şeklinde gözler bulunur, yaprak yüzeyinde matkapla oyularak oluşturulan damarlar yer alır ve bu damarlaryaprak tabanına kadar iner. Dönem başında geniş ve yayvan olan acanthuslarda dönem sonuna doğru uzama görülür. Allianoi örneklerinde de dönemsel özellikler görülür. Yaprak uçları sivri ve ince uçlu değildir. Yaprak dilimleri arasında damla şeklinde gözler bulunur. Dönem sonu özelliği olarak yaprakların uzamış olduğu görülmüştür. Ion kymation'ları Hadrianus Dönemi'nde yumurtalar, kenarları çok geniş olmayan çanak içine derin bir şekilde oyularak yerleştirilmiştir. Çanaklar genel olarak oval formlu olup, "U" formlu olanlar da görülmektedir. Dönem sonuna doğru yumurtalar ince ipçiklerle çanaklara bağlanırlar. Çanaklar arasında ara motif olarak ok ucu veya mızrak ucu kullanılmıştır. Tiyatrodaki Ion kymation'ları da dönem özelliklerini taşımaktadır. Hadrianus Dönemi'nde lotus – palmetler üçlü dizim olarak görülür. Palmetler genellikle beş yapraklıdır. Dönem içinde plastik bir etki kazanan palmetler bezeme zemininden ayrılmaya başlar. Hadrianus Dönemi'nden sonra bir ters bir düz şekilde yerleştirilmiş dizimler görülür. Tiyatroda kullanılan palmetlerde de dönemsel özellikler görülür.

Sahne binası üzerinde yer alan lotus palmet dizileri, yumurta ok ucu, inci boncuk, lesbos kymationu dizileriyle İonia ve Pamphylia atölyelerinin etkisinde kalmıştır. Ancak buradaki bezemelerin aynı düzende, aynı biçimde işlenmesi, aynı atölyenin çalışmasının ürünü olduklarını düşündürür. Iznik tiyatrosuyla aynı dönemde yapılan tiyatroların bezemelerinde, durağan, simetrik, tekdüze örge işlenişinin yerini, hareketli, doğal ve serbest motiflere bıraktığı bir dönemin izlerini yansıtmaktadır. Bu dönemde matkap oyuklarının abartılı kullanımı ve örgelerde oransızlığın oluşmasıyla doğallıktan çok bezemeler ön plana çıkmıştır. Anadolu, özellikle, MS II. yüzyılda, bezemelerde Roma'ya bağlı olmakla birlikte özgün bölgesel özellikleriyle biçem gelişimi içerisinde kendi kronolojisini oluşturan nitelik ve niceliğin arttığı özgün bir süreci yaşamıştır.

M.S. II. yüzyıla tarihlenen İznik Roma tiyatrosu Anadolu'da yine aynı yüzyıl yapılan Side Aspendos tiyatrosu, Perge tiyatrosu, Sagalassos tiyatrosu ve

Hierapolis tiyatrosu mimari süslemeleri ile benzerlik göstermektedir. Süsleme detaylarına bakıldığında tüm bu tiyatrolarda Anadolu'daki bezeme okullarında yetişen ustalar bu tiyatrolarda işçiliklerini sergilemişlerdir. Farklı bezeme okulları birbirinden etkilemiş süslemelere de bu etkileşim yansımıştır. Her ne kadar birbirlerinin etkisinde kalsalar da kendilerine özgün yorumlamalarda yapılmıştır.

Katalog 4 de yer alan friz parçasındaki silah kabartmaları ile Side antik kentinin doğu şehir kapısında bulunan silah kabartmaları ile benzerlik gösterir.

Katalog 18 de yer alan mermer frizdeki süslemeler ile Perge tiyatrosu sahne binasında bulunan kabartma firizin süsleme detaylarıyla benzerlik gösterir (Şekil 6.1.9).Katalog 19 da bulunan arşitrav parçası ile Perge Tiyatrosunda bulunan arşitrav parçaları benzerlik gösterir (Şekil 6.1.10).

Katalog 20 de bulunan arşitrav parçası ile Side Tiyatrosunda bulunan arşitrav parçaları benzerlik gösterir (Şekil 6.1.18).

Katalog 27 de yer alan Nikaia tiyatrosunda üst caveaya geçişi sağlayan kuzeydoğu ve kuzeybatı basamaklardaki söve parçaları ile Perge tiyatrosunda bulunan sahne kapısının süslemeleri benzerlik gösterir (Şekil 6.1.11).

Katalog 23 de yer alan tavan kasetlerinde kullanılan süsleme ile Side Aspendos titatrosu sahne binasındaki tavan kaseti süslemesi benzerlik gösterir (Şekil 6.1.13 veŞekil 6.1.14).

Katalog 3,8,9,10,11, 12, 14,15, 21, 22,23, 24,25,26 da yer alan parçalar ile Sagalassos sahne binası süslemeleri, Hierapolis sahne binası süslemelerive Efes Celsus Kütüphanesinde kullanılan süslemeler benzerlik gösterir (Şekil 6.1.21 ve Şekil 6.1.25).

Antoninler döneminde iri örgelerin hakim olduğu palmetlerde barok tarzı izlerini görürüz ve barok izleri taşıyan palmetler MS 2. yüzyılın 2. yarısı ile 2. yüzyılın son çeyreği arasında tarihlenir. Ayrıca palmetlerden çıkan kıvrık dalın karmaşık olarak düzensiz işlenmesi, kalın olan ana kökten çıkarak her bir

kaplama yaprağının derin yivlerle birbirlerinden ayrılıp küçük yaprakçıklara bölünmesi ve yaprak uçlarının dikensi bir görünüme sahip olması, yaprakçıkların ince bir bağ ile birbirlerine bağlanmaları ve kaplama yapraklarının üzerinin yivlerle derin bir şekilde açılarak ışık-gölge etkisinin oluşturulması, Antoninler Döneminden itibaren, özellikle, MS 2. yüzyılın 2. Yarısına tarihlenen kıvrık dallar üzerinde görülmektedir. MS 2. yüzyılın 2. yarısına ve MS 3. yüzyıl başlarına ait kıvrık dal süslemelerinin örneklerine ratlanmaktadır. MS. 2. yüyzyıla tarihlenen İznik Roma Tiyatrosu pilaster kaidesinde gördüğümüz bu süsleme ayrıca MS 161-168 yıllarına tarihlenen Aspendos Tiyatrosu'nda, Erken Severuslar Dönemine tarihlenen Perge Tiyatrosu'nda, MS 2. yüzyılın ortalarına tarihlendirilen Side Tiyatrosu'nda, , MS 180-200 yıllarına tarihlenen Nysa Tiyatrosu'nda ve MS 206-207 yıllarına tarihlendirilen Hierapolis Tiyatrosunun frizleri üzerinde görülmektedir. Roma Dönemi boyunca kamusal yapı üzerindeki frizlerde görülen kıvrık dal, aynı zamanda kapı pervazlarında, tapınak sella duvarlarında, ante başlıklarında, pilasterlerde, alınlıklarda, cephe yüzeylerinde ve sütun altlıklarında da görülmektedir. Kıvrık dallar köklü bir geleneğe dayanmaz, bu nedenle estetik yönleriyle ön planda olmuştur.

Antoninler Döneminin sonlarından itibaren yoğun olarak görülmeye başlanan matkap kullanımı, örgelerin zeminden soyutlanışı, ışık-gölge etkisi ve doğal bezek yapısı "barokluk" olarak sanatta etkisini göstermiştir. Bu özgün stil, Anadolu'da Antoninler Döneminde yapılmış ya da bu dönemde tamamlanmış birçok yapıda belirgin olarak ön plana çıkmıştır. MS 2. yüzyılın sonlarından itibaren özellikle Severuslar Dönemi mimari bezeme örneklerinde özgün bir tarza dönüşmüştür.

Lesbos kymationunda genel olarak yumurta ile çanak arasının açılması, çanağın geniş ve yayvan bir şekilde işlenmesi, çanak kenarlarının düz bir yapıya sahip olması ve ok ucunun kanatlarının çanaklar ile bütünleşmesi, Antoninler Dönemi'nden itibaren görülmektedir. Yaprakların ipçiklerle köprü gibi bağlanması, özellikle Antoninler Dönemi ve Severuslar Dönemi'nde görülmektedir. Bu dönemlerde lesbos kymationu doğallıktan uzaklaşmıştır.

Lesbos kymationu, MS 2. yüzyıl içerisinde çok çeşitli tiplerde işlenmiş olduğu için tarihlemede güvenirliği olmamasına karşın, lesbos kymationundaki yürek yaprakların silmeye gömülüşü ve orta eksenin yan örgelerden soyutlanışına, Antoninler Döneminde sık karşılaşılmaktadır.

Akanthus yaprağı biçiminde işlenmiş sürgün yapraklar, volüt biçimli saplar ve çiçeklerle sonlanan kıvrık dal, Hellenistik Dönem mimari süslemesinde sevilen türlerden biridir. Bu dönemde yapıların sima üzerinde ve ante başlıklarında sıkça tercih edilen kıvrık dal süslemesi, Geç Hellenistik-Erken Roma Döneminden itibaren frizlerde işlenmeye başlanmış ve Roma Dönemi boyunca kullanılmıştır.

MS 2. yüzyılın başlarından itibaren Roma imparatorlarının Anadolu'ya olan ilgileri özellikle imar faaliyetleriyle kendini göstermiştir. Bu süreç özellikle Traianus ile Hadrianus Döneminde yoğunluk kazanmış; Antoninler Döneminde doruk noktaya ulaşmıştır. Antoninler Döneminin başlarında görülen taş işçiliğini, Hadrianus Döneminden kesin çizgilerle ayırt edebilmek zordur. Çünkü bir önceki dönemin izleri bir anda yerini bir başka sanat anlayışına bırakamaz. Bu nedenle, Hadrianus Dönemi sanatı Antoninler Döneminin başlarında da devam eder. Bu süreç geçiş aşaması olduğu için, Hadrianus biçimselliğinin yanı sıra, bazı yenilikler de sanatta kendini göstermektedir. Bunun ilk örnekleri, Efes Celsus Kütüphanesi ve Efes Hadrianus Tapınağının palmet bezemelerinde görülmektedir. Lotus-palmet, Roma mimari bezemeleri arasında her dönem yaygın olarak kullanılmıştır.

Bazı mimari parçalarda palmetlerin, altta iri sarmal kancalarla birbirlerine bağlandığı izlenmektedir. Palmet ve lotus yaprakları yedi dilimlidir; kapalı palmetlerin taç yaprakları üstte eksen yaprakla bütünlük oluşturmakta ve yaprak uçları düğümlüdür. Yaprak uçlarının düğüm şeklinde işlenmesi Antoninler Döneminin yeniliklerindendir. Tavan bloğu alt yüzünün kademeli olarak daralan çerçeveli panolara bölünmesi, kökeni ahşap yapı geleneğine dayanan eski bir uygulamadır; Arkaik Dönem ve öncesinde, tavanın görünümüne hareket kazandırmak amacıyla yapılan kare dikdörtgen biçimli kasetler, Klasik Dönem

yapılarında taş mimariye dönüşmüştür, Klasik Dönemden başlayarak Erken Roma Dönemine kadar, tavan kasetlerinde genellikle bitkisel süslemelerin tercih edildiği, figürlü süslemelere ise Suriye Palmyra'daki mezar yapıları hariç tutulursa nadiren yer verildiği görülmüştür. Tavan kasetlerinin ilk örneği anıtsal Pantheon tapınağında görülmekle birlikte MS 2. yüzyıldan itibaren yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Anadolu'da bu dönemde yapılan tiyatro, nympheum ve propylon gibi anıtsal cepheleriyle ön plana çıkan birçok yapıda, çeşitli bitkisel süslemeler ve yapıların işlevine uygun biçimde seçilen figürlü kabartmaların yer aldığı tavan kasetleri, bu tür yapıların vazgeçilmez unsurları haline gelmiştir.

Roma'ya bağlı olmakla birlikte özgün bölgesel özellikleriyle biçem gelişimi içerisinde kendi kronolojisini oluşturan Anadolu, özellikle, MS 2.yüzyılda, bezemelerde nitelik ve niceliğin arttığı özgün bir süreci yaşamıştır.

Nicea Tiyatrosunda Antoninler Döneminin genel bezeme stilinin bezemeler üzerinde yoğun olarak etkili olduğunu söylememiz mümkündür. Bezeme olarak kullanılan lotus palmet dizileri, yumurta ok ucu, inci boncuk, lesbos kymationu dizileriyle ve kıvrık dal-ranke kuşaklarında, dönem biçemi, İonia ve Pamphylia atölyelerinin etkisinde kalmıştır. Ancak buradaki bezemelerin aynı düzende, aynı biçimde işlenmesi, aynı atölyenin çalışmasının ürünü olduklarını düşündürmektedir. Nicaea tiyatrosyla aynı dönemde yapılan tiyatroların bezemelerinde, durağan, simetrik, tek düze örge işlenişinin yerini, hareketli, doğal ve serbest motiflere bıraktığı bir dönemin izlerini yansıtmaktadır.

İon kymationu bezeme dizilerinin tarihsel süreç içerisindeki gelişimine genel olarak bakıldığında; MS 1. yüzyıl sonlarına doğru zayıf bir matkap işçiliği, ışık-gölge etkisi yaratılmak istenmesine karşın bunda pek başarılı olunamamış, dolayısıyla yumurta ve çanak arasında simetriden yoksun bir diziliş söz konusudur. Bezemelerde hatlar keskin ve bezeme kuşakları arasındaki geçişler serttir. Geç Traianus-Erken Hadrianus Dönemi'nde artık matkap işçiliği gelişmiş, bezemelerde gözü yormayan simetri ve uyumun hoş bir etkisi görülür. Yumurta ve çanak bağımsız olmakla birlikte yumurta alt ucu Side'de her zaman ince bir

ipçikle çanağa bağlanır. MS 1. yüzyıl sonu 2. yüzyıl başı ile beraber astragal bezeme dizisi İon kymationu bezeme dizilerinin vazgeçilmez bir parçası olur. Astragal dizisindeki boncuk tamamı ile oval, makara ise eşkenar dörtgen formundadır ve bezemeleri birbirine ince bir ipçikle bağlanır. İki çanak arasındaki ok sapları geniş başlar ve aşağıya doğru sivrilir. Ok kanatları erken ikinci yüzyılda hafif bir kavisle çanağa bağlanır.

Geç Hadrianus Dönemi bezemelerinde en belirgin değişiklik ok kanatlarında ve boncukta görülür. Matkap kullanımının ve dönemin modası gereği ok kanatları artık ince bir ipçik formundadır ve iki yanındaki çanağa doğrudan bağlanır. Bu dönemdeki bir diğer değişiklik astragal bezeme dizisinde boncuğun uzamaya başlamasında kendini gösterir. Antoninler Dönemi'nde çanak ve yumurta arasında uyum henüz devam eder. Astragal bezeme dizisinde ise boncuk tamamı ile oval formunu kaybeder ve bezeme kuşakları arasında simetri gözetilmez. İki çanak arasındaki ok ve onun altındaki boncuğun birbirine dokunması ters "T" formunu ortaya çıkarır. Severuslar Dönemi'nin başında yoğun bir matkap işçiliği, buna bağlı olarak derin yontulmuş bezemeler ve bu bezemeler arasındaki güçlü simetri dikkat çekicidir. Yumurta-çanak arasındaki ok sapları oldukça geniş işlenmiştir. Çanaklarla birleşen ok kanatları "V" formundadır. Astragal bezeme dizisinde ikili dizilmiş makaralar çok küçük tutulurken, boncuklar yassı ve önceki örneklere oranla daha da uzatılmıştır. Aşırıya kaçan, sadelikten uzak bezeme kuşakları ve yumurta-çanak arasındaki uyumlu ilişki bu dönemde görülmez.

Aslında bezemeler yolu ile tarihleme yapmak çok iyi bir stil kritiği yöntemi ile çalışma yapmayı, çalışılan antik kentin yerel taş işçiliğini çok iyi değerlendirebilecek bilgi birikiminin olmasını zorunlu kılar. Öncelikle kent özelinde, daha sonra bölge ve bölgeler arası analoji yapmak gerekir ve bu oldukça zorlu bir çalışmayı gerektirir. Yegül'ün de belirttiği ya da uyardığı gibi "bezeme tipe, stil ve kaliteye; bölgeye, malzemeye, binanın önemine, sahibinin bütçesine, ustasının yaratıcılık hünerine ve isteğine göre çok değişebilmektedir. Ayrıca eğer kentte veya bölgede önemli ve etkileyici eserler varsa bunlar taşçı ustasına veya heykeltıraşa ilham kaynağı olabilmektedir. Bunun açıklaması

“bezeme yolu ile tarihleme riskli olabilir, dikkatli olmak gerekir”. Yukarıda Yegül’ün belirttiği noktalara dikkat edilmezse yapılacak çalışma ve sonucunda elde edilecek tarihlemenin yanıltıcı olması kaçınılmazdır. Bu durum bezeme çalışmaları için gerçek anlamda bir sorundur. Ancak, gerek Türk gerekse yabancı kazı çalışmalarında, stratigrafinin yeterli olmadığı; yazıt, sikke, seramik gibi küçük buluntuların yetersiz kaldığı noktalarda sıklıkla başvurulan yöntem bezemeler yardımı ile tarihlemedir (Yegül,2008)

Yerel taş işçiliğinin, bir kentte çalışan yerel ve yabancı ustaların/çırakların dolayısıyla mimari etkileşimin ortaya konabilmesi için bu gibi çalışmaların “her bir bezeme elemanı” için ayrı ayrı yapılması, daha sonra bu bezeme unsurlarının birbiri ile karşılaştırılıp değerlendirilmesi gereklidir. Eğer bu tür çalışmalar, çalışılmakta olan antik kentler için bir veri bankası oluşturacak şekilde gerçekleştirilebilirse yukarıda dile getirilen sorunların pek çoğu giderilmiş olacaktır. Bu sayede, Roma İmparatorluk Dönemi’ni içine alan süreçte; merkezi ve yerel mimari etkileşimler, etkiler, ustalar-çıraklar ve yerel taş işçiliği ortaya konabilecektir. Bu tez Nicaea Roma Tiyatrosu ve antik kenti için daha sonra yapılacak bu tür çalışmaların bir ilk adımıdır.

Antik Nikaia’nın arkeolojik yönden gerektiğince araştırılmadığı bir gerçektir. Çeşitli şekillerde ortaya çıkmış bazı heykeltıraş eserleri, yazıtlar ve sikkeler incelenmekle birlikte, kazılar sadece surlar ve tiyatro ile sınırlı kalmıştır. Yeni kazıların projelendirilmesi, Helenistik Dönem’de Bithynia Bölgesinin, Roma İmparatorluk döneminde Bithynia /Bithynia et Pontus eyaletinin ikinci büyük kenti olan Nikaia için daha kapsamlı bilgilere ulaşmamızı sağlayabilecektir.

Tiyatronun rölöve ve yenileme projelerinin tamamlanarak ortaya çıarılması amaçlanmalıdır. Temizliği ve bakımı yapılarak kültür geçmişimizi sergilemesi için gerekli çevre düzenlemeleri ve ışıklandırılması yapılarak tiyatro yeniden canlamdırılmalıdır. Ayrıca insanlarımıza kültürel değerlerimizin koruyup kollaması ve sahip çıkması için bilinçlendirme çalışmaları, eğitimleri yapılmalıdır.

Kaynakça

Abbasoğlu, H. Ve Delemen, İ., (2004), “Antik Nikaia’dan Günümüze Kalanlar”, *İznik Eğitim Ve Öğretim Vakfı Yayınları*, İstanbul, 189 – 197.

Akarca, A., (1987), *Şehir ve Savunması,* Ankara .

Akbulut,, R., (1953), “Tarih Boyunca İznik”, *Mesleki ve Teknik Öğretim*, Ankara, s. 42-44.

Aksoy, T., (2000), *İzmit Su Yolları*, İzmit.

Akurgal, E., (1998), *Anadolu Uygarlıkları,* Net Yayınları, İzmir.

Alanyalı, H.S., (2005), "Patara Tiyatrosu 2004 Çalışmaları" *Anadolu/Anatolia 29,* 1-12.

Altun,A., (1989), “Son İznik Araştırmaları”, *Sanat Tarihinde Doğudan Batıya Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri,* İstanbul.

Altun,A., (2006), “Kültür Mirası Olarak İznik”, *Uluslararası İznik Sempozyumu Bildirileri,* İstanbul , s. 341-345.

Anabolu, U. M.,(1992), “Batı Anadolu’da Bulunan Yiv (Oluklu) Frizli Yapılar”, *Arkeoloji – Sanat Tarihi Dergisi* 6, s. 1 – 3.

Angold, M., (2004), “Nikaia Kenti Ms 1000 - 1400”, *İznik Eğitim Ve Öğretim Vakfı Yayınları,* İstanbul, 27 – 55.

Anhegger, R., (1967), “İznik”, *M.E.B. İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 5, İstanbul 1967, s. 1256-1264.

Archnet (2018, Ocak): https://archnet.org/sites/2803 adresinden alınmıştır.

ArkeolojiDünyası(2017,Nisan):http://www.arkeolojidunyasi.com/antik_bolgeler.html adresinden alınmıştır.

ArkeolojiDünyası(2017,Nisan):http://www.arkeolojidunyasi.com/bolgeler/bithynia.html adresinden alınmıştır.

Art Nicomedia (2019, Mart) :http://www.artnicomedia.org.tr/index.php/74-tanitim-katagorisi/izmit-tarihi-tarihi-ve-turistik-yerleri/28-antik-su-kemeri.html adresinden alınmıştır

Art Nicomedia (2018, Şubat) : http://www.artnicomedia.org.tr/index.php/74-tanitim-katagorisi/izmit-tarihi-tarihi-ve-turistik-yerleri/29-izmit-surlari.html adresinden alınmıştır.

Art Nicomedia (2019, Mart):http://www.artnicomedia.org.tr/index.php/74-tanitim-katagorisi/izmit-tarihi-tarihi-ve-turistik-yerleri/30-tuemueluesler.html adresinden alınmıştır.

Artuk, C., (1956), "Koleksiyonumuzdaki Nikaia (İznik) Sikkeleri", *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı,* Sayı: 7, İstanbul, s. 41-42.

Artuk, C., (1960), "Nicaea (İznik) da Herakles", *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı,* Sayı: 9, İstanbul, s. 40-41.

Artuk,C., (1960), "Nikaia (İznik) Şehrinin İsim ve Unvanları Hakkında*", V. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Ankara , s. 310-317.

Atasoy, N. Ve Raby, J., (1989), *İznik Seramikleri,* Alexandria Pres, London.

Attaleiates, M., (1968), Historia, *CorpusScriptorum Historiae Byzantine,* Bonn, 1- 90.

Babelon,E. ve Reinach,T., (1976), "Recueil General Des Monnaies Grecques D'asie Mineure I" *Fasc. 3*, Paris, 818 -872.

Başaran, C.,(1989), "Anadolu Roma Çağı Lotus – Palmet Örgesinde Tip Gelişimi", *Türk Arkeoloji Dergisi,* 28, Ankara, s.53 – 72.

Başaran, C., (1999), *Anadolu Kompozit Başlıkları*, İstanbul.

Bayrak O.,(1979), *Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu*, İstanbul .

Bean, G., (1999), *Eskiçağda Güney Kıyılar*, Arıon yayınevi, İstanbul.

Bean,G., (2000), *Eskiçağda Menderes'in Ötesi*, Arıon yayınevi, İstanbul.

Bittel, K., (1989), "Das Alamannia – Relief İn Nicea", *İstanbuler Mitteilungen 39*, 85 – 88.

BursaBüyükşehirFotoğrafArşivi(2019,Haziran):http://fotograf.bursa.com.tr/iznik-antik-tiyatro/ adresinden alınmıştır.

Chronicle of Theophanes Confessor, (1997), Çev. C.Mango Ve R Scott, Oxford, s.546.

Corpus İnscriptionum Graecarum, (1877), IV, No. 8745-47, Berlin.

Coulton, J.J., (1997), *GreekArchitects at Work,* London.

Çubuk, N., (2007), *Hierapolis Tiyatro Kabartmaları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Dağlıoğlu, H.T., (1937), "Nicaea-İznik'te Araştırmalar", *Uludağ-Bursa Halkevi Dergisi*, Sayı: 12-13, Bursa, s. 34-37.

Darrouzes, J., (1964), "Lettres De 1453", *Revne Des Etudes Byzantines*, 22,104.105.

Demiriz, Y., (1984), "Acanthus; Türkiye'nin Arkeoloji ve Sanat Tarihi Terminolojisine Yanlış Adla Girmiş Bir Bitki Motifi", *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergi*si 3, s.19 – 24.

Depositphotos (2019, Nisan): https://tr.depositphotos.com/28336467/stock-photo-pompeii-theater.html adresinden alınmıştır.

Doğancı, K., (2005), “Prusa (Bursa) Kentinden Geçen Antik Yollar”, Osman Gazi ve Bursa Sempozyumu Bildirileri, Bursa .

Düzce Resimleri (2018, Mart):http://www.duzceresimleri.com/konuralp-mermer-kopru/ adresinden alınmıştır.

Düzce (2018, Nisan) : https://www.duzce.co/133/d%C3%BCzce-konuralp-antik-tiyatro-ancient-theater adresinden alınmıştır.

Dörtlük, K., (1999), *Antalya,* Suna – İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları, Antalya.

Efe, T., (1990), “1989 Yılında Kütahya, Bursa Ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları”, *VIII. Araştırma Sonucu Toplantısı,* 28 Mayıs – 1 Haziran 1990, Ankara, 163 –177.

Erdoğan E., (2006), “Perge Arkeolojik Sit Alanı, Peyzaj Özellikleri ve Koruma Sorunları”, *Orman Fakültesi Dergisi,* Cilt 8,Sayı 10,Zonguldak,36-47.

Eren, A., (2000), “İznik Kronolojisi”, *Bursa Defteri,* Sayı: 6, İstanbul, s. 139-142.

ErkmenSenan(2019,Şubat):http://erkmensenan.blogspot.com/2009/04/nikomedeia-antik-kenti-kocaeli.html?m=1 adresinden alınmıştır.

ErkmenSenan(2018,Mayıs):http://erkmensenan.blogspot.com/2009/04/pyrusias-ad-hypiumduzce-konuralpte-bir.html?m=1 adresinden alınmıştır.

Engelmann, H.,(2004), “ Tiberius Claudius Flavianus Eudemusund das Theater von Patara”, *Geburtstag*, 293-296.

Eyice, S., (1964), “İznik’de İstanbul Kapısının Medusaları”, *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni,* Sayı: 269 İstanbul 1964, s. 14-16.

Eyice, S., (1987), “İznik (Nicaea) Tarihçesi Ve Eski Eserleri”, *İznik Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi Yayınları, Cilt 1*, Sayı 1,İstanbul.

Eyice, S., (1988), *İznik Tarihçesi ve Eski Eserleri*, İstanbul .

Eyice S., (1991), “Ayasofya Camii”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 4, İstanbul , s. 219-220.

Eyice S., (2001), “İznik”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 23, İstanbul , s. 543-545.

Ferrero, D.D.B., (1988), “*Batı Anadolu’nun Eski Çağ Tiyatroları*”, Ankara, 1988.

Fıratlı, N. (1959), “İznik”, *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, Sayı: 206, İstanbul , s. 4-9.

Fıratlı, N. (1959), *İznik Tarihi ve Abideleri Hakkında Muhtasar Rehber*, İstanbul.

Fıratlı, N., (1971), *İzmit Şehri Ve Eski Eserleri Rehberi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Foss, C. Ve Winfield, D., (1986),*Byzantine Fortifacations,* Pretoria.

Foss, C., (1996), *Nicaea: A Byzantine Capital and Its Praises*, Brookline, Mass.

Foss, C., (2002), *Anadolu'da Ortaçağ Kalelerinin İncelenmesi II*, Nicomedia, İzmit.

Gezgin Rehberler (2019, Temmuz):https://www.gezginrehberler.com/antik-kent-ve-orenyerleri/iznik-antik-roma-tiyatrosu-iznik-bursa/ adresinden alınmıştır.

Guidoboni, E., (1994), *Terremoti Prima Del Mille İn İtalia E Nell'area Mediterranea.* Catalogue of Ancient Earthquakes İn The Mediterranean Area Up To The 10 Th Century, Alberto Comastri & GiustoTraina (Ed.), Çev. B. Philllips, Rome.

Gülbay, O., (2009), A*nadolu'da İmparataor Hadrianus Dönemi İmar Faaliyetleri* (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Dali Anabilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir.

Gülsevil, İ., (1971), "İznik, İzmit, Konuralp Karadeniz Ereğlisi ve Amasra'nın Sur ve Kapıları", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni,* Sayı: 311, İstanbul , s. 17-18.

Güneş, A., (2001), "İznik, Osmanlı Dönemi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 23, İstanbul 2001, s. 545- 54.

Google Earth (2019, Temmuz):https //earth.app.goo.gl/RPWm3e adresinden alınmıştır.

Hammer, J. V., (1992), *Büyük Osmanlı Tarihi* , Cilt I, İstanbul 1992.

Historylink101 (2018): http://historylink101.com/2/italy/s-pompeii-1.htm adresinden alınmıştır.

Işık, F., (2000), *Patara*, The History and Ruins of the Capital City of Lycian League.

İdil, V., (1976), "Anadolu'da Roma İmparatorluk Çağı Korinth Başlıkları", *Anadolu 20,* Ankara, s.1 – 34.

İznik Tarih ve Müze Komitesi Yayını (1943),11. Sayı, Bursa Halkevi Yayını,Kenan Matbaası, İstanbul.

Jones, A. H. M., (1998), *The Cities Of The Easternroman Provinces*, Oxford.

Jones M.W., (2003), *Principles of Roman Architecture*, London.

Karaosmanoğlu, M., (1996), *Anadolu Mimari Bezemeleri: Roma Çağı Yumurta Dizisi,* Erzurum.

Kargıner, Ş. ve Ölçek. E.A., (1963) *İznik Nicaea,* İstanbul.

Kaplanoğlu, R., (1966), *Bursa Yer Adları Ansiklopedisi*, Bursa Ticaret Borsası Kültür Yayınları, Bursa.

Kayan, İ. (1987), "Arkeolojik Jeomorfoloji Açısından Yenişehir ve İznik Havzalarının Çevre Özellikleri", *V. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* Cilt: 2, Ankara , s. 211-219.

Kean, R. M., (2005), *The Complete Chronicle Of TheEmperors Of Rome*, Ludlow.

Kesme, R.(2017,Kasım):https://www.tarihlisanat.com/roma-sanati/. adresinden alınmıştır.

Kılıçkaya, A.,(1981) *Nicaea-Nikaia İznik Tarihi ve Eski Eserler Kılavuzu,* Bursa.

Koçel E. Z., (1996), *Anadolu'da Hadrianus Dönemi Mimari Bezemeleri* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Koçel E. Z., (1998)," Anadolu'da Hadrianus Dönemi Yapıları", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi, Sayı 83*, 2-10.

Koçhan, N., (1995), *Hellenistik Çağ Anadolu Mimarisi'nde Lotus Palmet ve Yumurta Bezekleri,* Erzurum.

Konrapa, Z. M., (1964), *Bolu Tarihi*, Bolu Vilayer Matbaası, Bolu.

Konuralpegel (2018, Nisan) : http://www.konuralpegel.com/tarih-turizmi adresinden alınmıştır.

Kosifoğlu, M.H.(2000) *Geçmişten Günümüze Bursa Tarihi*, Bursa.

Kretzschmer, F., (2000), *Antik Roma'da Mimarlık ve Mühendislik*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları. Istanbul.

Kreutel,R.F., (1959), *VomHirtenzeltZurHohenpforte*,Raz.

Kuban, D., (2004), *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Ana Hatları*, İstanbul 2004.

KültürPortalı(2018,Mayıs):https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/duzce/kulturenvanterisit/konuralp-bati-sur-duvarlari adresinden alınmıştır.

KültürVarlıklarıveMüzelerGenelMüdürlüğü(2019):https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-62699/aspendos-tiyatrosu-restorasyonu.html adresinden alınmıştır.

Leake, W.M., (1822), *Journal of a Tour in AsiaMinor*, London 1822.

Mango, C., (1959), "TheDate Of TheNarthexMosaics Of TheChurch Of TheDormition At Nicaea", *DumbartonOaks Papers*,13, 245 – 252.

Mansel, A.M. ve Akarca A., (1949), *Perge Kazılar ve Araştırmalar – Excavations and Reasarches at Perge*, Ankara.

Mansel, A.M.,(1960)"1959 Side Kazıları Hakkında Kısa Rapor", *Türk Arkeoloji Dergisi 10,* s.53-54.

Mansel, A.M.,(1978), *Side*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Mansel, A.M.,(1978),Side; 1947-1966 Yılları Kazıları ve Araştırmalarını Sonuçları, *Antalya Bölgesinde Araştırmalar 10*, Ankara.

Mapio (2019, Mayıs):https://mapio.net/pic/p-15412509/ adresinden alınmıştır.

Meriç A.,Öz,A.,Kaya, N.,Kaya,F.,Kardoruk,N.,(2017),İznik Roma Tiyatrosu 2016 yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları*, 39. Kazı Sonuçları Toplantısı,*22-26 Mayıs,Bursa,285-301.

Meriç A., (2018), İznik Roma Tiyatrosu 2017 yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları, *40. Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sonuçları Toplantısı,* 07-11 Mayıs, Çanakkale.

Merkelbach, R., (1985), NikaiaDieRankenreiche, *"EpigraphicaAnatoiica" V,* 1-3.

Merkelbach, R., (1987), "NikaiaIn Der Römischen Kaiserzeit: Reinisch-Westtalische Akademie Der Wissenschaften (Düsseldorf), *Vortragel Geisteswissenschaften,* G 289, Opladen.

MurathanBirinci(2019,Nisan):https://murathanbirinci.wordpress.com/2017/03/20/izmit-gultepe-nekropolu-atil-ve-bakimsiz-durumda/ adresinden alınmıştır.

Müderrisoğlu, F. ve Arslan, Ç., (1998), "Tarihsel Süreç İçerisinde İznik", *Vakıf ve Kültür*, Cilt: 1, Sayı: 3, Ankara , s. 42-46.

Naumann, F. ve Naumann, R., (1973), "Der Rundbau İn Aizani", *İstanbuler Mitteilungen Beiheft,* 10, Tübingen.

Naumann, N., (1974), *Eski Anadolu Mimarlığı*, Türk Tarih Kurumu.Yayınları, Ankara.

Naumann.R., (1979),"Der ZeustempelZuAizanoi", *DenkmalerAntikerArchitektur*, 12, Berlin.

Neşri, M., (1949), *Kitab-I Cihan- Nüma*, I, Ankara.

Nicol, D. M., (1996), *The Reluctant Emperor*, Cambridge.

Onay, N. S. (2005), *Kamusal İç Mekan ve Toplumsal Kimlik*, İstanbul.

Otto – Dorn, K., (1941), " İslamische Iznik", *İstanbuler Forschungen,* 13, Berlin.

Özbek, M., (1984),"Roma Açık Hava Tiyatrosundan (İznik) Çıkarılan Bizans İskeletleri, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Der*gisi, II, Ankara, 1984, s.81-89.

Özbek, M., (1990),"İznik Geç Bizans Çağı İskeletlerinde Hastalık Ve Yararlanma İzleri, *Belleten, Cilt IV*, Türk Tarih Kurumu,Ankara,39-45.

Özhan Öztürk. (2019, Haziran):http://ozhanozturk.com/2017/09/05/caracalla-hamami-terme-di-caracalla/ adresinden alınmıştır.

Özgür,M.E., (2001*), Perge*, Net Yayınları, İstanbul.

Öztüre, A., (1969), *Nikamedia – İzmit Tarihi*, İstanbul.

Pekman, A., (1989), *Son Kazı ve Araştırmalar Işığı Altında Perge Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Perkins, W.J. B.,(1992), "Nicomedia and the marble Trade", *Archaeological Monographs of the British School at Rome;* 6, London, s.61 -106.

Peyssonel, C.D., (2005) (Çev:F.Y. Ulugün), *1745 Yılında İzmit ve İznik'e Yapılmış Bir Gezinin Öyküsü*, Kocaeli .

Ramsay, W. M.(1960) *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası,* İstanbul 1960

Rheidt, K., (1998), *Aizanoi Çavdarhisar Rehberi,* Müze Eserleri Turistik Yayınları, Ankara.

Robert, L., (1977), "La Titulature De Nice Et De Nicomedie: La Glorie Et La Haine", *Harvard Studies İn ClassicalPhilology*, 81, Cambridge, 1-38.

Roodenberg, J., (1990), "Ilıpınar Höyük III. Dönem Kazı Sonuçları", *XII. Kazı Sonuçları Toplantısı I,* 18 – 23 Mayıs 1989, T.C Kültür Bakanlığı Anıtlar Ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 99 – 101.

Ross, A. Ç., (2007), *Antik İzmit Nikomedia*, Delta Yayınları, İstanbul.

Roth,M., (2002), *Mimarlığın Öyküsü,* Kabalcı Yayınevi.

Ruge, W., (1936), "Nikomedia", *Paulys Real – Encyclopadie Der ClassischenAltertumswissenschaft,* XXXIII: 468 – 491.

Savaş, E.,(1973), *İznik Albümü,* İstanbul 1973.

Schede, M., (1935), *İznik Klavuzu,* Ankara.

Schneider, A.M. Ve Karnapp, W., (1938), *Die Stadtmauer Von İznik* – Nikaia, Berlin.

Schneider, A.M., (1943), *DieRomische nUnd Byzantinischen DenkmaelerVon İznik - Nicaea*, Berlin.

Schneller, L.,(1907) ,*NicaeaundByzanz,* Leipzig .

Sevgen, N.,(1969) *Anadolu Kaleleri 1*, Ankara .

Sevin, V., (2001), *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası,*Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Strabon, (1993), *Antik Anadolu Coğrafyası*, Arkeoloji Ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Şahin, S., (1978), "Bithynische Studien Bithynia İncelemeleri", *Inschriften Griechhischer Stadte Aus Kleinasien 7*, Bonn.

Şahin, S., (1979), "Katalog Der AntikenInschriftenDesMuseumVon İznik (Nikaia)", *Cilt II, 1: EnfernteUmgebung Der Stadt*, No. 1 – 633, 1. K. 9, Bonn.

Şahin, S., (1981), "Katalog Der AntikenInschriften Des Museum Von İznik (Nikaia)", *Cilt II, 1: EnfernteUmgebung Der Stadt*, No. 701 – 1210, 1. K. 10, 1, Bonn.

Şahin, S., (1987), "Yazıtların Diliyle İznik'te (Nikaia) Tarih", *V. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt: 1, Ankara 1987, S. 369-374.

Şahin, S., (1987), " Katalog Der AntikenInschriftenDesMuseumVon İznik (Nikaia)", *Cilt II, 3: Testimonia,I.K.* 10.3, Bonn.

Şahin,S.,(1994), "Alama[?] NıaNichAlamannıa, Zum Epigraphischen Verstandnis Eines Stets Missverstandenen Historischen Reliefblockes Von İznik (Nikaia)", *EpigraphicaAnatolica 23*, 125- 135.

Şahin, S., (2004), "Helenistik Ve Roma Çağlarında İznik", *İznik Eğitim Ve Öğretim Vakfı Yayınları*, İstanbul, 3 – 23.

Şakir, Z., (1946) "İznik", *Nilüfer,* Sayı: 13, Bursa , s. 7-8.

Taeschner, F., (1932), " Das Nilüfer, Imaret İn İsnikUndSeineBauninsschrift",*Der Islam*, 20, 123 – 137.

Texier, C., (1997), *Küçük Asya*. Bthynia, (Çev.. Raif Kaplanoğlu) , İstanbul.

Texier, C., (2002), *Küçük Asya Coğrafya, Tarihi ve Arkeolojisi*, C.I,(Çev. Ali Suat), Ankara.

Thorpe, M., (2002) *Roma Mimarlığı*, Homer Kitabevi.

Tunçalp, N., (1941), *İznik'in Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*,İstanbul

Tuğlacı, P., (1985), *Osmanlı Şehirleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul.

Tulay, A.S. (1982), "Kütahya Arkeolojisi", *Atatürk'ün Doğumunun 100.Yılına Armağan Kütahya*,İstanbul ,1982, 53-68.

Tunç, G., (1978), *Taş Köprülerimiz*, Karayolları Genel Müdürlüğü, Ankara.

Turani, A. (2010). *Dünya Sanat Tarihi,* Remzi Kitabevi,İstanbul.

Umar, B., (2004), *Bithynia*, İnkilap Kitabevi, İstanbul.

UmayMüzeTasarımveTeknolojileri(2019,Temmuz):https://umaymdt.com/tr/portfoy/tarihi-iznik-illustrasyonu/ adresinden alınmıştır.

Uzel İ. ve Özbek M.,(1985), "İznik Açık Hava Tiyatrosundan Çıkarılan İlginç Bir Kafatası", *Gülhane Askeri Tıp Akademisi Bülteni*, Cilt 27, Sayı 3,Ankara.s.649-658.

Ünal, M., (2001), *İzmit Antik Su Sistemleri ve Paşasuyu*, Kocaeli.

VeyselCanCaner(2019,Haziran):http://www.vcancaner.com/portfolio_page/iznik-roma-tiyatrosu-kazisi-2016-yaz-3-boyutlu-gorsellendirme-calismalari/ adresinden alınmıştır.

Virtualreconstruction(2019):http://virtualreconstruction.com/wp/?tag=ephesus adresinden alınmıştır.

Vitrivius, (2005), *Mimarlık Üzerine On Kitap*, (Çev. Suna Güven), İstanbul.

Weiser, W., (1983), *Katalog Der BithynischenMünzen Der SammlungDesInstitutsFürAltertumskunde Der UniversitatZu Köln*, C.1, 88-91.

Wheeler M., (2004) *Roma Sanatı ve Mimarlığı,* Homer Kitabevi.

Whitman(2019,Nisan):https://www.whitman.edu/theatre/theatretour/marcellus/marcellus.htm adresinden alınmıştır.

Wikimapia (2019): http://wikimapia.org/2327240/Basilica-Ulpia adresinden alınmıştır.

Wikipedia (2019,Mart): ni.wikipedia.org/wiki/Thermen_van_Trajanus adresinden alınmıştır.

Wikiwand (2019, Mart): https://www.wikiwand.com/en/Nicomedia adresinden alınmıştır.

WowTurkey(2018,Mayıs):http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=25649&start=20 adresinden alınmıştır

WowTurkey(2019,Nisan):http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=12858&start=45 adresinden alınmıştır.

Yalduz, A., (2003), "Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili", *Uludağ Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 2, Bursa , s. 257-296.

Yalman, B., (1981), "İznik Tiyatro Kazısı 1980", *III. Kazı Sonuçları Toplantısı,*T.C Kültür Bakanlığı Anıtlar Ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 31-34.

Yalman, B., (1982), "İznik Tiyatro Kazısı 1981*", IV. Kazı Sonuçları Toplantısı,*T.C Kültür Bakanlığı Anıtlar Ve Müzeler Genel Müdürlüğü,Ankara, 229-236.

Yalman, B., (1983),"İznik Tiyatro Kazısı 1982*",* V. Kazı Araştırma Sonuçları Toplantısı,Ankara, 215-220.

Yalman, B., (1985),"İznik Tiyatro Kazısı 1984", *VII. Kazı Araştırma Sonuçları Toplantısı,*T.C Kültür Bakanlığı Anıtlar Ve Müzeler Genel Müdürlüğü,Ankara, 579-595.

Yalman, B., (1987), "İznik Tiyatro Kazısı 1986*", IX. Kazı Sonuçları Toplantısı*, T.C Kültür Bakanlığı Anıtlar Ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 299-328.

Yalman, B., (1988), "İznik Tiyatro Kazısı 1987", *X.Kazı Araştırma Ve Arkeometri Toplantısı,*T.C Kültür Bakanlığı Anıtlar Ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 339-382.

Yalman, B., (1989),"İznik Tiyatro Kazısı 1988",*XI. Kazı Araştırma Sonuçları Toplantısı,*T.C Kültür Bakanlığı Anıtlar Ve Müzeler Genel Müdürlüğü,Ankara, 301 - 324.

Yalman, B., (1990), "İznik Tiyatro Kazısı, 1989", *XII. Kazı Sonuçları Toplantısı,* T.C Kültür Bakanlığı Anıtlar Ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 379-404.

Yalman, B., (1991), "İznik Tiyatro Kazısı, 1990", *XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı,* T.C Kültür Bakanlığı Anıtlar Ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 377-402.

Yalman, B., (1992), “İznik Tiyatro Kazısı 1991," *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı, II*, T.C Kültür Bakanlığı Anıtlar Ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ankara,181-203.

Yalman, B., (1993), "İznik Tiyatro Kazısı 1991”, *XV. Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sonuçları Toplantısı, Cilt II,* Ankara, 425-454.

Yalman, B., (1995), "İznik Tiyatro Kazısı 1994", *XVII. Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sonuçları Toplantısı, Cilt II,* Ankara, 337-360.

Yalman, B., (1995), “İznik Tiyatrosunun Belirlenen Mimari ve Süsleme Elemanları”, *Metin Akyurt Bahattin Devam Anı Kitabı*, Eski Yakındoğu Kültürleri Üzerine İncelemeler, İstanbul, s.401-410.

Yalman, B., (1996), “İznik Tiyatro Kazısı Erken Osmanlı Seramik Buluntuları”, *Sanat Tarihi Derneği Yayınları 1*, İstanbul, 54-70.

Yalman, B., (1999), *İznik (Nikai’a),* Bursa Valiliği İl Turizm Müdürlüğü Yayınları, Bursa.

Yalman, B., (2000), *Nikaia İznik,* Burs Rotory Kulübü, İstanbul.

Yalman, B., (2002), “2001 Yılı İznik Tiyatro Kazısı,” *XXIV. Kazı Sonuçları Toplantısı II*, T.C Kültür Bakanlığı Anıtlar Ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 252-285.

Yalman, B., (2003), “2002 Yılı İznik Tiyatro Kazısı,” *XXV. Kazı Sonuçları Toplantısı II,* T.C Kültür Bakanlığı Anıtlar Ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 125-142.

Yalman, B., (2004) “İznik Roma Tiyatrosu”, *XXVI. Kazı Sonuçları Toplantısı II*, T.C Kültür Bakanlığı Anıtlar Ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.

Yalman, B., (2006), “2005 Yılı İznik Tiyatro Kazısı”, *XXVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı II*, T.C Kültür Bakanlığı Anıtlar Ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 346-368.

Yegül, F. K., 2008, “Ephesos’da Vedius Gymnasium’u ve Anadolu Hamam-Gymnasiumlarının Kimlik Sorunu”, *Anadolu/Anatolia 34*,103-116.

Yeniçeri, S. ve Arslanoğşu Ö., (1984), “İznik’te Osmanlı Mimari Eserleri”, *Türkiyemiz*, Sayı: 42, İstanbul , s. 18-27.

Zachariadou, E. A., (1993), *The Otoman Emirate*, Rethymnon.

Zeyrek, H.T. ve Asal, R., (2004), “İzmit (Nikomedia) Seka Fabrikası Buluntuları 2003 Yılı Çalışmaları Ön Raporu”, *XXII. Araştırma Sonuçları Toplantısı I*, 24-28 Mayıs 2004, T.C Kültür Bakanlığı Anıtlar Ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 99 – 101.

Zeyrek, H. ve Çelik B.G., (2005), *Anadolu’nun Kuzeybatısında Bir Antik Kent Prusias Ad Hypium (Kieros) Konuralp Üsküb ü),* Ege Yayınları, İstanbul.

Zeyrek, H.T., (2005), *Nicomedia: Arkeolojik Açıdan Genel Bir Değerlendirme*, Ege Yayınları, İstanbul.

Tezden Üretilmiş Yayınlar

İletişim Bilgisi: ozlem.calipso@gmail.com

Makale

1. Önsoy,Ö.A. ve Urfalıoğlu N., (2019), "İznik Roma Tiyatrosu Mimari Bezemesi ve Bthynia Bölgesi Tiyatroları Arasındaki Yeri ve Önemi" *1. Mimarlık ve şehircilik Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı*, Yıldız Teknik Üniversitesi, s. 185.